

**SEURASSA PAREMPAA SAIRAALASUOMEA:
ammattillisen kielitaidon oppiminen ja kollegojen kielellinen tuki
sairaalaympäristössä**

Maisterintutkielma
Elina Heimala-Kääriäinen

Jyväskylän yliopisto
Kielten laitos
Suomen kieli
Kevät 2015

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Heimala-Kääriäinen, Elina Aino Maria	
Työn nimi – Title Seurassa parempaa sairaalasuomea: ammatillisen kielitaidon oppiminen ja kollegojen kielellinen tuki sairaalaympäristössä	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 79+liitteet
Tiivistelmä – Abstract <p>Maahanmuuttajataustaisten lääkäreiden ja hoitajien määrä suomalaisessa terveydenhuollossa on kasvanut viime vuosina voimakkaasti. Terveystieteiden alalla kieli on keskeisessä osassa työn onnistumisessa, ja siksi on olennaista tutkia maahanmuuttajataustaisten lääkäreiden ja hoitajien kielitaidon kehittymistä. Ammatillisen kielitaidon tutkimus on toisen kielen oppimisen kentällä vielä alussa, mikä tekee tutkimusaiheesta relevantin.</p> <p>Tässä maisterintutkielmassa tutkitaan, minkälaista tukea kaksi maahanmuuttajasairaanhoitajaa ja suomalainen lääkäri ovat antaneet työyhteisönsä maahanmuuttajalääkärille. Lisäksi analysoidaan ja eritellään sairaanhoitajien omia kielenoppimispolkuja ja kokemuksia kielellisestä tuesta työpaikalla tuen antajina ja saajina. Tutkimuksen kohteena ovat olleet myös kollegan kielitaidon kehittyminen ja siihen vaikuttaneet tekijät. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään, miten terveydenhuoltoalan ammattiryhmien väliset hierarkiat vaikuttavat kielelliseen tukeen sairaalaympäristössä ja miten monikielisyys toimii resurssina eli miten oppijat hyödyntävät eri kieliä kielenoppimisprosessissaan. Lopuksi sivutaan ammatti-identiteetin rakentumista kielen kautta. Tutkimuksessa kävi ilmi, että tärkeitä kielellisen tuen muotoja ovat mm. elävänä sanakirjana toimiminen, puolesta puhuminen ja tulkkaaminen. Monikielisuuden koettiin tukevan kielenoppimisprosessia. Informantit painottivat suullista vuorovaikutusta ammatillisen kielitaidon oppimisessa. Kielitaidon kehittymistä kuvattiin osallistumisen ja rohkeuden lisääntymisen kautta. Sairaalassa koettiin olevan hierarkisia suhteita ammattiryhmien välillä, mutta niiden vaikutus kielelliseen tukeen ei tullut selvästi ilmi informanttien haastatteluissa.</p> <p>Tutkimuksen aineisto koostuu kahden maahanmuuttajasairaanhoitajan ja yhden suomalaisen lääkärin haastatteluista. Tutkimus on laadullinen, ja aineistoa analysoidaan sisällönanalyysin keinoin. Teoreettisesti tutkimus nojautuu sosiokulttuurisuuteen, dialogisuuteen ja sosiokognitiivisuuteen. Dialogisuus näkee kielen tilanteisena, dynaamisena ja vuorovaikutteisena, ja sosiokulttuurisuudessa korostetaan kielenoppimisen ympäristöjen sosiaalista luonnetta. Sosiokognitiivisuudessa taas on tämän tutkimuksen kannalta olennaista näkökulma kielen oppimisesta jaettujen kielellisten resurssien avulla.</p> <p>Tutkimus on osa Jyväskylän yliopiston kielten laitoksen <i>Suomi työkielenä: sosiokognitiivinen näkökulma maahanmuuttajien ammatilliseen kielitaitoon</i> -hanketta, jota rahoitti Eemil Aaltosen säätiö vuosina 2011–2013.</p>	
Asiasanat – Keywords ammatillinen kielitaito, suomi toisena kielenä, dialogisuus, sosiokognitiivisuus, terveydenhuolto, monikielisyys	
Säilytyspaikka – Depository Kielten laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 TAUSTAA: TYÖSSÄ SUOMESSA SUOMEN KIELELLÄ.....	7
2.1 Työperusteinen maahanmuutto ja maahanmuuttajien työmarkkina-asema.....	7
2.2 Ulkomaalaistaustaiset hoitoalan työntekijät.....	10
2.3 Näkökulmia kielitaitoon ja monikielisyyteen.....	12
2.4 Ammatillinen kielitaito ja sen riittävyys.....	18
2.5 Terveystieteiden alan henkilökunnan kielikoulutus ja sen kehittäminen.....	21
3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS: SOSIOKOGNITIIVISUUS KIELENOPPIMISEN TUTKIMUKSESSA.....	25
3.1 Sosiokulttuurisuus ja kielenoppiminen.....	25
3.2 Dialoginen näkökulma kieleen.....	27
3.3 Sosiokognitiivinen näkökulma kielenoppimiseen.....	29
4 AINEISTO JA MENETELMÄT.....	31
4.1 Tutkimushenkilöt.....	31
4.2 Aineistonkeruumenetelmänä haastattelu.....	34
4.3 Analyysimenetelmänä sisällönanalyysi.....	36
5 AINEISTON ANALYYSI JA TULOKSET.....	39
5.1 Kielenoppimisen polut ja prosessit.....	39
5.1.1 Informanttien kielenoppimispolut.....	39
5.1.2 Työkielen oppiminen ja kielikoulutus: ”ammattikieli omassa niskassa”.....	42
5.1.3 Sergein kielitaito ja sen kehittyminen.....	46
5.2 Tulkkaus, puolesta puhuminen ja korjaaminen kielellisenä tukena.....	49
5.2.1 Puolesta puhuminen, tulkkaus ja ”elävä sanakirja”.....	49
5.2.2 Korjaaminen.....	54
5.3 Monikielisyys kielenoppimisen tukena.....	57
5.4 Terveystieteiden alan ammattiryhmien hierarkkiset suhteet ja kielellinen tuki.....	60
5.5 Identiteetin rakentuminen kielen kautta informanttien kokemuksissa.....	63
6 PÄÄTELMÄT JA ARVIOINTI.....	65
6.1 Analyysin tulokset.....	65
6.2 Tutkimuksen arviointia.....	68
6.3 Jatkotutkimusideoita.....	70
LÄHTEET.....	73
LIITTEET.....	80
LIITE 1 Litterointimerkinnot.....	80
LIITE 2 Hoitajan haastattelurunko.....	81

1 JOHDANTO

Keskustelu työperusteisesta maahanmuutosta käy tällä hetkellä vilkkaana. Kuntien eläkevaakuutusyhtiö KEVA:ssa on arvioitu, että nykyisen huoltosuhteen säilyttämiseksi Suomessa tarvittaisiin kaiken kaikkiaan 800 000 työkäistä lisää vuoteen 2020 mennessä. Joidenkin tahojen mukaan Suomi kärsii jo nyt työvoimapulasta, minkä syinä pidetään väestön ikääntymistä, pidentynyttä elinikää, maastamuuttoa ja ikäluokkien pienenemistä. (Liukko 2010: 42–43; Tehy 2012: 10; TEM 2014: 9.) Trendi on samansuuntainen lähes kaikissa teollistuneissa maissa, ja siksi tällä hetkellä eri puolilla maailmaa pohditaan kuumeisesti ratkaisuja tulevaan ja jo käsillä olevaan työvoimapulaan (Forsander & Ekholm 2001: 59).

Toisaalta täytyy muistaa, että taantuma ja ikäluokkien pienentyminen ovat myös vähentäneet työvoiman tarvetta. Näin ollen ainakaan kaikkein hurjimmat ennusteet työvoimapulasta eivät ole käyneet toteen. Näyttää siltä, että työvoimapula tulee koskemaan toisia aloja enemmän kuin toisia. Suomessa yksi kipeimmin työvoimapulasta kärsivistä aloista on terveydenhuoltoala, ja erään arvion mukaan vuoteen 2020 mennessä sosiaali- ja terveydenhuoltoalalle tarvittaisiin 80 000 uutta työntekijää. (Liukko 2010: 42–43.) Kaikista eniten hoitaja- ja lääkäripula koskettaa terveyskeskuksia ja vanhustenhuoltoa (THL 2013: 19). Näistä syistä on relevanttia tutkia terveydenhuoltoalan maahanmuuttajia ja heidän kielitaitonsa kehittymistä. Aiheen kiinnostavuutta lisää myös se, että terveydenhuoltoalalla kieli on jatkuvasti läsnä ja että ilman riittävää kielitaitoa potilasturvallisuus saattaa vaarantua ja hoidon laatu kärsiä. Huolensa potilasturvallisuuden vaarantumisesta kielitaidon vuoksi ovat esittäneet muun muassa sosiaali- ja terveysministeriön (STM 2012: 19–21) ja opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmät (OKM 2014: 15) sekä sairaanhoitajien ammattijärjestö Tehy (Tehy 2012: 4). Ulkomaalaisten sairaanhoitajien kielitaitoon ja potilasturvallisuuteen liittyvää mediakeskustelua on analysoinut Virtanen (2011).

Keinoina terveydenhuollon riittävän henkilökunnan turvaamiseksi on nähty esimerkiksi terveydenhuoltoalan koulutuksen aloituspaikkojen määrän kasvattaminen (STM 2001a: 7), muissa kuin terveydenhuoltoalan työtehtävissä työskentelevien hoitajien houkuttelemine takaisin hoitoalalle (Tehy 2012: 10–11) ja työperusteisen maahanmuuton lisääminen (STM 2001b: 3). Maahanmuuton lisääminen on ollut puheenaiheena monissa julkisissa keskusteluissa ja virkamiesten selvityksissä. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriö on esittänyt monikulttuurisen osaamisen kehittämistä täydennyskoulutuksen avulla. Näin suomalainen

terveydenhuoltojärjestelmä olisi valmiimpi ottamaan vastaan ulkomaalaista työvoimaa. (STMa 2001:7.) Positiivinen suhtautuminen työperusteiseen maahanmuuttoon on näkynyt viime vuosina myös eri hallitusohjelmissa (Valtioneuvosto 2007; Valtioneuvosto 2011), mikä kertoo aiheeseen liittyvästä poliittisesta tahtotilasta. Puhuttaessa työperusteisesta maahanmuutosta kysymyksiä ovat herättäneet myös maahanmuuton taloudelliset hyödyt ja kustannukset (TEM 2014: 9), mutta juuri tästä syystä maahanmuuttajien työmarkkinoille osallistuminen onkin relevantti tutkimusaihe; maahanmuuttajien nopeampi työmarkkinoille pääsy on taloudellisesti suomalaisen yhteiskunnan etu.

Kun puhutaan työperusteisesta maahanmuutosta, esiin nousevat väistämättä ammatilliseen kielitaitoon liittyvät kysymykset. Kysymys kielenoppimisesta ei ole yhdentekevä, sillä sen lisäksi, että kieli voidaan nähdä erottamattomana osana ammattitaitoa (ks. esim. Härmälä 2010; Härmälä 2008: 43–62), monet tutkimukset ja kielikoulutuspoliittiset linjaukset tukevat vahvasti sitä käsitystä, että suomen tai ruotsin kielen taito on keskeisessä osassa maahanmuuttajan työllistymisessä ja urakehityksessä (Tarnanen & Pöyhönen 2011; Rouhuvirta 2011; OKM 2014: 75). Työllistyminen taas liittyy hyvin ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen kysymykseen eli maahanmuuttajien integraatioon. Usein integraation sijaan puhutaan *kotoutumisesta*, joka on 1990-luvulla kehitetty integraatio-sanan suomenkielinen vastine. Kotoutumisella tarkoitetaan integraation lisäksi yhteiskunnan muuttumista vuorovaikutuksellisessa suhteessa maahanmuuton ja maahanmuuttajien kanssa. (TEM 2014: 15.)

Integraatiota on määritelty monella tavalla, ja esimerkiksi Forsander korostaa termin prosessiluonteisuutta ja näkee sen ikään kuin liikkeenä yhteisön reuna-alueilta kohti keskiötä. Liike reunoilta kohti keskiötä tapahtuu Forsanderin mukaan osallistumalla keskiön normien mukaiseen toimintaan. (Forsander 2001: 39.) Samantyyppisestä ilmiöstä ovat kirjoittaneet Lave ja Wenger (1991), jotka puhuvat perifeerisen osallistumisen mallista. Laven ja Wengerin mukaan täyden jäsenyyden saavuttaminen yhteisössä vaatii kovaa motivaatiota, oppimista ja osallistumista yhteisön vuorovaikutukseen. Suomi toisena kielenä -tutkimuksen viitekehyksessä mallia on hyödyntänyt Suni (2008), jonka väitöskirjassa analysoitiin kieliyhteisön jäsenyyden saavuttamisen haastavuuteen liittyviä kokemuksia (Suni 2008: 194–197).

Forsanderin mukaan nimenomaan suomalaisessa kontekstissa työ on erityisen tärkeä integraatiossa auttava tekijä ja vastaavasti työn puuttuminen integraatiota jarruttava tekijä. Sekä työllisyys että työttömyys vaikuttavat niin yksilön kuin yhteisönkin tasolla, sillä yhden perheenjäsenen työttömyys saattaa vaikuttaa samalla koko perheen kotoutumiseen. (Forsander 2001: 59.) Työn katsotaan olevan maahanmuuttajalle portti myös muihin yhteiskuntaan kiin-

nittäviin tekijöihin, kuten kielitaitoon ja sosiaalisiin suhteisiin (Forsander 2002: 9). Tästä syystä maahanmuuttajien kielenoppimiseen ja samalla työllistymiseen liittyviä kysymyksiä ei tulisi pohtia pelkästään työvoimapulan näkökulmasta. Työn ja kotoutumisen suhde on vahva myös muissa Pohjoismaissa, ja lisäksi maahanmuuttajat itse ajattelevat työn olevan tärkein yksittäinen integraatioon vaikuttava tekijä. (TEM 2014: 9.)

Tämä maisterintutkielma käsittelee suomen kielen oppimista työyhteisön tuella, ja keskiössä on tuen antajan näkökulma. Tutkielmassa eritellään erilaisia tuen muotoja ja analysoidaan tuen vaikutusta kielitaidon kehittymiseen. Tutkimukseni kontekstiksi on valittu terveydenhuoltoala, koska maahanmuuttajataustaisen terveydenhuoltoalan henkilökunnan määrä on jatkuvassa kasvussa ja terveydenhuoltoalan henkilökunnan rekrytointi ulkomailta on vilkasta. Terveydenhuoltoala kuuluu lisäksi niihin ammattialoihin, joissa hyvä suomen tai ruotsin kielen osaaminen on erityisen tärkeää työn onnistumisen kannalta (Pöyhönen, Tarnanen, Vehviläinen, Virtanen & Pihlaja 2010: 100). Tuoreessa sairaanhoitajien kielitaidon tarpeita kuvaavassa viitekehyksessä sairaanhoitajien työnkuva on määritelty erittäin kielelliseksi. Viitekehysten mukaan työ vaatii monipuolista tiedon tuottamista ja käsittelyä, työskentelyä tiimeissä ja verkostoissa sekä kommunikointia erilaisten sidosryhmien kanssa. Kielitaidon katsotaan siis olevan keskeinen osa ammattitaitoa. (Komppa, Jäppinen, Herva & Hämäläinen 2014.)

Tutkimus on tapaustutkimus, jota varten on haastateltu kahta pitkään Suomessa asunutta ulkomaalaistaustaista sairaanhoitajaa sekä yhtä suomea äidinkielenään puhuvaa lääkäriä. Aineiston on kerännyt Elina Mähönen Suomi työkielenä -hankkeelle. Tutkimusaineistoon ei sisälly kuva- tai äänimateriaalia aidoista työtilanteista, joten tämän tutkimuksen avulla ei päästä käsiksi siihen, miten kielellistä tukea konkreettisesti annetaan. Sen sijaan tutkimus keskittyy informanttien kuvauksiin ja havaintoihin kielellisestä tuesta. Haastatteluissa sairaanhoitajat ja lääkäri kertovat, millaista tukea he ovat antaneet työparilleen, jolla on heikko kielitaito, ja millaisia kokemuksia ja käsityksiä heillä on kielellisestä tuesta sekä antajan että saajan näkökulmista. Lisäksi analysoidaan sairaanhoitajainformanttien omia kielenoppimispolkuja. Aiheesta on tehnyt maisterintutkielman myös Elina Mähönen (2014), joka tutki työyhteisön kielellistä tukea maahanmuuttajalääkäriin näkökulmasta. Mähösen lääkäri-informantti on sama henkilö, johon viitataan tässä työssä, ja näin tämä tutkielma muodostaa ikään kuin parin Mähösen tutkielmalle. Mähösen tutkielman maahanmuuttajalääkäriin viitataan peitenimellä Sergei.

Tutkimus ei pyri yleistettävissä olevien tulosten tuottamiseen, vaan sen tarkoituksena on analysoida ja eritellä informanttien kokemuksia tuen antamisesta ja heidän omista kielenoppimispoluistaan. Puhuttaessa ammatillisen kielitaidon kehittymisestä on tärkeää huoma-

ta, että tuen antajat ovat itse ammattikielen ja työn asiantuntijoita pitkän terveydenhuoltoalan koulutuksensa ja työkokemuksensa kautta.

Lähestyn tutkittavaa aineistoa seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

- 1) Minkälaiset sairaanhoitajainformanttien omat kielenoppimispolut ovat ja minkälaisia kokemuksia ja käsityksiä heillä on kielen ja erityisesti ammatillisen kielen oppimisesta työpaikalla ja kielikoulutuksessa?
- 2) Minkälaista tukea informantit ovat antaneet työyhteisönsä maahanmuuttajalääkärille ja minkälaisia havaintoja he ovat tehneet tämän kielenoppimisesta?
- 3) Miten informantit erittelevät monikielisten resurssien käyttöä kielenoppimisprosessissa?
- 4) Miten informanttien tuen antamisessa näkyvät terveydenhuollon ammattiryhmien hierarkkiset suhteet?
- 5) Miten informantit hahmottavat ammatillisen kielitaidon ja ammatti-identiteetin suhteen?

Suomi toisena kielenä -alan tutkimus työelämän suomen kielen oppimiseen liittyen on käynnistynyt vasta viime vuosina (mm. Suni 2011b; Tarnanen & Pöyhönen 2011; Virtanen 2010; Partanen 2012; 2013; Mähönen 2014), ja tämä tutkimus pyrkii omalta osaltaan laajentamaan kyseistä näkökulmaa. Tässä tutkielmassa pyritään selvittämään, miten työyhteisön tuki vaikuttaa toisen kielen oppijan kielenoppimisprosessiin ja millaiset asiat maahanmuuttajan omasta näkökulmasta vaikuttavat ammatillisen kielitaidon kehittymiseen. Tutkimus lähestyy aihetta autobiografisen oppimisen näkökulmasta eli yksilötason kokemuksen kautta (Jaatinen 2007; Pavlenko 2007).

Tämä maisterintutkielma on osa Jyväskylän yliopiston Suomi työkielenä: sosiokognitiivinen näkökulma ammatilliseen kielitaitoon -hanketta, jota rahoitti Eemil Aaltosen säätiö vuosina 2011–2013. Tutkimushankkeessa on selvitetty, miten maahanmuuttajat oppivat työelämässä tarvittavaa suomen kieltä ja millainen ammatillinen kielitaito koetaan riittäväksi eri tilanteissa (Suomi työkielenä 2011).

Hankkeen puitteissa on tekeillä viisi väitöstutkimusta, joista kaksi käsittelee työelämän kielenoppimiskysymyksiä terveydenhuoltoalan näkökulmasta (Virtanen, Lehtonen). Virtanen selvittää väitöskirjassaan maahanmuuttajataustaisten sairaanhoitajien käsityksiä omasta kielitaidostaan, kun taas Lehtonen tutkii väitöskirjassaan AIKIS-hankkeessa tuotettuja verkko-oppimateriaaleja keskittyen terveydenhuoltoalaa käsitteleviin materiaaleihin (ks.

AIKIS). Lisäksi Suomi työkielenä -tutkimushankkeessa väitöstutkimuksia tekevät Tuula Jäppinen, Sirkku Latomaa ja Maiju Strömmer.

Kaikista läheisimmin tämä tutkielma linkittyy kuitenkin Elina Mähösen Suomi työkielenä -hankkeen osana tehtyyn maisterintutkielmaan (2014). Mähösen työssä perehdyttiin maahanmuuttajataustaisen lääkärin kielitaidon kehitykseen työyhteisön tuella. Mähösen tutki lääkärin kokemuksia työyhteisön tuen vaikutuksesta oman kielitaitonsa kehittymiseen sekä analysoi ja eritteli lääkärin selviytymistä työelämän kielenkäyttötilanteissa. Lisäksi hän analysoi lääkärin sopeutumista työyhteisöön ja kokemuksia ammatillisen kielitaidon omaksumisesta työyhteisössä. Mähösen tutkimus on tapaustutkimus, jonka keskiössä ovat kielellisen tuen saajan kokemukset ja näkökulmat. Tässä tutkielmassa käytetään aineistona Mähösen haastatteleman lääkärin työpareina toimineiden maahanmuuttajataustaisten sairaanhoitajien sekä yhden äidinkielenään suomea puhuvan lääkärin haastatteluja ja pureudutaan vuorostaan tuen antajan näkökulmaan. Haastattelut on suunnitellut ja toteuttanut Mähönen (Liite 2).

Suomen kielen oppimista ja opetusta työelämän näkökulmasta on kaiken kaikkiaan tutkittu melko vähän. Jyväskylän yliopiston Suomi työkielenä -hankkeen lisäksi ammatilliseen kielitaitoon liittyvää kehittämistyötä on tehty esimerkiksi Kotimaisten kielten opetuksen kehittämishankkeessa (KOTI) ja alaan liittyvää tutkimusta Integroituminen ammattiyhteisöihin Suomessa (ISIS) -hankkeessa (ks. esim. ISIS; Pöyhönen, Rynkänen, Tarnanen & Hoffman 2013). KOTI-hankkeen puitteissa on luotu opettajan apuvälineeksi ammatilliseen kielitaitoon suuntautuneita viitekehyksiä, joissa on kuvattu ammattikorkeakoulun eri koulutusalojen näkökulmista eri ammattien keskeisiä kielitaidon tarpeita. Oman ammatillisen kielitaidon viitekehjensä ovat näin ollen saaneet myös sairaanhoitajat. (Komppa, Jäppinen, Herva & Härmäläinen 2014.) ASKI-hankkeessa puolestaan on selvitetty, miten Helsingin kaupungin maahanmuuttajataustaiset työntekijät voivat kehittää ammatillista kielitaitoaan ja miten ammatillista kielitaitoa voitaisiin testata (Piikki 2010: 30).

Eräinä tarkastelukohteina ammatillisen kielitaidon tutkimuksessa ovat ammattikielen ja yleiskielen erot (ks. esim. Kela & Komppa 2011; Härmälä 2010). Myös suomen kielen taidon riittävyys työelämässä on nähty tutkimuskentällä kiinnostavana asiana (esim. Tarnanen & Pöyhönen 2011; Nylander 2010; Virtanen 2010; Terveystieteiden tutkimuskeskus 2014). Sairaanhoitajien kielitaidon riittävyyteen on perehtynyt Virtanen maisterintutkielmassaan (2010), jossa tutkittiin filippiiniläisten hoitajien kielitaidon riittävyyttä mediakeskustelun pohjalta (ks. myös Virtanen 2011; 2013). Työelämän suomea käsittelevissä opinnäytetöissä on lisäksi selvitetty muun muassa työvoimapolitiittiseen koulutukseen kuuluvan työharjoittelun vaikutusta kielen oppimiseen (Palmanto 2003) sekä työssä ilmeneviä ymmärtämis- ja viestintäongelmia (Ny-

lander 2010). Härkönen (2011) puolestaan on tutkinut sosiaalista oppimista sekä suomen- että englanninkielisissä IT-alan työyhteisöissä. Hartikainen ja Heinonen ovat tutkineet maisterintutkielmassaan maahanmuuttajien työhönottotilanteita kielellisestä näkökulmasta (2009).

Tässä tutkimuksessa teoreettisina lähestymistapoina ovat dialogisuus, sosiokulttuurisuus ja sosiokognitiivisuus, joissa kieli ja käsitykset nähdään jaettuina, varioivina ja dynaamisina. Dialoginen kielikäsitelmä on alun perin peräisin poikkitieteellisen vaikuttajan Mihail Bahtinin pohdinnoista. Dialogisessa kielikäsitelmässä perusajatuksena on, että kieli ei synny tyhjiössä eikä viittaa todellisuuteen objektiivisesti. Sen sijaan kielenkäyttö on sidoksissa puhujan näkökulmaan ja ideologiaan. Lisäksi keskeisenä asiana nähdään kielellisen tuotoksen eli lausumien suhde toisiin lausumiin. (esim. Dufva 2012.) Tämän tutkimuksen pohjalla on ajatus, että toista kieltä opittaessa kieliympäristö toimii oppimisen resurssina (Aalto, Mustonen & Tukka 2009: 403; Suni 2008). Resurssin käsitettä käytetään etenkin selvitetessä kielenoppimisprosessiin liittyvää monikielisyttä. Muita tärkeitä teoreettisia käsitteitä tässä tutkimuksessa ovat oikea-aikainen tuki (e. scaffolding) ja heteroglossia.

Tutkimus jakautuu kuuteen päälukuun, joista kaksi ensimmäistä lukua keskittyvät tutkimusongelmaan sekä tutkimuksen taustoihin eli työperusteiseen maahanmuuttoon, monikielisyyteen, ammatilliseen kielitaitoon ja maahanmuuttajataustaiseen terveydenhuoltoalan henkilökuntaan. Kolmannessa luvussa esitellään tutkimuksen teoreettinen viitekehys eli sosiokulttuurisuus, dialogisuus ja sosiokognitiivisuus, kun taas neljännessä luvussa kuvataan aineisto, tutkimusasetelma sekä syvennytään haastattelututkimukseen aineistonkeruumenetelmänä ja sisällönanalyysiin tutkimusmetodina. Viidennessä luvussa analysoidaan aineistoa sisällönanalyysin avulla tutkimuskysymysten valossa ja kuudennessa luvussa tiivistetään tutkimuksen tulokset, arvioidaan tutkimuksen onnistumista ja pohditaan jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2 TAUSTAA: TYÖSSÄ SUOMESSA SUOMEN KIELELLÄ

2.1 Työperusteinen maahanmuutto ja maahanmuuttajien työmarkkina- asema

Vuonna 2012 Suomessa asui 195 511 ulkomaan kansalaista, mikä on 3,6 prosenttia koko väestöstä. Samana vuonna vieraskielisten osuus Suomen väestöstä oli noin 4,9 prosenttia ja ulkomailla syntyneiden määrä oli noin 285 000 eli 5,3 prosenttia koko väestöstä. Suunta on ollut nousujohteinen, sillä ulkomaalaisten määrä maassamme on kahdessa vuosikymmenessä yli seitsenkertaistunut. Varsinkin työperusteinen maahanmuutto on viime vuosina lisääntynyt, ja vuonna 2012 noin kolmasosa hakijoista sai oleskeluluvan työn perusteella. Työperusteisesta maahanmuutosta ei kuitenkaan ole olemassa tarkkoja lukuja, koska tilastoissa, tutkimuksissa ja valtion talousarvioissa työperusteisia maahanmuuttajia ei ole erotettu muista maahanmuuttajista (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2012: 7). Työn lisäksi kaksi muuta keskeisintä Suomeen muuton syytä ovat perhesyöt ja opiskelu. (TEM 2014: 12–15.) Myös ulkomaalaistaustaisista terveydenhuoltoalan ammattilaisista enemmistö on tullut Suomeen alun perin perhesyistä (THL 2013: 94).

Koko 2000-luvun ajan maahanmuuttajien yleisimpiä lähtömaita ovat olleet naapurimaat Venäjä ja Viro. Kolmanneksi eniten Suomeen on muutettu Ruotsista. Länsinaapurista tulleista muuttajista suurin osa on suomalaisia paluumuuttajia. (Björklund 2010: 32–33.) Myös tämän tutkimuksen kannalta olennaisimmalla alalla, eli terveydenhuoltoalalla, näkyy sama suuntaus: useimmin maahanmuuttajataustainen hoitaja tai lääkäri on kotoisin Venäjältä tai Virosta (THL 2013: 96).

Työperusteisena maahanmuuttona voidaan pitää mitä tahansa maahanmuuttoa, joka kasvattaa maan työpanosta. Työperusteisten maahanmuuttajien joukkoon kuuluvat myös näin ollen esimerkiksi ne ilman työlupaa maahan tulleet maahanmuuttajat, jotka siirtyvät Suomen työmarkkinoille maahan tulonsa jälkeen. (Kohonen 2007.) Työllistymisen kannalta ongelmallisimpia ovat jostakin muusta syystä kuin työn takia Suomeen muuttaneet henkilöt. Suomen ja muiden teollisuusmaiden keskeisenä kysymyksenä on, kuinka autetaan työelämään ne maahanmuuttajat, jotka eivät muuta Suomeen työvoiman kysynnän perusteella. (Forsander 2001: 60.)

Maahanmuuttajien työmarkkinatilanne oli laman vuoksi kurjimmillaan 1990-luvun alussa (Forsander 2002: 275–276). Sitten tilanne on parantunut, vaikka maahanmuuttajien työttömyysaste on edelleen kantaväestöön verrattuna korkea (TEM 2014: 16). Tosin viime vuosien taantuma on vaikuttanut jälleen heikentävästi sekä maahanmuuttajien että kantaväestön työmarkkinatilanteeseen (Pöyhönen ym. 2010: 23). Maahanmuuttajien korkean työttömyysasteen syynä voidaan nähdä useita yhteiskunnallisia ja henkilökohtaisia tekijöitä: kielitaito, ammattitaito, kansallisuus, maahanmuuton syyt, maassa asuttu aika, yleinen työmarkkinatilanne ja kantaväestön asenteet (Pöyhönen ym. 2010: 23). On huomattu, että työnantajien näkökulmasta monikulttuurisuuden tuoma erilaisuus on resurssin sijaan haitta ja ettei ulkomaalaisuus useinkaan suomalaisen työnantajan mielestä tuota lisäarvoa (Forsander & Alitolppa-Niitamo 2000: 57–72). Tämä on mielenkiintoinen tulos, sillä vastaavasti monikielisyyden on havaittu olevan työmarkkinoiden näkökulmasta toivottavaa osaamista, jota on kuvattu ilmaisulla sosiaalinen pääoma (Dufva & Pietikäinen 2009: 2). Lisäksi on havaittu, että maahanmuuttajien sisällä on ryhmiä, jotka eivät työllisty yhtä helposti kuin jonkin toisen ryhmän edustajat (Joronen 2005: 60). Lähtömaan perusteella parhaiten näyttävät työllistyvän esimerkiksi virolaiset, pohjoismaalaiset ja englanninkielisistä maista tulevat muuttajat, kun taas heikoimmin työmarkkinoille pääsevät muun muassa somalialaiset ja irakilaiset. EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevien henkilöiden työllistyminen näyttäisi olevan vaikeampaa kuin EU- ja ETA-maista tulevilla maahanmuuttajilla. (Arajärvi 2009: 19, 21.)

Suomeen muuttaneilla korkeakouluopiskelijoilla on usein haasteita työllistymisessä. Heidän ongelmansa on tyypillisesti se, että he tulevat opiskelemaan englanninkieliseen koulutusohjelmaan, jolloin suomen kielen opiskelu jää taka-alalle. Suurin osa näistä opiskelijoista joutuu muuttamaan muualle, koska ilman suomen kielen taitoa työllistyminen suomalaisille työmarkkinoille on erityisen vaikeaa. (Shafae 2010: 69; Hietanen 2013: 21; Eloranta & Häggman 2012: 16.) Toisaalta sekä Shafae että Hietanen mukaan myös monet suomen kieltä taitavat korkeakoulutetut maahanmuuttajat jäävät ilman töitä. Lääkkeeksi tähän tarjotaan suomalaisten työnantajien luottamuksen ja rohkeuden vahvistamista. Shafae arvioikin, että tilanne tulee muuttamaan parempaan suuntaan ajan myötä, sillä näin on tapahtunut myös esimerkiksi Norjassa, jossa julkisen sektorin työntekijöistä jo 20 % kuuluu johonkin etniseen vähemmistöön. (Shafae 2010: 69.) Korkeakoulutettujen kielitaito-ongelman ratkaisuksi on suomen kielen opetuksen tarjonnan monipuolistamisen ja opinto-ohjauksen kehittämisen lisäksi ehdotettu jopa sosiaali- ja terveysalan englanninkielisten koulutusohjelmien lakkauttamista (Hietanen 2013: 23; Jäppinen 2010: 5). Myös Arajärvi (2009: 99–100) on samaa mieltä:

Arajärvi linjaa, että englanninkielisten koulutusten antamat valmiudet suomen kielen käyttämiseen ovat niin huonot, etteivät koulutukset palvele sen enempää yksilöä kuin yhteiskuntaa.

Yksi syy maahanmuuttajien korkeaan työttömyyteen voivat olla niin sanotut kannustinloukut (Arajärvi 2009; Shafae 2010: 70). Shafaen mukaan maahanmuuttajien perheet ovat usein suurempia kuin kantasuomalaisten. Lisäksi maahanmuuttajaperheen äiti on yleensä kotona, jolloin perheen isän on mahdotonta elättää perhettään yhden ihmisen palkkatuloilla. Näin ollen työntekoa kannattavampaa on jäädä kotiin ja saada elanto yhteiskunnan tulonsiirroilla. (Shafae 2010: 70.) Toisaalta tämän ongelmakentän ei voida ajatella rajautuvan pelkästään maahanmuuttajiin, vaan kannustinloukkujen voidaan nähdä hankaloittavan yhtä lailla kantasuomalaisten siirtymistä työmarkkinoille.

1990-luvulla maahanmuuttajat työllistyivät eniten ravintola- ja siivousalalle sekä teollisuuden pariin. Maahanmuuttajia onkin edelleen eniten aloilla, joihin ei riitä suomalaisia tekijöitä. (Forsander & Alitolppa-Niitamo 2000: 57–72.) Siivousala on keskeinen maahanmuuttajien työllistäjä, ja se lukeutuu niin kutsuttuihin sisääntuloammatteihin, joille ovat tyypillisiä osa- ja määräaikaiset työsuhteet sekä matala koulutusvaatimus (Partanen 2012: 8). Sisääntuloammatteja on ensimmäistä kertaa Suomessa laajasti tutkinut Strömmer (ent. Partanen) maisterintutkielmassaan, ja parhaillaan hän tekee aiheesta väitöskirjaa. Maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa tarkasteltaessa ei siis pitäisi aina katsoa vain työllisyyslukuja, vaan huomiota pitäisi kiinnittää myös työtehtävien luonteeseen.

Maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan vaikuttavia tekijöitä on useita, ja yksi niistä on asuinpaikka. On huomattu, että eri alueille on muuttanut erilaista väestöä ja että toisaalta eri paikkakunnilla on tarjota erityyppisiä työtehtäviä maahanmuuttajille. Esimerkkinä tästä voidaan mainita, että havaintojen mukaan somalialaiset ja virolaiset asuvat keskimääräistä useammin pääkaupunkiseudulla kuin muualla Suomessa. Sen sijaan venäläiset ja vietnamilaiset ovat hajaantuneet laajemmalle alueelle. (Joronen 2005: 59.) On myös havaittu, että vuoro-vaikutustaidot, persoonallisuus, päämäärätietoisuus ja kulttuurikompetenssitekijät ovat keskeisessä roolissa maahanmuuttajanaisten työllistymisessä (Harakkamäki 2008: 91).

Lisäksi on huomattu, että sukupuoli ja maassaoloajalla on merkitystä työllistymisen kannalta: heikoiten työllistyvät vähän aikaa maassa olleet naiset. Maahanmuuttajanaiset työllistyvät maahanmuuttajamiehiä heikommin, ja heidän polkunsu työlämäään on ajallisesti pidempi kuin miesten. (Forsander 2007; Pöyhönen ym. 2010.) Lisäksi työnantajat karttavat vasta vähän aikaa maassa olleita maahanmuuttajia, sillä tutkimusten mukaan pitkä maassaoloaika näyttäytyy työnantajalle positiivisena. (Forsander & Alitolppa-Niitamo 2000: 57–72.)

2.2 Ulkomaalaistaustaiset hoitoalan työntekijät

Vaikka monissa maissa hoitoala on jo pitkään nojannut ulkomaiseen työvoimaan, Suomessa maahanmuuttajahoitajien määrän kasvu on ollut maltillista. Suomeen muuttaneet sairaanhoitajat ovat olleet pitkään melko marginaalinen ryhmä. Tähän ovat vaikuttaneet esimerkiksi Suomen humanitääriseen ja sosiaalisiin perusteisiin nojautuva sekä moniin maihin verrattuna määrällisesti varsin vähäinen maahanmuutto. Toisaalta Suomessa hoitoala ei ole vielä kovin kauaa kärsinyt kotimaisten työntekijöiden puutteesta, mikä on yksi syy vasta hiljattain alkaneeseen maahanmuuttajataustaisten sairaanhoitajien määrän kasvuun. (Nieminen 2010: 147–148.) Viime aikoina kuitenkin sekä keskustelu ulkomaalaisen terveydenhuoltohenkilökunnan rekrytointitarpeesta että itse ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden määrä terveydenhuollossa ovat lisääntyneet (ks. Nieminen & Henriksson 2008). Vuonna 2011 Suomessa työskenteli 1271 ulkomaalaista syntyperää olevaa sairaanhoitajaa (SVT). Sairaanhoitajien rekrytointia suoraan ulkomailta on yritetty kasvattaa erilaisten hankkeiden avulla. Esimerkiksi Attractiivinen Suomi -hanke vuosina 2008–2010 pyrki lisäämään terveydenhuollon henkilökunnan liikkuvuutta EU:n alueella. Pula hoitoalan henkilökunnasta on maailmanlaajuinen, ja moniin muihin maihin verrattuna hoitajien rekrytointi ulkomailta on Suomessa vielä suhteellisen pienimuotoista ja uutta. Hankkeilla on pyritty kannustamaan myös jo Suomeen muuttaneita ihmisiä kouluttautumaan terveydenhuoltoalalle sekä houkuttelemaan ulkomailta asuvia terveydenhuoltoalan ammattilaisia muuttamaan Suomeen. (Tehy 2012: 9.) Toisaalta rekrytointia ja muuttoliikettä suuntautuu myös Suomesta pois päin, ja osa suomalaisista sairaanhoitajista on lähtenyt ulkomaille töihin. Vuonna 2010 ulkomailta työskenteli 3590 suomalaista sairaanhoitajaa. (Tehy 2012: 11.)

Sairaanhoitajien rekrytointiin on keskittynyt myös esimerkiksi Gateway-hanke, jonka tavoitteena on ollut löytää Bulgariassa työttömäksi jääneille sairaanhoitajille töitä Suomesta (Gateway). Satu-hanke (Sairaanhoitajia Turkuun) taas järjestää työvoimapolitiittisena koulutuksena täydennyskoulutusta EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tuleville sairaanhoitajille. Hankkeessa on mukana myös Turun alueen työ- ja elinkeinotoimisto, jonka avulla hankkeeseen osallistuneet sairaanhoitajat pyritään saamaan mahdollisimman saumattomasti koulutuksen jälkeen työmarkkinoille (Sairaanhoitajia Turkuun).

Mitä parempaa kielitaitoa työssä tarvitaan, sitä hankalammaksi rekrytointi suoraan ulkomailta muuttuu. Terveydenhuoltoala lukeutuu juuri niihin aloihin, joissa suomen kielen taito on työn onnistumisen kannalta olennaista (Pöyhönen 2010: 100). Hoitajien kielitaidon ja hoidon laadun välillä on siis nähty selkeä yhteys. Joissain rekrytointihankkeissa työntekijöille

tarjotaan suomen kielen opetusta jo lähtömaassa, ja näin on tehty esimerkiksi vuonna 2008 aloitetussa hankkeessa, jonka avulla filippiiniläisiä sairaanhoitajia on rekrytoitu Suomeen. Hoitajille on tarjottu kotimaassaan kielikursseja, joilla opiskelijoiden tavoitteena on ollut päästä vähintään A1-tasolle. Kielitaitovaatimusten lisäksi terveydenhuoltoalan rekrytointia vaikeuttavat sen korkealla tasolla olevat pätevyysvaatimukset. (Virtanen 2010: 6.)

Tuoreessa THL:n mietinnössä (THL 2013) on kartoitettu ulkomaalaistaustaisten sairaanhoitajien sijoittumista suomalaisille työmarkkinoille. Mietintöä varten kerätyn tutkimusaineiston mukaan ulkomaalaistaustaiset sairaanhoitajat ovat iältään nuorempia kuin kantasuomalaiset, sijoittuvat kantasuomalaisia useammin erikoissairaanhoidon ja ovat tyypillisimmin kotoisin Venäjältä tai Virosta. Ulkomaalaistaustaiset sairaanhoitajat ovat kantasuomalaisiin verrattuna harvemmin vakituisessa työsuhteessa, ja he tekevät useammin vuorotyötä, ylitöitä sekä ilta- ja viikonlopputöitä kuin kantasuomalaiset. Ulkomaalaistaustaisten työnimike on kantasuomalaisia useammin sairaanhoitaja, ja he työskentelevät useammin kuntoutuksessa ja vanhustenhuollossa, kun taas kantasuomalaiset toimivat ulkomaalaisia todennäköisemmin terveydenhoitajina sekä esimiestehtävissä. Ulkomaalaistaustainen sairaanhoitaja- tai lähihoitaja on aavistuksen verran harvemmin yksityisellä sektorilla verrattuna kantasuomalaisiin hoitajiin. Lisäksi mietinnöstä selviää, että ulkomaalaistaustaiset hoitajat ovat usein keskityneet työyhteisöihin, joissa on muitakin ulkomaalaistaustaisia. Ulkomaalaistaustaiset ovat kantasuomalaisiin verrattuna sijoittuneet useammin työyhteisöihin, joissa maahanmuuttajataustaisia on vähintään yhtä paljon kuin kantasuomalaisia. (THL 2013: 43, 66.) Samanlainen tilanne on myös tämän tutkielman aineiston sairaanhoitajilla: he ovat osa työyhteisöä, jossa on runsaasti sekä maahanmuuttajalääkäreitä että maahanmuuttajasairaanhoitajia. Alla olevassa vuoropuhelussa toinen hoitajainformantti kuvaa työympäristönsä monikulttuurisuutta:

1) Haastattelija : **Onko täällä paljon maahanmuuttajia töissä?**

Alina: **On mun mielestä.** Meidän osastollakin on neljä hoitajaa ja lääkäreitä (...)kyllä ihan riittävästi.

Haastattelija: Aika kansainvälistä teillä täällä.

Alina: Kyllä se on kun mä muistan yhen kerran olin yövuorossa ja meillä oli saksalainen anestesialääkäri ja just minä ja Natalia ja kaikilla kyllä semmonen vähän aksentti ja **tuli humalassa oleva mies ja kun se avata silmät ja sitten me kaikki puhumme sitä outoa kieltä ja hän kysyy, olenko minä vielä Suomessa.** Kyllä olet! (naurua) Pelottava olo, onko pääsyt johonkin muualle maahan. (naurua)

Vuosina 2009–2012 Valvira laillisti 659 ulkomailla koulututtanutta sairaanhoitajaa, ja määrä on ollut kasvussa (OKM 2014: 13). Tässä luvussa ei ole mukana kaikkia ulkomaalaistaustaisia sairaanhoitajia, koska osa heistä suorittaa sairaanhoitajan tutkinnon Suomessa. Kaiken kaikkiaan vuosina 2009–2012 laillistettiin 3594 sairaanhoitajaa. (OKM 2014: 13.)

Ulkomaalaistaustaiset lääkärit ja hoitajat tarvitsevat sosiaali- ja terveysalan lupavirasto Valviralta laillistamis päätöksen ennen kuin he voivat laillisesti työskennellä Suomessa. Lupa käytäntö on erilainen riippuen siitä, tuleeko työntekijä jostakin EU/ETA-maasta vai niiden ulkopuolelta. Luvan saamiseen vaikuttaa myös se, missä luvanhakija on suorittanut tutkintonsa. Jos hoitaja tai lääkäri tulee EU/ETA-alueelta ja hän on suorittanut myös tutkintonsa jossakin EU/ETA-maassa, hakijan tutkinto hyväksytään usein sellaisenaan. Hoitajaa voidaan pyytää suorittamaan jokin kelpoisuuskoe tai sopeutumisaika. Valvira harkitsee tapauskohtaisesti, tarvitaanko tällaista sopeutumisaikaa. Sopeutumisaikan aikana henkilö toimii ohjauksen alaisena sairaanhoitajan työssä Valviran määräämän ajan. Myös työkokemus voidaan hoitajilla katsoa laillistamista edistäväksi tekijäksi. (THL 2013: 23–24.)

Jos hoitaja tulee EU/ETA-maiden ulkopuolelta, ja hänellä on EU/ETA-maiden ulkopuolella suoritettu tutkinto, hänen täydennyskoulutuksensa ja kelpoisuuskokeensa tarve arvioidaan tapauskohtaisesti. EU/ETA-maiden ulkopuolelta tulevilta lääkäreiltä taas vaaditaan 6 kuukauden mittainen harjoittelu sairaalassa tai terveyskeskuksessa, suomen tai ruotsin kielen taito, Valviran mahdollisesti määräämät lisäopinnot ja kolmiosainen kuulustelu. Vastaavalaista laillistamisprosessia pakollisine kuulusteluineen on kaavailtu myös sairaanhoitajille. Lääkärien osalta kuulusteluja haluttaisiin laajentaa myös EU- ja ETA-maista tuleviin lääkäreihin (ks. OKM 2014: 45–46). On työnantajan vastuulla selvittää, että kaikilla työntekijöillä on Valviran myöntämä lupa harjoittaa terveydenhuollon ammatteja. (THL 2013: 23–24; OKM 2014: 45–46.)

Koska riittämättömän kielitaidon on havaittu aiheuttavan potilasturvallisuutta vaarantavia tilanteita, ulkomaalaisten lääkäreiden ja hoitajien kielitaidon testaukseen halutaan muutoksia (ks. esim. STM 2012: 19–21; OKM 2014). Toisaalta ammatinharjoittamisen lupaprosessi sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla Suomessa on koettu useissa selvityksissä ongelmalliseksi (THL 2013: 22). Sairaanhoitajien ammattijärjestön Tehyn mukaan ongelmaksi koetaan, että hyvin monet Suomeen tulleista hoitajista, joilla on kotimaassa hankittu hoitoalan koulutus, joutuvat hankkimaan kokonaan uuden tutkinnon Suomessa (Tehy 2012: 39).

2.3 Näkökulmia kielitaitoon ja monikielisyyteen

Puhuttaessa kielenoppimisesta tarkoitetaan prosessia, jonka seurauksena oppijan kielitaito vähitellen kehittyy. Tutkittaessa kielenoppimista huomio voidaan keskittää esimerkiksi oppijankieleen, oppimisen ympäristöihin, oppijan sisäisiin mekanismeihin tai kielenoppijaan ylei-

sesti (Kalaja, Alanen & Dufva, 2011: 24.) Nämä osa-alueet on kuvattu yksityiskohtaisemmin alla olevassa taulukossa (taulukko 1).

TAULUKKO 1. (Lähde: Kalaja, Alanen & Dufva 2011: 24)

1. Oppijankieli	2. Ympäristö(t)	3. Oppijan sisäiset mekanismit	4. Kielenoppija
<ul style="list-style-type: none"> - virheet - oppimisjärjestys ja kehitysvaiheet - vaihtelu - pragmaattiset piirteet - arviointi 	<ul style="list-style-type: none"> - kieliyhteisö (kontekstit) - syötös ja vuorovaikutus - kielen opettaminen 	<ul style="list-style-type: none"> - L1 siirtovaikutus (e. transfer) - oppimisprosessi 	<ul style="list-style-type: none"> -yleiset oppimistekijät, kuten motivaatio - oppimisstrategiat - (itse)arviointi, itseohjautuvuus, autonomisuus, toimijuus

Tässä tutkimuksessa keskitytään taulukon toisessa sarakkeessa esiteltyihin kielenoppimisen ympäristöihin: työyhteisöön ja muihin tämän tutkimuksen informanttien tärkeiksi kokeisiin kielenoppimisen ympäristöihin. Myös vuorovaikutus nähdään tässä jaottelussa kielenoppimisen ympäristönä. Ympäristön lisäksi tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset sivuavat kielenoppijaan liittyviä tekijöitä, kuten oppimisstrategioita ja yleisiä oppimistekijöitä.

Kielitaitoa on eri aikoina kuvattu ja lähestytty eri tavoin. Eräs tapa on jakaa kielitaito eri osa-alueisiin, ja näin tekee kielitaidon kämmenmalli (Nissilä, Martin, Vaarala & Kuukka 2006: 41). Siinä kielitaito jaetaan viiteen osa-alueeseen, jotka ovat puhuminen, kirjoittaminen, lukeminen, ymmärtäminen sekä sanasto ja rakenteet. Kieli ajatellaan kätenä, jossa peukalo kuvaa sanastoa ja rakenteita, koska ne ovat samalla tavalla yhteydessä muihin kielitaidon osa-alueisiin kuin peukalo voi olla yhteydessä muihin sormiin. Kämmen taas tarkoittaa kielitaidon yhteistä osaa eli lihaksia ja luita, joita tarvitaan sormien liikuttamiseen. Kielitaitoa voi myös tarkastella tuottamisen (puhuminen ja kirjoittaminen) ja vastaanottamisen (kuullun ymmärtäminen ja lukeminen) kautta. Toisaalta samat taidot voidaan jaotella viestimiskanavan avulla: puhuminen ja kuullun ymmärtäminen ovat auditiivisia ilmiöitä, kun taas lukeminen ja kirjoittaminen visuaalisia ilmiöitä. Kaikki nämä edellyttävät tiettyjä kognitiivisia taitoja, mutta ne eroavat toisistaan vaadittavien prosessien osalta. Kieli voidaan lisäksi jakaa eri osa-alueisiin sen vaativuuden perusteella: jotkin rakenteet nähdään helpompina kuin toiset, ja opetusjärjestys voidaan ratkaista helppouden ja vaikeuden perusteella. Tässä mallissa ongelmana on tosin nähty helpon ja vaikean määrittely. (Nissilä ym. 2006: 45.)

Edellä esitellyissä näkökulmissa tarkastellaan nimenomaan opittavaa kieltä. Samalla myös koko kielitaito käsitetään opittavan kielen kuvaamisen kautta. Sen sijaan, että kielitaito nähdään rakenteen tai viestintäkanavan eri osa-alueiden kautta, kieltä ja kielen osaamista voidaan lähestyä sujuvuuden, tarkkuuden ja kompleksisuuden kautta (Nissilä ym. 2006: 46). Alun perin jaottelun on kehittänyt Peter Shekan (1998). Sujuvuus, tarkkuus ja kompleksisuus ovat pitkään olleet kielenoppimisessa ja -opettamisessa läsnä, mutta termien tarkempi määrittely ja kielitaidon kuvaaminen niiden kautta ovat suhteellisen uusia asioita. Nissilä, Martin, Vaarala ja Kuukka (2006: 46–48) ovat soveltaneet tätä kolmijakoa ja nostavat esille, että näiden kolmen ulottuvuuden tulisi olla edustettuina oppijan kielitaidossa tasavahvoina. Jokainen uskoo voivansa antaa holistisen arvion kielitaidon sujuvuudesta, mutta käsitteen tarkempi määrittely on vaikeaa. Sujuvuuden arvioinnissa keskeisiä käsitteitä ovat esimerkiksi puhenopeus, toistot, tauot ja uudelleenaloitukset. Sujuvuuden arvioinnista tekee haastavaa esimerkiksi se, että oppijan puhenopeus omalla äidinkielellä vaikuttaa toisen tai vieraan kielen puhenopeuteen. Siksi puhenopeus ei ole mikään tarkka ja yleistettävissä oleva mittari. Sujuvuuden käsitteen peruseriaatteena kuitenkin on, ettei sujuvan puheen pitäisi viedä kohtuuttomasti aikaa, koska muuten keskustelu ei etene. Mitä ylemmille taitotasolle edetään (EVK), sitä tärkeämpään asemaan nousee tarkkuus. On tärkeää, että kielitaidon parantuessa tarkkuus lisääntyy. Jos tuotos pysyy pitkään hyvin kontekstisidonnaisena, maahanmuuttajan kielitaidon kehitys polkee paikallaan ja oppijaa uhkaa syrjäytyminen. Kompleksisuudella taas tarkoitetaan, että kielenkäyttäjät tai -oppijat pystyvät ilmaisemaan asioita vaihtelevasti ja kiinnostavasti eikä vain käyttäen yksinkertaisimpia ilmaisutapoja. (Nissilä ym. 2006: 47–48.)

Toisaalta kielitaitoa voidaan lähestyä myös käytön kautta. Esimerkiksi Härmälä (2008: 62) kuvaa kielitaidon koostuvan kielitiedosta ja kyvystä käyttää kieltä tarkoituksenmukaisella tavalla erilaisissa konteksteissa. Tämä konteksti- ja vuorovaikutusfokusoitunut tapa lähestyä kielitaitoa korostuu tässä tutkimuksessa, ja siksi tutkimuksen teoreettiseksi viitekehykseksi on valikoitunut sosiokulttuurinen ja dialoginen näkökulma kieleen.

Tässä tutkielmassa puhutaan kielitaidon yhteydessä myös monikielisyydestä. Monikielisyyttä on perinteisesti tarkasteltu joko yksilökeskeisestä tai yhteisökeskeisestä näkökulmasta. Yksilökeskeisessä lähestymistavassa on keskitytty siihen, miten kaksikielisyys vaikuttaa kielenkehitykseen. Yhteisöllisessä näkökulmassa on pureuduttu muun muassa enemmistö- ja vähemmistökielten suhteisiin. (Pietikäinen, Dufva & Mäntylä 2010: 17–18.)

Kun tarkoitetaan äidinkieltä, tieteellisessä tekstissä puhutaan yleensä ensikielestä. Nimensä mukaisesti kyseessä on ihmisen ensin oppima kieli. Toisaalta äidinkieli voi olla myös

se kieli, johon kielenkäyttäjät identifioituvat eniten. Yleensä ihminen osaa tätä kieltä parhaiten. Poikkeuksen tekevät ne ihmiset, jotka asuvat ulkomailla eivätkä käytä äidinkieltään. (Nissilä ym. 2006: 12.) On tyypillistä, että monikielisen ihmisen voi olla hankala nimetä yhtä äidinkieltä. Monikielisessä ympäristössä elävä ihminen voi käyttää jotain kieltä enemmän kuin toista, mutta elämäntilanteen muuttuessa myös kielenkäyttö voi muuttua siten, että vähemmän käytetystä kielestä tuleekin dominoivampi. Kielten hallinnassa voi siis tapahtua muutoksia, jos elämäntilanne ja kielten käyttömahdollisuudet muuttuvat. (Latomaa 2007: 38.) Toisella kielellä taas tarkoitetaan kieltä, jonka käyttäjä on oppinut kyseisessä kieliympäristössä. Esimerkiksi Suomessa asuva maahanmuuttaja opiskelee suomea toisena kielenä riippumatta siitä, onko suomi järjestyksessä hänen toisen vai viides kielensä. Suomesta toisena kielenä käytetään usein lyhennettä S2. Vieraalla kielellä taas tarkoitetaan kieltä, joka opitaan kyseisen kieliyhteisön ulkopuolella. (Nissilä ym. 2006: 13.) Perinteisesti esimerkiksi englantia on ollut suomalaisille koululaisille vieras kieli, mutta koska Englanti on jo niin vahvasti läsnä suomalaisten lasten arkisessa kielitodellisuudessa, voidaan syystäkin kysyä, onko kyse enää vieraasta kielestä. Englantia onkin joissain yhteyksissä alettu kutsua ”kolmanneksi kotimaiseksi kieleksi” (ks. Leppänen, Nikula & Kääntä 2008).

Monikielisyyteen suhtautuminen kielenoppimisprosessissa on jakanut ja jakaa edelleen mielipiteitä. Monikielisyys on nähty uhkana esimerkiksi lapsen kielenoppimisprosessissa, sillä aiemmin luultiin, että kahden kielen puhuminen lapselle on haitallista ja että siten lapsista tulee ”puolikielisiä”. Sittemmin tämä näkökulma on hylätty ja on ruvettu kiinnittämään huomiota kaksi- ja monikielisyiden hyviin puoliin kielenkäyttäjän kannalta. On muun muassa tutkittu, että lapsen kaksikielisyys auttaa selviämään paremmin valikoivaa tarkkaavuutta vaativissa tehtävissä ja että kaksikielisten kielitietoisuus on korkeammalla tasolla kuin yksikielisten. Vaikka yksikielisyttä onkin pidetty normina, tutkijat ovat päätyneet siihen, että suurempi osa maapallon väestöstä on monikielisiä kuin yksikielisiä. (Dufva & Pietikäinen 2009: 1-2.)

Dufvan ja Pietikäisen (2009) mukaan yleinen suhtautuminen monikielisyyteen tuntuu positiiviselta ja menneisyyteen kuuluvat jo ne ajat, jolloin monikielisyys nähtiin kansallisen yhtenäisyyden rikkojana. Tästä huolimatta eri kielten rinnakkaiseen käyttöön eri tilanteissa liittyy myös soraääniä. Esimerkiksi suomen kielen opetuksessa monikielisyys on herättänyt keskustelua. Monissa suomen kielen opetusta tarjoavissa yksiköissä on tehty linjauksia, joi-

den mukaan suomea opetetaan suomen kielellä. Näin turvataan oikeus tasavertaiseen opetukseen kaikille, myös niille, jotka eivät osaa esimerkiksi englantia tai venäjää¹ (YLE 6.3.2014).

Näkemyksiä suomesta kielikoulutuksen ainoana kielenä on myös kritisoitu, ja esimerkiksi alla olevassa katkelmassa eräs kotoutumiskoulutuksessa opiskeleva blogikirjoittaja tuo esille, kuinka suomenkielinen opetus turhauttaa ja laskee motivaatiota. Hänen mukaansa opetus kannattaisi toteuttaa niin että ryhmät jaettaisiin siten, että toisissa ryhmissä olisivat ne, jotka osaavat englantia ja toisissa ryhmissä ne, jotka osaavat venäjää. Näissä ryhmissä voitaisiin sitten käyttää tarvittaessa apukielenä venäjää tai englantia. Kirjoittajan ryhmässä oli myös yksi opiskelija, joka ei osannut kumpaakaan kieltä. Tälle yhdelle oppilaalle jäisi kirjoittajan mukaan enemmän opettajan aikaa, koska muut etenisivät nopeammin apukielten turvin:

- 2) Voi, kunpa ne voisivat selittää edes joskus jotain jollakin kielellä, jota ymmärrän! - - Mutta kun jo pelkkä kielen opiskelu on kuin jonkin salakirjoituksella laaditun morse-koodin purkamista, osa meistä alkaa vähitellen tippua kydistä. - - **Jos minä saisin järjestellä ryhmämme uusiksi, se hajautettaisiin kahteen osaan: toiseen menisivät venäjänkieliset, toiseen englantia puhuvat sekä se yksi, joka ei puhu kumpaakaan.** Sitten ryhdyttäisiin antamaan opetusta niin, että kielioppiosiot selitettäisiin ainakin tarvittaessa ryhmästä riippuen joko englanniksi tai venäjäksi. Se tuskin hetkauttaisi suuntaan tai toiseen sen ihmisen oppimista, joka ei puhu kumpaakaan – hän joutuu joka tapauksessa hakkaamaan takarivissä google-kääntäjää ja opettelemaan asioita hitaammin kuin muut. Nyt googlen hakkaajia ei kuitenkaan olisi kuutta-toista, vaan yksi. Koska muut etenisivät vaivattomammin ja ymmärtäisivät opetusta paremmin, opettajalta saattaisi lohjeta jopa ylimääräistä aikaa niille, jotka tarvitsevat kielitaidon puutteen vuoksi erityishuomiota. (– –) (Me laiskat maahanmuuttajat)

Vastineensa tälle näkökulmalle on lausunut erään ison kielikoulun kotoutumiskoulutuksen yksikönjohtaja Merja Vannela, joka tyrmää apukielten käyttämisen opetuksessa käytännön syistä. Vannelan mukaan ryhmässä on aina niitä opiskelijoita, jotka eivät osaa englantia, mikä tekee tilanteen hankalaksi:

- 3) Vannela: Tämä on **tasa-arvokysymys**. Ryhmässä on aina niitä, jotka eivät osaa englantia. He jäisivät silloin ulkopuolelle. En periaatteessa vastusta englannin käyttämistä apukielenä mutta käytännössä tilanne ei sitä mahdollista. (YLE uutiset 6.3.2014)

Bahtinin käsitteellä heteroglossia kuvataan sitä vaihtelua, jota luonnollisessa kielessä on (Lähteenmäki 2009: 68). Tässä tutkielmassa kielen luonnollinen varioivuus nousee erityisesti esiin monikielisyyden kautta. Ajatus monikielisyydestä ja kielten sekoittumisesta resurssina on melko uusi, mutta tässä tutkielmassa katsotaan, että sillä on yhteyksiä Bahtinin esittämään kritiikkiin kielten tarkastelusta vain kansalliskielten tai vain yksilön kielimuodon näkökulmasta.

---

¹ Englannin- ja venäjänkielisiä suomen kielen kursseja järjestetään jonkin verran esimerkiksi kesäyliopistoissa (ks. esim. kesän 2014 kurssitarjonta: http://www.kesayliopistot.fi/koulutustarjonta/finnish_language_courses). Muun kuin englannin- tai venäjänkielisiä suomen kielen kursseja on hankala löytää.

Perinteisesti kielet on siis nähty selkeästi toisistaan erillisinä systeemeinä, jotka jakautuvat eri osa-alueisiin, kuten vaikkapa kielioppiin, sanastoon ja ääntämiseen. Tällaista perinteistä kielitaitokäsitystä on kuvattu essentiaaliseksi (Nikula 2009: 24). Perinteisessä kielitaitojattelussa ihmiset nähdään lähtökohtaisesti yksikielisinä, ja näin ollen useiden kielten puhuminen on jotain tavallisuudesta poikkeavaa. Samalla on syntynyt ajatus, jonka mukaan on tavoittelemisen arvoista osata kieliä erillään toisistaan. Näin ollen kielten vaihtelu ja käyttäminen rinnakkain nähdään ei-toivottuina asioina. Perinteiseen näkökulmaan liittyy myös ajatus kielten täydellisestä hallinnasta: eniten arvostetaan äidinkielen puhujan tasoista kielitaitoa. (Dufva & Nikula 2010.)

Vaihtoehtoisesti kieli voidaan nähdä resurssina, jota käytetään tilanteen vaatimalla tavalla tavoitteena kommunikoinnin onnistuminen. Resurssiajattelussa kielten väliset liukumat nähdään tavallisina ja eri kielten rajat häilyvinä. Kieli on perusluonteeltaan muuttuva. Resurssilähtöinen ajattelu hylkää myös täydellisen kielitaidon tavoittelun ja kyseenalaistaa sen olemassaolon; voiko kukaan muka osata jotain kieltä aivan täydellisesti? Tästä näkökulmasta katsottuna monikielisyys näyttäytyy positiivisena: monikielisyudessa monien kielten resurssit ovat samanaikaisesti läsnä, ja sosiaalisissa tilanteissa kielenkäyttäjällä on kaikki nämä resurssit käytössä. (Nikula 2009: 24–25; Dufva & Nikula 2010.)

Resurssinäkökulmasta kielten käyttö samaan aikaan ei ole ongelma, vaan pikemminkin se on keino välittää merkityksiä. Eri kielten samanaikaisella käytöllä voi olla jopa omia erityisiä merkityksiään (Nikula 2009: 25). Suomessa teoriaa soveltaneet Dufva ja Nikula (2010) linjaavat, että resurssilähtöinen ajatus sopisi hyvin lähtökohdaksi myös kieltenopetukseen. Heidän mukaansa nykymaailma suorastaan vaatii kielenkäyttäjiltä notkeutta sopeutua erilaisiin kielenkäyttötilanteisiin, eikä kielitaidon vaatimusten voida enää ajatella pysyvän samoina tilanteesta toiseen. Kieli siis pitäisi kielikoulutuksessakin ymmärtää muuttuvana vuorovaikutuksen keinona. Dufvan ja Nikulan mukaan tällainen ajattelu koulutuksen taustalla tuottaisi tavoitteellisempaa opiskelua ja käytännönläheisempää kielitaitoa.

Monikielisyyteen liittyvää käsitteistöä ovat kehittäneet runsaasti esimerkiksi Blommaert, Collins ja Slembrouck (2005: 200), jotka puhuvat niin sanotusta ty pistetystä kielestä (e. truncated language). Blommaertin ym. mukaan kannattaa hylätä ajatus täydellisestä kielitaidosta tavoittelemisen arvoisena asiana ja keskittyä kielen käytön tarkasteluun tilanteiselta kannalta. Täydellinen kielitaito on Blommaertin ym. mukaan myytti, ja kielitaidon sijaan kannattaisi puhua kielirepertoareista, jotka ovat epätäydellisiä, tilannesidonnaisia ja monikerroksisia. Olennaisia eivät ole kielitaidon puutteet, vaan se miten kielenkäyttäjä selviytyy kieli-

taitonsa avulla tarvitsemisissaan tilanteissa. Puhuttaessa monikielisyystaidot (Nikula 2009: 25–26). Nikula linjaa, että monipuolisella kielitaidolla viitataan usean eri kielen hyvään hallintaan; monikielisyystaidoilla sen sijaan tarkoitetaan kykyä käyttää luovasti eri kieliä ja kielimuotoja.

2.4 Ammatillinen kielitaito ja sen riittävyys

Maahanmuuttajien kielitaitovaatimukset suomalaisessa työelämässä ovat tutkimuskentällä vielä varsin kartoittamaton aluetta (ks. esim. Komppa ym. 2014; Kokkonen 2007; 2009; 2010; Suni 2011b; Jäppinen 2010; 2011; Piikki 2010). Eri ammattialojen kielitaitovaatimuksia ovat koonneet yhteen Komppa, Jäppinen, Herva ja Hämäläinen, joiden tuoreessa artikkelissa esitellään haastattelujen pohjalta rakennetut ammattikohtaiset viitekehykset. Näissä viitekehysissä on kuvattu korkeakoulutusta (amk) vaativien ammattien, kuten sairaanhoitajien, sosionomien sekä tradenomien kielitaitovaatimuksia. Kompan ym. viitekehysissä kuvataan tarkasti, millaisia pragmaattisia ja sosiolingvistisiä piirteitä kunkin alan ammattikieli sisältää. Lisäksi viitekehysissä on eritelty työn vaatimaa sanastoa, kielioppia sekä tarvittavan suullisen ja kirjallisen viestinnän erityispiirteitä. Näiden viitekehysten kehitystyö on aloitettu KOTI-hankkeessa (Kotimaisten kielten opetuksen kehittämishanke, ks. KOTI). Viitekehysten pohjalta on havaittu, että etenkin suullisten taitojen kehittäminen ammatillisessa S2-opetuksessa olisi jatkossa erittäin tärkeää (Jäppinen 2010: 14).

Hoitoalan työntekijöiden ammattikielen kehitystä on tutkittu pääosin englannin kielen näkökulmasta, sillä suurin osa hoitoalan työntekijöiden muuttoliikkeestä on suuntautunut englanninkielisiin maihin, kuten Yhdysvaltoihin, Isoon-Britanniaan, Kanadaan ja Australiaan (Kela & Komppa 2011: 175). Suomessa yleisellä tasolla ammatillisen kielitaidon riittäväydestä ovat tähän mennessä kirjoittaneet esimerkiksi Hartikainen ja Heinonen (2009). He tutkivat maisterintutkielmassaan, millaista kielitaitoa työllistymiseen vaaditaan. Parhailaan väitöskirjaa aiheesta valmistelee Marja Feller (ent. Kokkonen). Jyväskylän yliopistossa käynnistyi tammikuussa 2014 Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama Terveystuella suomi: Suomen kielen taidon kehittäminen ja arviointi terveydenhuollon alalla -hanke, joka on jatkoa Suomi työkielenä -hankkeelle. Terveystuella suomi -hankkeessa keskitytään erityisesti EU- ja ETA-maiden ulkopuolella koulutuksensa saaneiden ja Suomessa laillistamista hakeneiden terveydenhuollon ammattilaisten kielitaidon arviointikäytänteiden kokeilemiseen ja arvioinnin kehittämiseen. (Terveystuella suomi 2014.)

Ammatillisen kielitaidon arviointia on aiemmin kartoitettu ASKI- eli Ammatillisen suomen kielen kehittämiskokonaisuus -hankkeessa, jonka tavoitteena oli kehittää Helsingin kaupungin maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden ammatillisen kielitaidon määrittelyyn ja testaukseen sekä kielikoulutukseen sopivaa yleistä mallia. (Piikki 2010.)

Ongelmana hoitoalalla nähdään riittävän kielitaidon määrittelemisen hankaluus. Tehyn teettämän selvityksen mukaan yksi mittari riittävyydelle on, toteutuuko potilasturvallisuus (Tehy 2012: 56). Tämä määritelmä ei kuitenkaan vielä tuota yksityiskohtaista tietoa siitä, mitä hoitajan käytännössä pitää kielellisesti osata ja mikä ei ole olennaista työn onnistumisen kannalta. Kela ja Komppa (2011) ovat kartoittaneet tutkimuksessaan hoitajien kielitaidon tarpeita. Heidän havaintojensa mukaan hoitotyö on erittäin kielellistä. Vaikka kieli ei ole keskeisin työkalu päivittäisissä rutiininomaisissa toimenpiteissä, kuten suihkutuksessa, ruoan jakamisessa ja istumaan auttamisessa, on selvää, että kaikissa näissä tilanteissa kieli on kuitenkin aina läsnä, ellei potilas ole tajuton. Heidän tutkimustuloksensa tukevat esimerkiksi hoitotieteen perusteosten näkökulmaa, jossa vuorovaikutusta pidetään keskeisenä työvälineenä sairaanhoitajan työssä (esim. Kozier, Erb, Berman & Snyder 2008).

Joillakin ammattialoilla on määritelty tietty kielitaidon vaatimustaso Eurooppalaisen viitekehyksen (EVK) tai yleisen kielitutkinnon mukaan (ks. EVK). Esimerkiksi luokanopettajilta vaaditaan yleisten kielitutkintojen ylimmän tason tutkinto (Härmälä 2010). Tällä hetkellä terveydenhuoltoalalla vaatimukset koskevat vain EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevia sairaanhoitajia ja lääkäreitä, joilla on velvollisuus suorittaa hyväksytysti YKI-testin (yleinen kielitesti) keskitaso eli taso 3–4 (Valvira). Toisaalta työnantajalla on velvollisuus vaatia työntekijältä riittävää kielitaitoa, vaikka ammattipätevyuden tunnustamisen yhteydessä EU- ja ETA-maiden kansalaisilta sitä ei vaaditakaan (Tehy 2012: 56). Mutta kuten aiemmin on todettu, riittävän kielitaidon määrittelyssä ollaan vasta alussa, joten lain soveltaminen on käytännössä hankalaa. Koska sosiaali- ja terveysalan valvontavirasto Valvirassa ollaan huolissaan potilasturvallisuuden vaarantumisesta kielitaidon puutteellisuuden vuoksi, on ryhdytty harkitsemaan myös kielitaitovaatimusten nostamista ja muuttamista (OKM 2014: 45; STM 2012: 19–21).

Koska Suomeen töihin tulevat maahanmuuttajat ovat moninainen ryhmä, heidän kielitaidontarpeensa vaihtelevat paljon riippuen koulutuksesta ja työtehtävistä. Työperäisistä maahanmuuttajista on kielitaitovaatimusten perusteella erotettavissa kolme ryhmää. Ensimmäinen ryhmä ovat kansainväliset asiantuntijat, joilta ei aina välttämättä edellytetä suomen tai ruotsin kielen taitoa. Toinen selkeä ryhmä ovat suorittavan työn tekijät (esim. rakennus- ja sii-

vousala). Heiltä ei myöskään aina edellytetä hyvää suomen kielen taitoa, vaan rekrytoinnin syynä on työvoiman tarve. Kolmanteen ryhmään kuuluvat esimerkiksi terveydenhuoltoalalle ja opetustoimeen rekrytoidut työntekijät, joiden työn onnistuminen riippuu kommunikoinnin onnistumisesta. (Pöyhönen ym. 2010: 100.)

Puhuttaessa ammatillisesta kielitaidosta nousevat usein keskiöön työn vaatima kielitaito ja työssä selviytyminen. Härmälä (2011) on nostanut esiin toisen näkökulman: kielitaidon merkityksen työyhteisöön integroitumisen kannalta. Härmälän mukaan on tärkeää, että vaikka työ itsessään ei sinänsä vaatisi hyvää kielitaitoa, kohdemaan kieltä taitamaton työntekijä on vaarassa eristäytyä työyhteisöstä ja samalla koko ympäröivästä yhteiskunnasta. Saman asian on havainnut myös Härkönen (2011). Härkönen tutki, millaista sosiaalista oppimista tapahtuu IT-alan työpaikoilla. Tutkimus nostaa esille, että englanninkielisessä työympäristössä maahanmuuttajatyöntekijät jäävät helposti kaiken sosiaalisen elämän ulkopuolelle, sillä vaikka työkieli olisi englanti, sosiaalisen kanssakäymisen kieli on suomalaisella työpaikalla useimmiten suomi. Tutkimustulokset kertovat, että Härkösen tutkimat IT-alan maahanmuuttajat kaipaavatkin kaikista eniten kielitaitoa, jolla pärjää epämuodollisissa kahvihuonekeskusteluissa ja muissa työpaikan vapaamuotoisissa tilanteissa.

Puhuttaessa ammatillisesta kielitaidosta on syytä avata myös sitä, mitä ammatillisella kielitaidolla tarkoitetaan. Perinteisesti ammattikielien on nähty erikoiskielinä, jotka eroavat yleiskielestä lähinnä sanastollisesti. Yleiskielestä poiketen erikoisalojen termit ovat tarkkarajaisia, ja ne kuvaavat tarkoittamaansa asiaa yksityiskohtaisesti. Ammattisanastolle on myös ominaista, ettei käyttöyhteys vaikuta merkitykseen (Suomalainen 2002: 18–21). Viime aikoina termilähtöistä näkökulmaa ammattikielen on kuitenkin alettu pitää liian kapeana, ja nyt korostetaan ammattikielistä monipuolisen vuorovaikutuksen välineenä (Kela & Komppa 2011: 174; Suni 2011b: 16–17).

Hyvää kielitaitoa pidetään joskus jopa ammattitaitoa tärkeämpänä, ja Paananen mukaan juuri hoitoalalla on tällainen tilanne (Paananen 1999: 123). Yksi tähän liittyvä keskeinen kysymys on, voiko ammatillista kielitaitoa ja yleiskielitaitoa erottaa toisistaan. Voidaan myös pohtia, onko siihen mitään syytä (Härmälä 2010; 2008; Kela & Komppa 2011). Härmälän sekä Kelan ja Kompan mukaan ammatillinen kielitaito ei ole vain alakohtaisen sanaston hallintaa, vaan se on kykyä käyttää kieltä erilaisten ihmisten kanssa erilaisissa kielenkäyttötilanteissa kahvihuonekeskusteluista virallisiin asiakaspalvelutilanteisiin. Sairaanhoidajien ammatillisessa kielitaidossa tärkeät asiat, kuten spontaanius, reagoit nopeus, tilannetaju ja rekisterinvaihdokset, eivät ole vain ammattikielen osaamista vaan kuuluvat yleiseen kielitaitoon

(Kela ja Komppa 2011: 189). Tätä näkökulmaa tukee Hutchinsonin ja Watersin käsitys, jonka mukaan ammatillisen kieli- ja viestintätaidon oppimisessa ei ole kyse erillisen kielellisen variantin oppimisesta vaan pikemminkin osaamisen laajentamisesta uuteen kontekstiin tiettyjä tarkoituksia varten (Hutchinson & Waters 1987).

Härmälän mukaan on silti olemassa ammatillista kielitaitoa, joka rakentuu yleissivistävässä koulutuksessa hankitulle kielitaidolle. Tämä ammatillinen kielitaito sisältää lähinnä alakohtaisen sanaston hallinnan, ja voidaan puhua esimerkiksi ”puhelinruotsista”, ”työelämän saksasta” tai ”asiakaspalveluenglannista”. Härmälä korostaa, että erilaisten kielenkäyttötilanteiden kirjo työpaikalla on iso ja se vaihtelee vapaista kahvipöytäkeskusteluista muodollisiin asiakaspalvelutilanteisiin ja kokouksiin. Myös viestintäkanavat vaihtelevat: työssä joutuu kommunikoidaan niin internetissä, kasvokkain, kuin puhelimestakin – sekä suullisesti että kirjallisesti. (Härmälä 2010.) Toisaalta on myös muistettava, että työn onnistumisen lisäksi sujuva kielitaito rakentaa kuvaa ammattilaisesta. Kielitaito määrittelee osaltaan sitä, pidetäänkö henkilöä ammattilaisena vai ei. (Suni 2011b; Komppa ym. 2014: 6.) Muiden ihmisten suhtautumisen lisäksi kieli liittyy myös siihen, miten työntekijä näkee itsensä. Hoitoalalla työskentelevien ammattislangi on niin omanlaisensa, että ulkopuolisten voi olla hankala ymmärtää tätä slangia, mikä osaltaan rakentaa hoitajien ammatti-identiteettiä. (Härmälä 2010.)

2.5 Terveysthuoltoalan henkilökunnan kielikoulutus ja sen kehittäminen

Kuten on jo aiemmin todettu, hoitotyö on luonteeltaan kielellistä, ja sen onnistuminen vaatii hyvää kielitaitoa. Riittämätön kielitaito taas voi johtaa sekä laadun että potilasturvallisuuden vaarantumiseen ja kieltä hyvin osaavien työntekijöiden liikaan kuormittamiseen (Tehy 2012: 24). Siksi kysymys nimenomaan terveydenhuoltoalan ammattilaisten kielikoulutuksesta on erityisen tärkeä. Tässä luvussa selvitetään siihen liittyviä haasteita ja tulevaisuudennäkymiä.

Suomessa on ollut tarjolla työelämään tai johonkin ammattialaan liittyvää S2-opetusta 1990-luvulta lähtien, kun on alettu perustaa ensimmäisiä englanninkielisiä koulutusohjelmia korkeakouluihin (Komppa 2014: 7). Kieli- ja kotoutumiskoulutus on erittäin ongelmallinen asia nimenomaan työperusteisten maahanmuuttajien kohdalla. Kotoutumiskoulutus on työvoimapolitiittista koulutusta, jota tarjotaan työttömille työnhakijoille. Näin ollen ne maahanmuuttajat, jotka tulevat Suomen suoraan työhön, tippuvat kotoutumiskoulutuksen ja muun työvoimapolitiittisen kielikoulutuksen ulkopuolelle, eikä heidän kielikoulutuksensa ole kenenkään vastuulla. On toki tapauksia, joissa työnantaja järjestää ulkomailta rekrytoimalleen henkilökunnalle kielikoulutusta, mutta velvoitetta siihen ei ole. (Pöyhönen ym. 2010: 101–103.)

Mahdollisia koulutuksen järjestäjiä voivat olla esimerkiksi työnantajat, rekrytointifirmat, työvoimaviranomaiset tai oppilaitokset, kuten ammattikorkeakoulut. Tehyn eli sairaanhoitajien ammattijärjestön teettämän selvityksen mukaan yli puolet vastanneista hoitotyön esimiehistä ja johtajista kertoi, että heidän organisaatiossaan on järjestetty kielikoulutusta maahanmuuttajataustaiselle henkilökunnalle. 44 % vastanneista kertoi, että heidän henkilökuntansa on ollut jonkun muun tahon järjestämässä kielikoulutuksessa. Kyselyyn vastasi 51 esimestä eri sairaanhoitopiireistä. Selvityksessä ei käy kuitenkaan ilmi, onko koulutus ollut nimenomaan ammatilliseen kielitaitoon keskittyvää. (Tehy 2012: 26–27.) Yksi keskeinen ongelma on, että toistaiseksi ei ole ratkaistu työperäisten maahanmuuttajien kielikoulutuksen kustannusten jakoa. Tällä hetkellä koulutuksen rahoittajia ja tarjoajia on useita. Näin ollen työssä olevan maahanmuuttajan on vaikeaa tietää, millaisia koulutuksia hänelle on tarjolla (OKM 2014; Pöyhönen ym. 2010: 101–102.)

Tällä hetkellä kielikoulutuspolitiikka terveydenhuoltoalan henkilökunnan suhteen ei ole vielä vakiintunutta. Käynnissä on joitakin hankkeita, joiden tavoitteena on tarjota täsmäkoulutusta nimenomaan Suomeen muuttaneille terveydenhuoltoalan ammattilaisille. Myös yksityiset palveluntarjoajat ovat ottaneet haasteen vastaan, ja esimerkiksi Mediverkko Terveyspalvelut Oy tarjoaa työvoimapolitiittista Lääkäriksi Suomeen -kielikoulutusta. Myös ainakin Palmenia on järjestänyt Kymenlaaksossa ja Uudellamaalla kielikoulutusta, joka loppui rahoituksen puutteeseen, vaikka Palmenian mukaan kysyntää olisi riittänyt (YLE, uutinen 4.6.2013). Aiempien selvitysten ja tutkimusten pohjalta voidaan kuitenkin sanoa, että kielikoulutuksessa on kehitettävää ja että tälläkin hetkellä terveydenhuoltoalalla työskentelee ammattilaisia, joilla on riittämätön kielitaito. Esimerkiksi Tehyn selvityksen mukaan lähes 90 % kyselyyn vastanneista hoitoalan esimiehistä eri sairaanhoitopiireissä oli sitä mieltä, että maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden ja potilaiden kohtaamisessa on haasteita, joiden keskeisimpiä syitä ovat kieleen ja kulttuuriin liittyvät tekijät. (Tehy 2012: 28.) Kielitaidon kohdalla keskeisiksi ongelmiksi on nähty puhelinkeskustelu, eri murteiden ja puhekielen ymmärtäminen, muistisairaiden ja vanhusten kanssa kommunikointi sekä erilaiset asiakaspalvelutilanteet. Myös kirjallisessa vuorovaikutuksessakin on koettu olevan runsaasti ongelmia. (Tehy 2012: 28.)

Terveydenhuoltoalan ammattilaisille suunnattua suomen kielen oppimateriaalia on toistaiseksi tarjolla vähän. Painettuina oppikirjoina on julkaistu esimerkiksi Maria Kelan, Päivi Kolehmaisen ja Eveliina Korpelan *Sairaan hyvää suomea – terveysalan suomea maahanmuuttajille* (2010) sekä Nuppu-Maria Tuonosen, Heidi Sippolan ja Anu Mustosen *Hoidetaan suomeksi* (2012; 2. painos 2014) teokset. Ammatillisesti suunnattua oppimateriaalia on lisäksi

saatavilla verkkomateriaalina. Esimerkiksi Opetushallituksen ylläpitämässä ESR-rahoitteisessa kehittämishankkeessa luodut kotisuomessa.fi -verkkosivut tarjoavat eri ammattialoille kohdennettua ammattikielen opiskeluun tarkoitettua materiaalia muun muassa terveydenhuoltoalan, auto- ja kuljetusalan, siivousalan ja rakennusalan tarpeisiin.

Varsinaisen täsmäkoulutuksen järjestämisen lisäksi on pohdittu keinoja, joilla kielikoulutusta voitaisiin kehittää ammatillisen kielitaidon näkökulmasta. Opettajien havaintojen mukaan kielen ja ammattialan opettamista pitäisi yhdistää ja kieltä pitäisi päästä käyttämään mahdollisimman paljon käytännön tilanteissa jo opintojen alkuvaiheessa. Tämä lisää opettajien mukaan opiskelijoiden motivaatiota ja parantaa oppimistuloksia. (Hietanen 2013: 21–23.) Samaan tulokseen ovat päässeet myös Kela ja Komppa, jotka ovat haastatelleet suomea toisena kielenä puhuvia sairaanhoitajaopiskelijoita (Kela & Komppa 2011: 188). Heidän mukaansa pärjääminen työelämässä on merkittävä motivaatiotekijä aikuisten kielitaidon kehittymisessä (ks. myös Suni 2011b). Kela ja Komppa kutsuvat tätä varhaisen työelämäsuuntauksen malliksi. Tällä hetkellä esimerkiksi Ammattikoulujen rehtorineuvoston kielityöryhmän ARENE ry:n suosituksissa suositellaan päivستاista mallia eli ammatillisen kielen opettamista vasta kun hallitaan perusasiat yleiskielessä (Kela & Komppa 2011: 174). Lisäksi Kela ja Komppa (2011) suosittelevat siirtymistä funktionalisempaan ammattikielen opetukseen. Heidän mukaansa usein virheellisesti kuvitellaan, että kyse on kielioopin opettamisen sivuuttamisesta. Rakenteita kyllä opetetaan, mutta funktionaalisessa opetuksessa rakenteiden osalta keskitytään niihin rakenteisiin, jotka ovat keskeisiä käytön kannalta. Näin ollen oppimisjärjestys ei ole se perinteisesti käytetty eli helpoimmasta vaikeimpaan. Sen sijaan ensin opetellaan kussakin tilanteessa ja ympäristössä tarpeellisimpina pidettyjä rakenteita. Usein onkin todettu, että toisen kielen oppijan motivaatio kytkeytyy kieliaineksen tarpeellisuuteen (Partanen 2012: 43). Toisaalta on nostettu esiin myös se näkökulma, että oppijan käsitykset kielitaidon tarpeellisuudesta muodostuvat myös työnantajien ja suomen opettajien tärkeänä pitämistä asioista (Riley 1997: 128).

Korkeakoulujen kielenopetuksen parannuskohteeksi on listattu myös opinto-ohjaus (Hietanen 2013: 21–23). Sitä pitäisi muokata Hietasen mukaan siten, että opinto-ohjaaja antaisi realistisen kuvan kielitaidon tarpeesta suomalaisilla työmarkkinoilla. Yhtenä keinona ehdotetaan lisäksi taitotasovaatimuksen lisäämistä tutkintovaatimuksiin niillä aloilla, joilla suomen kielen taito on työllistymisen kannalta ehdottoman tärkeää. Tähän liittyen on vaadittu, että vastuu työntekijöiden riittävästä kielitaidosta kuuluisi olla työntekijän lisäksi ennen kaikkea työnantajilla ja koulutuksen järjestäjillä (Jäppinen 2010: 14).

Opettajien havaintojen pohjalta on myös todettu, että harjoitteluissa pitäisi olla kielen oppimista tukeva henkilö eli kielimentori, joka huolehtisi harjoittelun onnistumisesta kielen oppimisen näkökulmasta (Hietanen 2013: 22). Ohjaajan tärkeys on perusteltua myös Ruotsista kerätyn tutkimusnäytön mukaan: Sandwall (2013) tutki väitöskirjassaan ruotsalaisten maahanmuuttajien kokemuksia kotoutumiskoulutukseen liittyvistä harjoittelusta, ja tulokset osoittavat opiskelijoiden kommunikoinnin jääneen harjoittelun aikana erittäin vähäiseksi.

Jäppisen (2010) havaintojen mukaan kielikoulutusta pitäisi kehittää myös työelämäyhteyksien osalta: S2-opettajien pitäisi olla enemmän yhteydessä sekä ammattiaineiden opettajien että työelämän edustajien kanssa, ja mieluiten mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Sunin (2011b: 20–21) mukaan on tärkeää, että opiskelijat saavat koulutuksessa valmiuksia kielitaidon kehittämiseen työpaikoilla. Parhaimmassakaan koulutuksessa on mahdotonta tuottaa täysin valmiita ammatillista kielitaitoa, joten keskeistä on ohjata siihen, miten oppijat voivat hyödyntää työpaikkansa kieliympäristöä kielen oppimisessa mahdollisimman tehokkaasti.

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS: SOSIOKOGNITIIVISUUS KIELENOPPIMISEN TUTKIMUKSESSA

3.1 Sosiokulttuurisuus ja kielenoppiminen

Tässä tutkielmassa kieli nähdään ensisijaisesti sosiaalisena ilmiönä. Tutkimuksen teoreettisia kivijalkoja ovat sosiokulttuurisuus, dialogisuus ja sosiokognitiivisuus. Analysoinnissa kiinnitetään siis erityistä huomiota siihen, miten kieli syntyy ja miten kielen oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa ja toisten ihmisten tuella.

Sosiaalinen näkökulma kielentutkimukseen on syntynyt vastavoimana rakenne- ja yksilökeskeiselle kielentutkimukselle. Kielentutkimuksessa oli pitkään vallalla yksilökeskeinen näkökulma, jossa oppijaa tarkasteltiin yksilönä ja jossa oppijan aivoissa tapahtuvia asioita pidettiin tutkimuksen kannalta kiinnostavimpina. Lisäksi lähes koko 1900-luvun kielitieteelle oli tyypillistä, että kieli nähtiin observeitavissa olevana järjestelmänä. Oleellisena pidettiin kielisysteemiä. Esimerkiksi rakennelähtöisyydestään tunnetut formalistit korostivat kielen rakenteen kuvausta kielen käytön ja merkityksen kustannuksella. Ominaista 1900-luvun kielitieteelle oli myös se, että kielenkäyttö ja kielijärjestelmä nähtiin erillisinä asioina, joita voitiin tarkastella omina kokonaisuuksinaan. (Dufva, Aro, Suni & Salo 2011.)

Vähitellen on siirrytty yksilöstä kohti yhteisöä, ja tällä hetkellä sosiaalisiin näkökohtiin painottuva näkökulma on tutkimuskentällä yleinen (Dufva ym. 2011b: 36). Tätä muutosta on toisen kielen tutkimuksen alalla kutsuttu myös sosiaaliseksi käännteeksi (Block 2003). Tämän tutkimuksen kannalta kaikista keskeisimpiä käsitteitä ovat seuraavat kielitieteen käsitteet: oikea-aikainen tuki, jakaminen (kielen, kognition, resurssien), resurssit, affordanssit, typistetty kieli (e. truncated language) ja heteroglossia.

Sosiokulttuurinen näkemys kielenoppimiseen haastaa katsomaan oppimista laajemmassa kontekstissa kuin vain tietyn tehtävän tai luokkahuonetilanteen yhteydessä; analyysiin otetaan mukaan yksilön sosiaaliset verkostot ja katsotaan, miten kieliympäristö tukee, säätelee ja ohjaa oppimista. (Sunni 2008: 27.) Tämän tutkimuksen kannalta olennainen sosiokulttuurisen kielentutkimuksen alalta periytyvä käsite on oikea-aikainen tuki. Termi on peräisin Vygotskilta (1978: 85–86), ja sitä on määritelty lukuisin eri tavoin. Käsitteen perusajatuksena on, että oppija pystyy oppimaan enemmän asioita toisen tuella kuin mitä hän pystyisi oppimaan itsenäisesti. Tilannetta on verrattu esimerkiksi pyörällä ajamisen opetteluun. Vasta pyöräilemistä harjoitteleva lapsi ei selviydy ilman apupyöriä, mutta apupyörien avulla hän kuitenkin pystyy

pyöriämään. Samalla tavalla polvileikkauksesta tullut potilas ei alussa pysty kävelemään ilman tukea, mutta kävelysauvojen kanssa kävely onnistuu. Oikea-aikaisen tuen käsitteeseen liittyy läheisesti lähikehityksen vyöhyke (e. zone of proximal development, ZPD), joka sisältää ajatuksen siitä, että tuki on hyödyllisintä silloin kun oppija on valmis oppimaan asian. Vastasyntyntynyt ei kannata opettaa pyöriämään eikä vasta leikattua potilasta kannata heti ensimmäisenä nostaa sauvojen varaan. Tuen sopiva ajoitus ja mitoitus ovat olennaisia: lapsi, joka ei koskaan luovu apupyörästä, ei voi oppia pyöriämään ilman niitä. Oppijaa siis tuetaan asioissa, joissa hän onnistuu toisen tuella mutta ei vielä yksinään. (Suni 2011a: 26; Suni 2008: 116–117.) Aineiston pohjalta analysoidaan, miten oikea-aikaisen tuen käsite näkyy informanttien kokemuksissa tuen antamisessa.

Kielitaidon sosiaaliseen näkökulmaan liittyy myös ajatus oppijasta aktiivisena toimijana. Tähän liittyen käytetään affordanssin eli tarjouman käsitettä. Tarjoumaksi kutsutaan sitä oppijan ympäristössä olevaa kielenainesta, joka muuttuu oppijalle merkitykselliseksi oppimisen kannalta. Oppija ei siis automaattisesti hyödy kaikesta ympäröivästä kielestä vaan siitä, minkä hän kokee hyödylliseksi ja jota hän hyödyntää oppimisessaan (ks. Van Lier 1996; Taalas 2007; Suni 2008). Aikaisemmin puhuttiin nykyistä laajemmin syötöksestä ja tuotoksesta. Nämä käsitteet liittyvät perinteiseen konnektionistiseen kielitaitokäsitykseen. Syötöksellä tarkoitetaan oppijaa ympäröivää kieliainesta ja tuotoksella sitä, mitä oppija tuottaa kohdekielillä. Tämä kahtiajako sisältää ajatuksen siitä, että oppijan päähän on mahdollista kaataa kohdekielistä materiaalia. Tarjouma tai affordanssi sisältää ajatuksen siitä, että oppija on aktiivinen toimija, joka itse valitsee, havainnoi ja poimii ympäristöstään itselleen mielekkään kieliaineksen. (Suni 2008: 24.)

Sosiokulttuurisen toisen kielen tutkimuksen edelläkävijöitä ovat mm. Pavlenko ja Lantolf (2000), joiden mukaan osallistuminen ja osallisuus ovat sekä oppimisen tavoitteita että ympäristöjä. Kielenoppija pyrkii aktiivisesti pääsemään osalliseksi kohdekielen ympäristöön ja toimintaan sekä osaksi tiettyä kokonaisuutta. Pavlenko ja Lantolf nostavat sosiokulttuurisen teorian keskeiseksi kysymykseksi sen, mitä hyötyä osallisuudesta on ja miten osalliseksi pääseminen tapahtuu. Osallisuutta kielenoppijan näkökulmasta on S2-alan tutkimuskentällä soveltanut Suni (2008). Tämän tutkimuksen kannalta osallisuus ja osallistuminen ovat läsnä esimerkiksi informanttien kertomuksissa kielitaidon kehityksen suhteesta osallistumisen lisääntymiseen.

Sosiokulttuurisen teorian kentältä tähän tutkimukseen liittyy kielen mukana rakentuva ja muuttuva identiteetti. Puhuttaessa ammatillisen kielen oppimisesta uuden tarkastelun kohteeksi joutuu myös oppijan ammatti-identiteetti, joka rakentuu opittavan kielen kautta. Pav-

lenko ja Lantolf nostavat esille kulttuurisen rajan ylittämisen tematiikan, josta he käyttävät käsitettä ”border crossing”. Rajan ylittämisessä uudelleen tarkasteluun ei tule pelkkä kieli vaan myös identiteetti. He ovat kirjoittaneet kielenoppimisen vaikutuksesta identiteetin uudistumiseen. Tutkimuksissaan Pavlenko ja Lantolf ovat huomanneet, että identiteetin uudelleenkerronnalle ovat tyypillisiä niin sanotut sisäiset konfliktit vallitsevien kielenoppimisen ideologioiden ja käsitysten sekä arkipäiväisten osallistumiseen ja osallisuuden liittyvien kokemusten välillä. (Pavlenko & Lantolf 2000: 162–163.)

3.2 Dialoginen näkökulma kieleen

Dialogismin oppi-isänä pidetään venäläistä filosofia Mihail Bahtinia, jonka teorioita on sovellettu mm. kirjallisuustieteessä, kielitieteessä, filosofiassa ja kasvatustieteissä. Bahtinin mukaan dialogisuuden perusajatus on se, että kieli ei viittaa todellisuuteen objektiivisesti vaan kielenkäyttö on aina sidoksissa puhujan näkökulmaan. (Lähtenmäki 2009: 65.) Dialogisuus perustuu siihen ajatukseen, että ihminen on erottamaton osa ympäristöään ja muodostaa ympäröivän todellisuuden kanssa kokonaisuuden. Yksilö voi näin ollen olla olemassa vain, jos on joku toinen. Toiseus on siis yksilön olemassaololle välttämätöntä. Näin ollen yksilön tietoisuuskin on olemassa suhteessa toisiin, ja juuri sitä kautta se on sosiaalinen ilmiö. Ajatus tietoisuuden sosiaalisuudesta rakentuu sille käsitykselle, ettei kukaan elä tyhjiössä vaan olemme syntymästä asti vuorovaikutuksessa toistemme kanssa. Olemme siis lapsesta asti käyneet dialogia ympäristön kanssa. (Dufva, Lähtenmäki & Isoherranen 1996: 32.) Dialogisessa näkökulmassa kielen ajatellaan lisäksi olevan ennen kaikkea ajassa ja paikassa syntyvä ilmiö, minkä vuoksi dynaamisuus nousee kielen tärkeäksi ominaisuudeksi. Ajassa ja paikassa syntyvää kieltä kutsutaan tilanteiseksi. (Lähtenmäki 2009: 68.) Seuraavissa kappaleissa esitellään dialogisen näkökulman peruskäsitteitä, jotka ovat dialogi, heteroglossia ja ääni (e. voice).

Kielitieteessä dialogin käsitteen tehtävänä on nähty vaihtoehdon tarjoaminen kognitiiviselle lähestymistavalle kielentutkimuksessa. (Aro 2009: 28.) Mitä myöhemmästä Bahtinin teoksesta on kyse, sitä voimakkaammin kieli kuvataan sosiaalisena ilmiönä, joka kerrostuu ideologisesti. Bahtinin mukaan kielen ideologisista kerrostumista voi havaita kolme päätyyppiä: 1) lausumien välinen dialoginen suhde 2) ”sosiaalisten kielten” välinen suhde 3) eri kielten välinen dialoginen suhde saman kulttuurin sisällä (Lähtenmäki 2009: 65). Dialogi on siksi käsitteenä monikerroksinen, ja sen voidaan ajatella näkyvän kielen eri tasoilla. Kyse voi olla vuoropuhelusta, joka rakentuu dialogisesti esimerkiksi toistojen varaan, tai toisaalta eri

äänien dialogisesta suhteesta puhujan lausumissa. Toisaalta kyse voi olla eri kielimuotojen käymästä dialogista eli merkitysneuvottelusta. Tässä tutkimuksessa ei niinkään tarkastella yksittäisten lausumien suhdetta toisiinsa vaan ennemminkin informanttien kommenttien suhdetta toisiinsa sekä aikaisempien tutkimusten informanttien haastatteluihin.

Yksi tämän tutkielman analyysivälineistä on äänen käsite. Laajemmin äänen käsitettä on hyödyntänyt mm. Aro (2009) väitöskirjassaan, jossa hän tutki alakouluikäisten lasten käsityksiä englannin kielestä ja sen oppimisesta. Aron soveltama äänen käsite on peräisin Bahtinilta, jonka mukaan vuorovaikutus ei ole ikinä neutraalia. Sen sijaan kaikki ilmaisut (e. utterances) ovat sosiaalisesti latautuneita, ja ne ovat aina sidottuja kontekstiin. Ne yhdistyvät aina erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin, ammatteihin, yksilöihin sekä aikaan ja paikkaan. Bahtinin perusajatus onkin, että sanat ovat aina luonteeltaan kontekstuaalisia, ja ne ovat aina sidottuja johonkin näkökulmaan. Kielen ilmauksissa ei ole siis kyse objektiivisesta sanojen ja rakenteiden listasta, vaan ne sisältävät aina tiettyjä arvoja, asenteita ja näkökulmia. Siksi äänen käsite sisältää puhujan (e. speaker), kuulijan (e. listener), kontekstin (e. context) ja aiheen tai puhuttavan asian (e. topic). Toisin sanoen ääni on Bahtinin metafora vastauksena kysymykseen ”Kuka puhuu?”. Äänen käsitettä tarkasteltaessa voidaan analysoida esimerkiksi sitä, kenelle puhe on suunnattu, millaisia tuntemuksia puhujalla ja kuulijalla on, minkälaiseen sosiaaliseen ja historialliseen kontekstiin vuorovaikutus sijoittuu tai vaikkapa kuinka puhuja olettaa kuulijan reagoivan. Bahtinin mukaan sanavarastomme on peräisin useista eri lähteistä ja sanat ovat kulkeutuneet meidän käyttöömmä ikään kuin toisten ihmisten kautta. Tämän vuoksi käyttämämme sanavarasto on moniäänistä (e. multivoiced). (Aro 2009: 30–34.)

Dialogisuudelle ominaista on myös ajatus kielen dynaamisuudesta. Kieli ymmärretään tekoina, toimintana ja tapahtumina. Myös tässä syntyy kontrasti 1900-luvun alun Saussurelaisen ajatukseen, jonka mukaan kielen piirteet ovat invariantteja eli vaihtelemattomia. (Dufva, Lähteenmäki & Isoherranen 2011: 24.) Dynaamisuuden lisäksi dialogisuudessa korostuu kielen monikerroksisuus. Bahtin kutsuu näitä ominaisuuksia venäjänkielisellä sanalla *raznorecie*, ja suomeksi termi tunnetaan nimellä heteroglossia eli puhegenreit (Lähteenmäki 2009: 68). Michael Bahtinin mukaan monissa kieliyhteisöissä ihmiset kuvittelevat elävänsä yksikielisemmässä maailmassa kuin todella elävät ja kokevat itsensä yksikielisemmiksi kuin todellisuudessa ovat. Bahtin uskoo, että tämän ajatuksen juuret ovat Eurooppalaisessa 1800- ja 1900-luvuilla vaikuttaneessa politiikassa. Näinä vuosisatoina maanosassamme ihannoitiin kansallisvaltioita, joissa oli yksi kansakuntaa yhdistävä kieli. (Lähteenmäki 2010: 18.)

Bahtin ajattelee, että kansallisten kielten variaatiota enemmän heteroglossiassa on pikemminkin kyse kansallisten kielten rikkaasta sosiaalisten, paikallisten ja historiallisten kielten eri variaatioista, kuten murteista. (Aro 2009: 30.) Sen sijaan, että eläisimme täysin yksikielisessä ympäristössä, Bahtin kuvaa kansallisten kielten jakautuvan sosiaalisiin murteisiin. Näitä murteita ovat esimerkiksi ammattikieliet, eri ikäryhmien kielet ja eri tyyllilajien (e. genre) kielet. (Lähtenmäki 2009: 68.) Heteroglossian käsite näkyy tässä tutkimuksessa puhuttaessa ammattikielystä ja siihen liittyvistä erityispiirteistä. Heteroglossian näkökulmasta ammattikieli voidaan nähdä omana kielimuotonaan, vaikka keskustelua ammattikielen ja yleiskielen erottelun tarpeellisuudestakin (ks. esim. Härmälä 2010; 2011) on käyty.

Heteroglossian käsitteen avulla voidaan tarkastella myös oppijankieltä, joka voidaan nähdä yhtenä kohdekielen varianttina. Toisaalta heteroglossian käsite on hyödyllinen myös tulkittaessa haastatteluja. Bahtinin ajatuksen mukaan ei siis ole olemassa neutraaleja sanoja tai lausumia vaan kaikessa kielenkäytössä on läsnä sosiaalista ja ideologista kerroksellisuutta. Heteroglossia voidaan siis käsittää synonyyminä monenlaiselle kielen variaatiolle; sama sana voi tarkoittaa eri asiaa eri kontekstissa eri ihmisen sanomana.

3.3 Sosiokognitiivinen näkökulma kielenoppimiseen

Kognitiolla viitataan ihmisen luontaiseen tapaan hankkia, järjestää ja käyttää informaatiota. Kognitiokeskeisessä kielenoppimiskäsityksessä ollaan kiinnostuneita siitä, mitä oppijan päässä tapahtuu kielenoppimisprosessissa. Kognitiotiede tutkii havaitsemisen, oppimisen, ajattelun ja muistin ja kielen suhdetta tietoon. (Nissilä ym. 2006: 14.) Siinä pidetään selvänä, että kielen omaksuminen on kognitiivinen ilmiö, joka saa alkunsa jo lapsuudessa. Jo vauvalla on hallussaan valmiina kehittymään rakentunut kognitiivinen kapasiteetti, jonka avulla se onnistuu omaksumaan valtavan määrän kieltä hyvin lyhyessä ajassa. (Atkinson 2002: 526 – 529; Dufva, Lähtenmäki & Isoherranen 1996: 32.)

Toisaalta pidetään itsestään selvänä, että kieli on luonteeltaan sosiaalinen, koska ihmiset käyttävät kieltä nimenomaan ilmaistakseen itseään, ajatuksiaan, tunteitaan ja identiteettiään sosiaalisissa ympäristöissä toisten ihmisten kanssa. Yhdistämällä sosiaalinen ja kognitiivinen saadaan käsitys, jonka mukaan molemmat puolet ovat oppimisessa tärkeitä ja kognitiossa on aina myös sosiaalinen ulottuvuus, jolloin kognition ajatellaan olevan jaettu resurssi. (Atkinson 2002: 526 – 529; Suni 2011a: 25.) Sunin mukaan sosiokognitiivista teoriaa ovat rakentaneet mm. Atkinson, Rommetveit, Larsen-Freeman, De Bot, Jessner ja Vespoor. Näiden kaikkien

tieteilijöiden käsitykselle sosiokognitiivisuudesta on yhteistä tietty holistisuus. Sunin mukaan kielenoppijaa ei tarkastella irrallisena ympäristöstään vaan hänen toimintansa nähdään yhteydessä ympäristönsä toimintoihin ja artefakteihin. Kognitiota ei nähdä, kuten perinteisesti on ajateltu, yksilön ominaisuutena: se nähdään myös jaettuna ja ympäristöön hajauttettuna. Kun kielenoppija toimii kieliympäristössä, hän siis turvautuu jatkuvasti sen tarjoamiin kielellisiin ja kognitiivisiin resursseihin. Oppija ei ole eikä opi yksin, vaan kielenoppiminen on jaettu prosessi. Käsitys kielestä on dynaaminen ja korostaa vaihtelua ja kierrätystä. (Suni 2011a: 25–26.)

Yksi tämän tutkimuksen kannalta keskeinen sosiokognitiivisen teorian tulkitsija on Atkinson (2011; 2002). Atkinsonin sosiokognitiivisessa ajattelussa kielenoppiminen on kielellistä vuorovaikutusta, jota käydään vuorovaikutuskumppaneiden kanssa jakaen sosiaalisen yhteisön resursseja. Sosiokognitiivisuus siis lähestyy kielenoppimista samoista lähtökohdista, joista käsin dialogisuus tarkastelee kieltä. Kielellisten resurssien jakamisen ajatusta on soveltanut Suni (2008) väitöstutkimuksessaan. Yksilön kognitio nähdään jaettavissa olevana resurssina, ja näin ollen kieliympäristössä esiintyvät toisten kielenkäyttäjien kielenaineokset ovat kielenoppijan käytettävissä. Sunin tutkimuksessa osoitus yhteisten resurssien jakamisesta olivat puhujan käyttämät toistot. Oppijat siis osallistuvat keskusteluun toistojen turvin. He myös elaboroivat ja redusoivat kuulemiaan ilmauksia ja onnistuvat näin tuottamaan pidempiä ja monimutkaisempia ilmauksia kuin ilman toisten keskustelijoiden tukea. (Suni 2008: 202.)

Sosiokognitiivisuuden alle lukeutuu myös paljon monikielisyiden tutkimusta. Tämän työn kannalta myös monikielisyys on keskeinen tema, koska yhden tutkimuskysymyksen teemana on monikielisyys eli eri kielten käyttäminen kielenoppimistilanteissa. Sosiokognitiivisen ajattelun luokkahuonesovelluksissa monikielisyiden arvo tiedostetaan, ja monikielisyyteen suhtaudutaan lähtökohtaisesti positiivisena voimavarana (ks. Suni 2011a: 28).

4 AINEISTO JA MENETELMÄT

4.1 Tutkimushenkilöt

Aineisto koostuu kahden maahanmuuttajataustaisen sairaanhoitajan ja yhden suome äidinkielenään puhuvan anestesialääkärin haastatteluista. Haastattelut on suunnitellut ja toteuttanut Elina Mähönen omaa maisterintutkielmaansa varten, ja haastatteluiden alkuperäinen tarkoitus oli saada lisätietoa informanttien työparina työskennelleen maahanmuuttajataustaisen lääkärin kielitaidon kehityksestä ja työyhteisön roolista sekä vaikutuksesta kielitaidon kehittymiseen. Haastatteluja tehtäessä näkökulma on siis ollut Mähösen maisterintutkielman pääinformantin, eli maahanmuuttajalääkäri Sergein, kielitaidon kehityksessä. Tässä tutkielmassa käytetään maahanmuuttajalääkäristä samaa peitenimeä (Sergei), jota Mähönen käytti tutkielmassaan. Käytän informanteista sekä nimitystä kielenoppija että kielenkäyttäjä, koska toisissa tilanteissa informantit itse kokevat olevansa kielenoppijoita ja toisissa tilanteissa sen käyttäjiä.

Vaikka aineisto on alun perin kerätty Sergein kielitaidon kehittymiseen liittyvän tiedon saamista varten, aineistossa tulee esille paljon tietoa sairaanhoitajainformanttien omasta kielitaidosta, sen kehityksestä ja niihin vaikuttavista tekijöistä. Tässä tutkimuksessa kahta kollegana toiminutta sairaanhoitajaa kutsutaan maahanmuuttajataustaisiksi sairaanhoitajiksi, koska termi tuo esille heidän taustansa sekä ammattinimikkeensä, ja nämä molemmat seikat ovat tämän tutkimuksen kannalta olennaisia. Kollegana toimineesta lääkäristä käytetään ilmausta suomea äidinkielenään puhuva lääkäri, koska tässä tutkimuksessa on olennaista, onko tukea antanut henkilö itse toisen kielen puhuja vai äidinkielenään suomea puhuva. Koska anonymiteetti on tutkimuksessa tärkeää (Dufva ym. 2011: 23), informanteille on keksitty pseudonyymit Alina, Natalia ja Markku. Myöskään informanttien työpaikkaa ei mainita nimeltä, eikä sen maantieteellistä sijaintia kerrota. Sairaanhoitajainformanttien lähtömaa on tuotu esiin, sillä venäläiset ovat Suomessa niin suuri maahanmuuttajaryhmä, ettei lähtömaan paljastaminen uhkaa anonymiteettiä.

Tutkimuksessa kannattaisi antaa nykyistä enemmän tilaa maahanmuuttajien omille kokemuksille, koska usein heidän havaintonsa ovat osuvia ja tarkkoja (Suni 2011b: 14). Tämän näkemyksen pohjalta on huomionarvoista, että tutkimusaineistoni koostuu nimenomaan kahden maahanmuuttajataustaisen henkilön haastatteluista. Myös Partanen (2012: 29) korostaa, että maahanmuuttajien käsitykset ovat relevantteja tutkimuskohteita, sillä vaikka ne eivät olisi linjassa kielenoppimisen tutkimusten tulosten kanssa, ne ovat oppijoille täyttä totta ja vaikut-

tavat heidän toimintaansa vuorovaikutustilanteissa. Partasen mukaan käsityksillä on myös yhteys siihen, millaiset oppimistavat sopivat parhaiten kullekin oppijalle.

Seuraavaksi kerrotaan maahanmuuttajasairaanhoitajien ja sen jälkeen suomalaisen lääkärin taustoista. Alina ja Natalia ovat asuneet ja työskennelleet Suomessa yli kymmenen vuotta. Alinalla on lisäksi 20 vuotta työkokemusta Virossa. Molemmat sairaanhoitajainformantit ovat työskennelleet sairaanhoitajina myös kotimaassaan Venäjällä. Alina tuli Suomeen vuonna 1998 ja Natalia vuonna 1999. Haastatteluhetkellä Alinan ja Natalian kollegana toiminut maahanmuuttajalääkäri Sergei oli työskennellyt ja asunut Suomessa lähes neljä vuotta.

Alina pääsi suomen kielen kursseille melko pian maahan saapumisensa jälkeen, kun taas Natalia joutui odottamaan kielikurssia kolme vuotta. Natalian kurssi oli kuitenkin liian helppo tehokkaan itseopiskelun takia, minkä vuoksi kurssi meni Natalian mukaan suurelta osin hukkaan. Kielikoulutus ei siis kummankaan informantin käsityksen mukaan ole vastannut heidän sen hetkisiin kielenoppimistarpeisiinsa. Kumpikaan ei myöskään kokenut saaneensa kielikursseilta kielellisiä valmiuksia ammatin harjoittamiseen tai ammatillisten kieli- ja viestintätaitojen kehittämiseen työpaikalla.

Tutkimuksen maahanmuuttajasairaanhoitajat eivät ole alun perin työperäisiä maahanmuuttajia, vaan he ovat tulleet Suomeen perhesyistä. Vuonna 2014 noin 34 prosenttia maahanmuuttajista sai oleskeluluvan perhesiteiden vuoksi, 32 prosenttia opiskelun ja 29 prosenttia työntöön perusteella (TEM 2014: 15). Natalia tuli Suomeen avioliiton myötä. Myös Alina tuli Suomeen perhesyistä, sillä hänen vanhempansa asuivat Suomessa. Myös Alinan sisarus sekä muita sukulaisia asuu Suomessa. Tämä piirtää osaltaan kuvaa työperäisestä maahanmuutosta ja siihen liittyvästä keskustelusta monitahoisena ilmiönä: Suomessa on paljon maahanmuuttajia, jotka eivät muuta Suomeen työn perässä ja joiden työllistymisensä ja työelämän kielitaidon oppimisesta puhutaan usein samassa yhteydessä työperusteisen maahanmuuton kanssa.

Natalia työskenteli ensin niin kutsutussa sisääntuloammatissa, eli hän teki tehtaalla koulutustaan vastaamatonta työtä, jossa ei tarvittu juurikaan kielitaitoa. Tehdastöiden jälkeen ennen sairaanhoitajaksi työllistymistään Natalia työskenteli lisäksi sairaala-apulaisena ja kylvetäjänä, joihin hän pääsi kielikurssiin kuuluvan harjoittelun kautta. Vaikka Alinalla oli kotimaassa suoritettu sairaanhoitajan koulutus, hän suoritti kokonaisen sairaanhoitajan ammattikorkeakoulututkinnon Suomessa. Hänelle tarjottiin mahdollisuutta henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaan ja lyhyeen täydennyskoulutukseen, mutta hän halusi itse suorittaa koko tutkinnon uudestaan, koska koki hoitokulttuurin olevan Suomessa hyvin erilainen kuin kotimaassaan. Alina taas työllistyi suoraan sairaanhoitajaksi. Alinan tie työelämään oli sitäkin kautta

lyhyempi, että hän suoritti vain yhden vuoden täydennyskoulutusta ammattikorkeakoulussa sekä vuoden mittaisen kielikurssin, minkä jälkeen hän pääsi suoraan nykyiseen työpaikkaansa. Molemmat sairaanhoitajainformantit vahvistavat näkemystä, jonka mukaan maahanmuuttajan ensimmäinen harjoittelu- tai työpaikka on erityisen tärkeä maahanmuuttajan työelämään kiinnittymisen kannalta (Holm, Hopponen & Laitinen 2008: 39), sillä molemmissa tapauksissa ensimmäinen harjoittelu- tai työpaikka on johtanut pitkään työsuhteeseen. Molemmat sairaanhoitajainformantit ovat haastattelujen perusteella karkeasti arvioiden suullisen kielitaidon tasolla B1.2-B2 (EVK). Heidän kirjallista osaamistaan ei ole tämän tutkimuksen puitteissa arvioitu. He puhuvat sujuvasti, mutta sanastossa ja rakenteessa on jonkin verran epätasallisuutta. Haastatteluissa osapuolet kuitenkin ymmärtävät toisiaan. Jotkin informanttien lausumat olivat niin epäselviä, että niitä oli vaikea ymmärtää ja niiden ymmärtämisessä joutui käyttämään paljon omaa tulkintaa. Tästä syystä tulkinnoissa voi myös olla epätarkkuuksia tai ylitulkintaa.

Kolmas informantti on äidinkielenään suomea puhuva anestesialääkäri, joka työskentelee samassa sairaalassa Sergein kanssa. Tässä tutkimuksessa häntä kutsutaan pseudonyymillä Markku. Markku on keski-ikäinen suomalainen anestesialääkäri, joka on seurannut Sergein kielitaidon kehitystä läheltä toimiessaan Sergein kanssa samoilla osastoilla ja työvuoroissa. Markku on toiminut anestesialääkärinä kyseisessä sairaalassa yli 15 vuotta. Markku on syntynyt Suomessa ja hänen äidinkielensä on suomi, mutta hänen toinen vanhempansa on muuttanut Suomeen ulkomailta. Hänen edesmennyt vanhempansa oli siis maahanmuuttajalääkäri, mikä saattaa vaikuttaa hänen suhtautumiseensa maahanmuuttajalääkäreihin. Lääkärin näkökulma kielelliseen tukeen on siinä mielessä erilainen kuin hoitajien, että kaksi lääkäriä ovat sairaalan sosiaalisessa hierarkiassa eri suhteessa kuin sairaanhoitaja ja lääkäri. Lisäksi kaksi lääkäriä toimivat yhteistyössä eri tavalla kuin sairaanhoitaja ja lääkäri, jolloin tarvittava tuki voi olla erilaista. Siksi eri ammattikuntien edustavuus aineistossa tuo tutkimukseen lisäarvoa. Lisäksi informanttien näkökulma kielitaitoon on erilainen sitäkin kautta, että sairaanhoitajat ovat toisen kielen puhujia ja lääkäri äidinkielenään suomea puhuva. Myös tämä antaa mahdollisuudet laajempaan näkökulmaan. Markun haastattelu koostuu melko samanlaisista kysymyksistä kuin Alinan ja Natalian haastattelut. Koska Markku on äidinkielenen suomen puhuja, hänen kohdallaan ei paneuduta kielenoppimispolkuun.

Haastatteluissa viitataan toistuvasti maahanmuuttajalääkäri Sergeihin. Kyseessä on venäläinen anestesialääkäri. Hänet kutsuttiin tutkimukseen, koska hänen pääasiallinen Suomeen muuttonsa syy oli työ. Lisäksi hän oli haastatteluhetkellä asunut Suomessa kohtalaisen vähän aikaa eli alle 5 vuotta. Ennen muuttoa Suomeen lääkäri oli kotimaassaan ollut puolen vuo-

den ajan suomen kielen kurssilla. Lisäksi hän opiskeli haastatteluhetkellä suomea iltakurssilla kansalaisopistossa. Hoitajat ja lääkärikollega taas valittiin niin sanotulla lumipallovalinnalla eli siten, että maahanmuuttajalääkäri Sergei sai nimetä hänelle työssään läheisiä henkilöitä. Lumipallo- tai ketjuvalinnalla tarkoitetaan sitä, että tutkimuksen avaininformanteilta kysytään, ketä voitaisiin haastatella ja kuka voisi olla tutkimuksen kannalta relevantti haastateltava (ks. Huotelin 2002: 52–53). Informantit tiesivät toistensa osallistumisesta tutkimukseen.

4.2 Aineistonkeruumenetelmänä haastattelu

Haastattelut on toteutettu teemahaastattelun avulla. Teemahaastattelu sopii tällaiseen tutkimukseen hyvin, koska metodologisesti se korostaa informanttien tulkintoja ja asioille antamia merkityksiä (Hirsjärvi & Hurme 2001: 48), ja tässä tutkielmassa on ollut päämääränä kartoittaa informanttien kokemuksia ja ajatuksia (vrt. lomakehaastattelu ja syvähaastattelu, ks. Tuomi & Sarajärvi 2000: 76–80).

Haastattelua on pitkään käytetty aineistokeruutapana kielentutkimuksessa, ja varsinkin sosiolingvistiikassa ja murretutkimuksessa se on ollut ja on edelleen suosittu aineistonkeruumenetelmä (Dufva ym. 2011: 132). Aineisto on luonteeltaan introspektiivistä eli haastateltavaa on pyydetty muistelemaan omia kokemuksiaan kielen oppimiseen (omaan tai toisen) liittyvissä tilanteissa (Dufva ym. 2011: 18). Haastattelussa on edetty teemoittain eikä niinkään tiettyjen kysymysten pohjalta. Haastattelu on joustava tutkimusmuoto, sillä siinä on mahdollista toistaa kysymys, tarkentaa kysymystä väärinymmärrysten varalta ja käydä keskustelua informantin kanssa. Joustavuutta lisää myös se, että haastattelijä voi esittää kysymykset missä järjestyksessä tahansa ja edetä vapaasti teemasta toiseen informanttia kuunnellen. Lisäksi haastattelun etuna on, että muistiin voidaan kirjata myös se, miten asiat sanotaan. (Tuomi & Sarajärvi 2000: 75–76.)

Teemahaastattelujen yhdenmukaisuuden vaateesta on erilaisia käsityksiä. Tämä vaatimus vaihtelee lähes avoimen haastattelun tyyppisestä haastattelusta puolistrukturoituun haastatteluun, jossa noudatetaan melko tarkasti kysymysrunkoa (Tuomi & Sarajärvi 2001: 77). Tämän tutkimuksen haastattelut on rakennettu keskenään samojen teemojen varaan, mutta ne eroavat jonkin verran sen perusteella, mitä asioita informantit ovat korostaneet haastatteluissa ja mistä teemoista he ovat halunneet puhua toisia teemoja enemmän. Haastattelujen analyysissä on myös huomionarvoista, että haastattelutilanne on osapuolten välistä vuorovaikutusta, jossa haastattelijä ei vain kerää tietoa vaan haastateltava ja haastattelijä rakentavat sitä yhdessä vuorovaikutuksensa kautta. Haastattelijä tai tutkija nähdään siis osallistujana. Näin ollen

haastattelu ei koskaan ole täysin objektiivinen tapa hankkia tietoa. Toisaalta täytyy muistaa, että myös analyysi on aina subjektiivista, koska tutkija pyrkii etsimään aineistosta omasta näkökulmastaan keskeisiä elementtejä, ja keskeisyyden määrittelee aina tutkija. (Dufva ym. 2011: 131–133.)

Haastattelujen pohjalta analysoidaan käsityksiä, joita informanteilla on kielenoppimisesta. Tarkoituksena ei siis ole tutkia heidän kielenoppimisprosessejaan vaan sitä, mitä he ajattelevat niistä ja miten he kuvaavat niitä. Käsityksissä on kyse siitä, miten ihmiset itse hahmottavat eri asioita (Dufva & Isoherranen & Lähteenmäki 1996: 30). Ihmisen käsitysjärjestelmää voidaan kutsua esimerkiksi kansanmalliksi, kulttuuriseksi malliksi, mentaaliseksi malliksi, subjektiiviseksi teoriaksi, henkilökohtaiseksi konstruktiksi tai kognitiiviseksi skeemaksi. Nimitys vaihtelee sen mukaan, kuinka sosiaalisina ja jaettuina käsitykset nähdään. Toiset termit sisältävät ajatuksen siitä, että käsitykset ovat jotakin tietylle kieli- ja kulttuuriyhteisölle yhteistä aineista, ja toisissa termeissä taas korostuu käsitteen mentaalinen luonne. Dufvan ym. mukaan muun muassa Kelly (1995) on yksilöllisen suuntauksen kannalla. Tämän tutkimuksen kannalta olennaisempi on Keesing (1987), joka käsittelee käsityksiä kulttuurisina malleina. (Dufva & Isoherranen & Lähteenmäki 1996: 30.) Toisaalta puhutaan myös havainnoista. Havainnoilla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan niitä asioita, joita informantit ovat nähneet ja kuulleet. Joskus on vaikea erottaa, milloin on kyse käsityksestä ja milloin havainnosta, koska dialogisen kielikäsitteksen mukaan ihmisillä voi olla erilainen tapa kielentää samoja tapahtumia. Havainnossa on kuitenkin kyse usein jostain suorasta tapahtumasta, jonka informantti kertoo. Kielitoimiston sanakirjan mukaan *havainnossa* on kyse havaitsemalla tehdyistä huomioista ja todellisiksi tajutuista asioista (KS).

Haastattelussa kartoitettiin ensin informanttien henkilökohtaista taustaa, kuten työkokemusta, koulutusta, kielikoulutusta, Suomeen tulon syitä sekä omia kielenoppimiskokemuksia. Sen jälkeen haastattelussa keskityttiin informanttien kokemuksiin ja heidän rooleihinsa maahanmuuttajalääkärin kielellisinä tukijoina. Lisäksi on pyritty kartoittamaan työkavereiden roolia kielenoppimisessa sekä integroitumisessa työyhteisöön ja suomalaiseen toimintakulttuuriin. Haastatteluissa on pyritty saamaan esiin niitä kielenkäyttötilanteita, joissa informantit ovat omaksuneet ammatillista suomen kieltä. Haastattelijalla on antanut informanttien vapaasti kertoa myös asioita pääteemojen ulkopuolelta, jos tämä on tuntunut haastateltavista tärkeältä. Esimerkiksi toinen maahanmuuttajasairaanhoitaja koki tärkeäksi vertailla suomalaisen ja venäläisen terveydenhuollon eroja, vaikka tätä ei alun perin oltu suunniteltu keskeiseksi teemaksi.

Haastattelukielenä on ollut suomi, koska informantit ovat näin halunneet. Informanteille oli tärkeää, että he saivat puhua työstään työkielellään eli suomeksi. Haastateltavilta on pyydetty kirjallinen suostumus haastattelujen käyttöön tutkimustarkoituksiin. Lisäksi haastatteluja varten on haettu asianmukaiset kirjalliset tutkimusluvut sairaalan johdolta ja eettiseltä toimikunnalta. Haastattelut on alun perin kerätty Mähösen maisterintutkielmaa (2014) varten, mutta niitä ei ole käytetty Mähösen työssä. Haastattelut on suunnitellut ja toteuttanut Elina Mähönen toukokuussa 2009, ja ne on tehty haastateltavien työpaikalla. Näin ollen tämän työn tutkimusongelmaa on lähdetty työstämään valmiin aineiston pohjalta. Siksi tutkimusprosessi on ollut syklinen prosessi, jossa aineistoa on käyty läpi useita kertoja ja jossa tutkimuskysymykset ovat tarkentuneet aineistosta havaittujen asioiden myötä.

Haastattelut äänitettiin mp3-tiedostoina, ja ne olivat kestoltaan 61 minuuttia, 37 minuuttia ja 55 minuuttia. Aineiston litteroinnissa on käytetty puolikarkeaa litterointitapaa, jossa taukoja ei ole merkitty ja artikulaatio on merkitty lähimmän äänteen mukaiseksi, koska huomio on keskittynyt sisältöön. Aineiston litteroinnin yhteydessä on poistettu hyvin usein toistuvia täytesanoja ja korjattu joitakin yksittäisiä äännevirheitä ymmärtämisen helpottamiseksi. Litteraattiin ei ole merkitty huokausuja, aivastuksia tai niiskauksia, koska näitä ei katsottu olennaisiksi asioiksi tulkinnan kannalta. Huvittuneisuus (esim. nauraminen) sen sijaan on kirjattu ylös. Sanat, jotka on alleviivattu, ovat painottuneet haastateltavan puheessa.

4.3 Analyysimenetelmänä sisällönanalyysi

Aineistoa analyysissä metodina käytetään sisällönanalyysiä. Väljältä merkitykseltään se tarkoittaa minkä tahansa kuultujen, kirjoitettujen tai nähtyjen sisältöjen analyysiä. Tarkemmin kuvattuna sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jossa eritellään ja analysoidaan tekstin merkityksiä (vrt. diskurssianalyysi). Käytännön tasolla sisällönanalyysissä on kyse aineiston luokittelusta, järjestämisestä ja erittelystä tutkimuskysymysten ohjaamana. Sisällönanalyysistä onkin myös käytetty käsitettä sisällön erittely. Sisällönanalyysissä on tavoitteena luoda tutkittavasta ilmiöstä tiivis ja selkeä kuva aineistosta nostettujen katkelmien ja niiden analysoinnin avulla. Aineiston analyysi perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan, jossa tutkimusongelman kannalta keskeiset kohdat nostetaan esiin ja järjestellään loogiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajarvi 2002: 93, 105–110.)

Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen (Dufva ym. 2011: 19), joten sen tarkoituksena on yleistettävien väitteiden muodostamisen sijaan valottaa yhden lääkärin ja

kahden sairaanhoitajan käsityksiä, kokemuksia ja havaintoja kielen oppimisesta työyhteisössä. Tavoitteena on ymmärtää ja saada lisää tietoa kielenoppimis- ja tuen antamiskokemuksista. Toisaalta tämä tutkimus on myös deskriptiivistä (Dufva ym. 2011: 19), sillä se pyrkii analyysiin lisäksi myös kuvaamaan kielellistä tukea ja eri kielien käyttöä kielenoppimisprosessissa.

Tutkimus on luonteeltaan tapaustutkimus. Tapaustutkimus on tutkimusstrategia, jossa syvennyttään yhteen tai muutamaa tutkimuskohteeseen tai ilmiökokonaisuuteen ja analysoidaan niitä syvällisesti (Eriksson & Koistinen 2005: 1–2). Tässä tutkimuksessa tapauksiksi voidaan käsittää yksittäiset informantit, koska tutkimuksessa syvennyttään haastattelujen valossa heidän elämäänsä monelta kantilta. Keskeisimpiä tutkittavia ilmiöitä puolestaan ovat ammattikielen oppiminen ja kielellinen tuki. Tutkimuksessa edetään induktiivisesti eli yksittäisestä yleiseen. Olen ryhmitellyt aineistoani ja pyrkinyt luomaan kokonaisuuksia eri teemojen mukaan. Näitä teemoja ovat muun muassa tuen antamisen muodot, informanttien kielenoppimiskokemukset, kokemukset työkielen oppimisesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä sekä eri kielten käyttö kielenoppimisprosessissa.

Tämä tutkimus on luonteeltaan aineistolähtöistä. Aineistolähtöistä tutkimusta on kuvattu kolmivaiheiseksi prosessiksi: ensin aineisto redusoidaan eli pelkistetään, sen jälkeen aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään ja lopuksi abstrahoidaan eli yhdistetään ilmiöt teoreettisiin käsitteisiin. Aineiston redusoinnissa on keskeistä karsia pois sellainen tieto, joka on tutkimuskysymysten kannalta epäolennaista. Redusoinnin aikana aineistosta alkaa nousta analyysiyksiköitä, jotka voivat olla yksittäisiä sanoja tai kokonaisia lauseita tai ajatuskokonaisuuksia. Klusterointivaiheessa puolestaan aineistosta etsitään yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Samaa asiaa käsittelevät analyysiyksiköt kootaan yhteen ja nimetään jollakin kuvaavalla nimellä. Luokitteluperusteena voi olla esimerkiksi joku kaikkia analyysiyksiköitä yhdistävä ominaisuus, piirre tai käsitys. Lopuksi analysoidaan aineistosta nousseita käsitteitä ja etsitään yhteyksiä tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen. (Tuomi ja Sarajärvi 2002: 110–114.) Aineiston ryhmittely on alkanut tuen muotojen jakamisesta erilaisiin luokkiin sen perusteella, millaisesta tuesta on kysymys. Lisäksi on ryhmitelty muita aineistossa näkyviä kielelliseen tukeen liittyviä asioita. Analyysivaihe on ollut osin teorialähtöinen. Olen ensin perehtynyt tutkimuksen viitekehyksenä toimiviin teoreettisiin suuntauksiin (sosiokulttuurisuus, dialogisuus ja sosiokognitiivisuus), ja teoreettinen viitekehys on ohjannut tutkimuskysymysteni muodostamista ja aineiston analyysiä. Analyysi ei pohjaudu täysin johonkin yhteen teoriaan vaan pikemminkin nostaa esille dialogisuuden, sosiokulttuurisuuden ja sosiokognitiivisuuden ilmenemistä aineistossa. (ks. Eskola 2010: 182–186.)

Paikoin tämän tutkimuksen analyysiä täydennetään myös diskurssianalyysin keinoin. Diskurssianalyysillä tarkoitetaan tekstianalyysiä, jossa eritellään merkitysten luomisen luonnetta. Haastattelujen pohjalta analysoidaan esimerkiksi, millaisin sanoin asioista puhutaan ja mitkä asiat kuvataan positiivisina ja mitkä negatiivisina. Analyysissä katsotaan myös, puhuvatko haastateltavat samalla tapaa, vai onko heillä erilaisia lähestymistapoja samaan asiaan. (Tuomi & Sarajärvi 2002: 106.) Lisäksi aineistoa lähestytään paikoin dialogisen käsitysanalyysin keinoin (ks. Aro 2009). Dialogisessa analyysissä on keskeistä äänen käsite, joka kuvaa puhujan näkökulmaa asiaan. Ääni sisältää joukon ”toisia”, jotka ovat vaikuttaneet puhujan sanavalintoihin ja käsityksiin.

5 AINEISTON ANALYYSI JA TULOKSET

Kyseessä on aineistolähtöinen tutkimus, eli tutkimuskysymykset on muodostettu valmiin aineiston pohjalta. Ensimmäisessä alaluvussa käsitellään aineistosta nousseita havaintoja informanttien omista kielenoppimispoluista sekä informanttien käsityksiä ammatillisesta kielitaidosta. Lisäksi analysoidaan ja eritellään kokemuksia kielikoulutuksesta, tuen antamisesta ja kollegan kielitaidon kehittymisestä. Toisessa alaluvussa eritellään ja analysoidaan aineistosta esiin nousseita tuen muotoja. Kolmannessa alaluvussa analysoidaan ja eritellään aineistosta esiintyviä viittauksia monikielisyyteen ja eri kielten käyttöön. Neljännessä alaluvussa eritellään informanttien kokemuksia ja käsityksiä sosiaalisten raja-aitojen vaikutuksesta kielenoppimiseen sekä käsityksiä kielen oppimisesta. Viidennessä alaluvussa analysoidaan kielen ja identiteetin suhdetta informanttien puheenvuoroissa.

5.1 Kielenoppimisen polut ja prosessit.

5.1.1 Informanttien kielenoppimispolut

Alina ja Natalia kertovat oppineensa suomen kieltä kielikurssien ja itseopiskelun avulla. Molemmat suomea toisena kielenä puhuvat sairaanhoitajat kertovat oppineensa työkielen työpaikan vuorovaikutustilanteissa. Haastatteluhetkellä 18 vuotta Suomessa asunut Natalia kuvaa kielenoppimispolkuaan näin:

- 4) Haastattelija: Miten sä oot suomen kielen oppinu? (– –) Että ootko käynyt jotain kursseja tai jotain?
 Natalia: Oikeestaan aloitin **ihän itse oppikirjan kanssa**. Sillon kun mä olin raskaana oli tietysti paljon aikaa ja mies auttoi ja sitten toisaalta mulla ei ollut yhtään venäläisiä tuttuja täällä, ei ollenkaan. Elikkä **radio** puhui suomea ja **televisio** puhui suomea ja **naapurit** ja kaikki **sukulaiset** puhui suomea. Se oli sellainen **kielikylpy**. Selvästi se alkaa **pikku hiljaa**. **Sitten kun asuin täällä varmaan kolme vuotta mä menin kurssille ja se oli sellainen kerran viikossa kurssi. Aa se tietysti oli aika vähän koska kerran viikossa ei ole kovin paljon**. Kuitenkin kaikki nimenomaan **kielioppisanoja** sieltä sain. **Sitten menin ihan varsinaiselle suomen kielen kurssille, joka oli ihan joka päivä ja kesti kuus tuntia tai seitsemän tuntia päivässä mutta silloin mä tajusin että mä puhun hyvin jo**. Että ne kurssit oli minulle vähän liian helppoja. Meitä oli kaksi tai kolme just ja opettaja sanoi, että meidän kanssa pitää tehdä jotain eri... mutta kaks ensimmäistä vuotta mä olin mun mielestä ihan mykkä että oli tosi vaikea ja ensimmäinen synnytyks muistaakseni puhuin pelkkää englantia tässä sairaalassa että oli vähän kyllä vaikea sanoa.

Natalia kertoo opiskelleensa kotona itsenäisesti oppikirjan kanssa pitkään ennen kuin pääsi suomen kielen kurssille. Maahanmuuttajien suomen kielen itseopiskelun yleisyys on tullut esiin esimerkiksi Tiilikaisen tutkimuksessa, jossa suuri osa tämän haastattelemista maahanmuuttajanaisista kertoi opiskelevansa suomea pääosin itsenäisesti (Tiilikainen 2008: 94). Samanlaisia tuloksia on saanut myös Suni (2011b: 17). Myös Sergei kertoi itseopiskelun olevan

tärkeä osa suomen kielen opiskeluun (Mähönen 2014: 132). Ilmiön yleisyyden puolesta puhuu myös Tehyn sairaanhoitajille teettämän selvitys, jonka mukaan sairaanhoitajien suomen kielen itseopiskelu oli erittäin yleistä. Osalla Tehyn teettämän kyselyn vastaajista se oli ainoa opiskelumuoto. (Tehy 2012: 34.)

Natalia meni siis suomen kielen kurssille asuttuaan Suomessa kolme vuotta, ja silloinkin kyseessä oli vain kerran viikossa järjestettävä kurssi. Hänen kuvauksestaan ei tule ilmi, oliko hän kotona esimerkiksi perhevapaan vuoksi vai joutuiko hän jonottamaan suomen kielen kurssille kolmen vuoden ajan. On kuitenkin todettava, että pitkät jonot maahanmuuttajien kielikursseille ovat vaivanneet jo pitkään, ja pitkistä odotusajoista on uutisoitu säännöllisesti viime vuosina. Uutisoinnissa kielikurssien aloituspaikkojen vähyiden syyksi on yleensä mainittu raha: resurssit eivät riitä vastaamaan alati kasvavaan kielikurssien kysyntään (ks. esim. Savon Sanomat 22.6.8.2008; Helsingin uutiset 15.3.2011; YLE 23.12.2013; 28.8.2014). Pulmaan on etsitty ratkaisuja esimerkiksi vuosina 2011–2013 toteutetussa sisäasiain- sekä opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnoimassa Osallisena Suomessa -hankkeessa. Siinä pyrittiin kehittämään erilaisia malleja, joiden avulla erilaisten maahanmuuttajaryhmien kielikoulutukseen ja työelämään pääsyä voitaisiin nopeuttaa. (TEM 2013: 76–100.)

Otteessa (4) Natalia kuvaa omaa kielitaitoaan nimenomaan puhumisen kautta: *silloin mä tajusin, että mä puhun hyvin jo*. Se, että Natalia nostaa esiin nimenomaan puhumisen, kertoo osaltaan hänen kielitaitokäsityksestään, sillä hän kokee tarpeelliseksi mainita nimenomaan puhumisen kielitaidon tärkeänä osa-alueena. Puhumiseen kielitaidon keskeisenä ulottuvuutena Natalia viittaa myös kertoessaan olleensa myykkä. Puhuminen mykkyyydestä antaa ymmärtää, että Natalia ei pystynyt kommunikoimaan, ja tässä tuleekin esille hänen vuorovaikutuksellisuuteen pohjautuva kielitaitokäsityksensä, jossa kielitaitoa mitataan suullisen kommunikoinnin onnistumisen avulla. Taustalla näkyy kielen sosiaalinen ja vuorovaikutuksellinen luonne. Kirjallisen viestinnän onnistumisesta sen sijaan ei ole Natalian puheenvuoroissa mainintoja, vaan omaa kielitaidon kehitystä lähestytään ainoastaan puhumisen kautta.

Puhuessaan kielen oppimisen tavoista ja välineistä informantit nostavat esiin toistuvuuden merkityksen ammatillisen kielen oppimisessa. Tässä yhteydessä ei viitata toistoon, joka tapahtuu keskusteluissa keskustelukumppanin sanoja tai fraaseja toistettaessa (ks. esim. Suni 2008). Sen sijaan toistuvuudella tarkoitetaan sitä, että samat teemat, sanat ja fraasit toistuvat päivästä toiseen. Haastatteluissa tämän kaltaiseen toistoon viitataan sanalla *rutiniinisti*. Alinan puheista välittyy käsitys, jonka mukaan sanojen ja fraasien toistuminen sekä rutinoituminen ovat tärkeitä edellytyksiä kielenoppimiselle:

- 5) Alina: (– –) mutta pikku hiljaa kun se työ menee **rutiinisti** ja **joka päivä melkein sama sana tehdään**, laitetaan lääke, laitetaan puudutus, kyllähän se ihan menee (– –).
- 6) Alina: (– –) mutta päivästä päivään se meni taas ihan rutiiniksi, **kun aina sama juttu tulee**. Alussa vähän (tarvitsee apua), mutta nyt hän (Sergei) pärjää itsekin.

Teoreettisesti tällaisen toistuvuuden voidaan ajatella linkittyvän affrodanssin käsitteeseen. Kyse on kielenaineksesta, joka muodostuu merkitykselliseksi kielenoppijalle, koska se on työn kannalta tärkeää. Oteessa (6) Alina kuvaa, kuinka ensin näihin rutiininomaisesti toistettaviin ilmauksiin on annettu apua, mutta tällä hetkellä Sergei pärjää jo itsekin. Näin Sergei on saanut Alinalta oikea-aikaista tukea (Vygotsky 1978: 85–86). Sergei on siis ilmausten jatkuvan toistumisen kautta oppinut tarvittavia kielenilmauksia työn ohessa Alinan tuella. Toisaalta oteessa (5) voidaan rutinoitumisen ajatella olevan myös edellytyksenä itse työn oppimiselle, koska informantin puheissa ei näy selkeästi, milloin puhutaan kielen oppimisesta ja milloin työn oppimisesta. Ammattitaidon ja kielitaidon erottelu ei siis näytä olevan informantille taroituksenmukaista. Tämä yksityiskohta tukee Härmälän väitettä (2008: 43–62) kielen ja ammattitaidon erittäin tiiviistä yhteydestä.

Puhuessaan oppimispolkunsa alkutaipaleesta Natalia puhuu (7) kielikylvystä, eli tässä tapauksessa naapureiden ja sukulaisten kanssa käydystä suomenkielisestä vuorovaikutuksesta, sekä suomenkielisen median tärkeydestä (7):

- 7) Haastattelija: Miten sä oot suomen kielen oppinu? (– –) Että ootko käynyt jotain kursseja tai jotain?
 Natalia: Oikeestaan aloitin **ihan itse oppikirjan kanssa**. Sillon kun mä olin raskaana oli tietysti paljon aikaa ja mies auttoi ja sitten toisaalta mulla ei ollut yhtään venäläisiä tuttuja täällä, ei ollenkaan. Elikkä **radio** puhui suomea ja **televisio** puhui suomea ja **naapurit** ja kaikki **sukulaiset** puhui suomea. Se oli sellainen **kielikylpy**

Median tärkeys tuli esiin myös Mähösen tutkimuksessa (2014: 132), sillä Sergei mainitsi television ja radion tärkeänä kielenoppimisen tukena kielen opiskelun alkuvaiheessa. Kotimäen (2013) havaintojen mukaan radio- ja tv-ohjelmien etuja oppimisen välineinä ovat esimerkiksi kulttuurisuuden ja huumorin välittäminen, autenttisuus ja spontaanisuus. Lisäksi autenttiset materiaalit näyttävät, miten kieltä käytetään luokkahuoneen ulkopuolella ja mitä ympäröivässä yhteiskunnassa tapahtuu (Kotimäki 2013: 105). Sanomalehtien ja mainosten lukeminen voi kielenoppimisen lisäksi tuoda arkeen iloa ja hyötyä jo vähäiselläkin kielitaidolla (Kotimäki 2013: 71). Natalian ja Sergein itseopiskelu autenttisten materiaalien kautta heijastelee funktionaalista kielenoppimiskäsitystä, joka lukeutuu sosiokulttuurisen viitekehyksen alle (Aalto ym. 2009).

5.1.2 Työkielen oppiminen ja kielikoulutus: ”ammattikieli omassa niskassa”

Tässä alaluvussa paneudutaan informanttien ammattikielen oppimiseen. Aineistossa nousee esille käsityksiä yleiskielen ja ammattikielen eroista. Perinteisesti ammatti- ja yleiskielen välille on tehty tiukka jako, mutta viime aikoina on esitetty myös äänenpainoja, joiden mukaan raja ei ole enää niin selvä (Härmälä 2008: 43–62). Seuraavissa otteissa (8 ja 9) näkyy Alinan näkemys siitä, että ammattikieli ja arkikieli ovat eri asioita:

- 8) Alina: **Kyllä se arkikieli on yksi asia ja ammattikieli ihan toinen asia.** Pitäisi alusta opiskella kaikki välineet, **kaikki ruiskut ja neulat** ja mikä se on se...
- 9) Haastattelija: Oletko kokenut olevasi kielen opettaja siinä alussa?
Alina: No kyllä vähän kun, just se asia kun **arkikieli ja ammattikieli vähän erilaiset.** Vaikka hän tietää **ammatin puolesta kaikki keuhkot ja kaikki, mutta hankala se on ihan suomeksi.**

Ammatti- ja yleiskielen ero hahmottuu aineistossa nimenomaan sanaston (*kaikki ruiskut ja neulat*) kautta. Alina puhuu yksittäisten sanojen osaamisesta eikä esimerkiksi joidenkin pragmaattisten taitojen hallinnasta. Sama tiukka jako ammatti- ja yleiskieleen sekä ammattikielen sanastopainotteisuus toistuvat myös seuraavassa otteessa (10). Ammattikielen sanastopainotteisuus näkyy myös sairaanhoitajien ammattijärjestö Tehyn teettämässä selvityksessä, jossa potilasturvallisuuden vaarantumisen tulkitaan aiheutuvan ensisijaisesti ammattisanaston puutteen vuoksi (Tehy 2012: 39).

Puhuessaan omasta kielenoppimisestaan informantit viittaavat tapoihin, joilla he ovat oppineet kieltä. Informanttien kokemuksien mukaan kieli opitaan puhumalla ja osallistumalla vuorovaikutukseen. Seuraavassa otteessa Natalia kertoo nimenomaan päivittäisen puhumisen kehittävän kielitaitoa. Bahtinin äänen käsitteen avulla tarkasteltuna (ks. Aro 2009) katkelmassa kaikuu nykytutkimuksessa vahvasti vallalla oleva ääni kielen oppimisen vuorovaikutteisuudesta:

- 10) Natalia: No se kielikurssi mikä mulla oli se varmaan riitti alussa, mutta kuitenkin **täällä** (töissä) **tulee sellainen ammattisanasto väkisin.** Ja vaikka on suomalainen ja puhuu suomea, **täällä on kuitenkin oma slangi.** Ja sanoja, mitä ulkopuolinen ei ymmärrä. Se on **ammattisanasto niin kuin jokaisessa ja tämän oppii vain työssä.** Mun mielestä suomen kielen taito on silloin hyvä, miten sitä voi kehittää, **kyllä päivittäinen puhuminen kehittää.**

Seuraavassa katkelmassa (11) Natalia kuvaa terveydenhuoltoalan kielellisyyttä ja sen vaikutusta kielenoppimiseen. Samassa otteessa (11) tulee lisäksi ilmi, että oppiminen ja puhuminen nähdään erottamattomina asioina. Natalia kuvaa puhumisen olevan erottamaton osa sairaanhoitajan työtä, sillä työssä on pakko puhua sekä kollegojen että potilaiden kanssa. Tässäkin kohtaa voidaan havaita, että kieli nähdään puhumisen eikä niinkään kirjoittamisen kautta:

- 11) Natalia: Mä en tiedä minkälainen kielikoulutus lääkäreillä on mutta meillä on täällä aika paljon ulkomaalaisia (– –) hän osasi jonkun verran suomea, mutta sen vaimo ei osannut yhtään ja vuodessa tapahtui ihan huima kehitys mutta mä en tiedä millä tavalla hän opiskeli. Onks se sitten että riippuu ihmisestä, riippuu oppimistaidosta, koska kyllä mun mielestä lääkärit oppii aika nopeasti suomea kun on pakko. **Ja varsinkin tällä alalla kun sä puhut potilaiden kanssa ja kollegojen kanssa sä et voi olla puhumatta.** Jos sä olet esimerkiksi metallialalla tai kun mä olin vaneritehtaalla töissä en mä siellä puhunut kenenkään kanssa. Siellä oli koneet ja en mä puhu siellä kenenkään kanssa. **Tällä alalla on pakko puhua.**

Natalian puheenvuorossa kaikuu sama ääni, joka on läsnä tuoreimmissa sairaanhoitajien ammatillista kielitaitoa kuvaavissa viitekehyksissä (ks. Kela ym. 2014). Natalian puheenvuorossa korostuu jälleen myös puhumisen ja puhekielen hallinnan tärkeys: *tällä alalla on pakko puhua*. Natalian kommentti tukee aikaisempia tutkimustuloksia, joiden mukaan arki- ja puhekielen varianttien opetus pitäisi ottaa paljon paremmin huomioon ammattikielen opetuksessa (Jäppinen 2010: 14; Suni 2011b: 19; Kela & Komppa 2011:187–188; Komppa ym. 2014: 26–29). Kompan ym. ammatillisissa viitekehyksissä korostetaan, että sairaanhoitajien on ymmärrettävä erilaisia murteita sekä ymmärrettävä ja tuotettava erilaisia epämuodollisen ja muodollisen puhekielen rekistereitä (Komppa ym. 2014: 26–29). Ammattikielen hallinta on siis tästä näkökulmasta paljon muutakin kuin pelkän ammattisanaston hallintaa toisin kuin informantit kuvaavat.

Edellisessä otteessa (11) kieli nähdään tekoina ja toimintana. Kielen oppiminen nähdään synonyyminä sille, että on pakko käyttää kieltä. Natalia sanoo, että lääkärit oppivat nopeasti suomea, koska heidän on pakko puhua. Natalia antaa ymmärtää, että puhuminen on yhtä kuin oppiminen. Kielitaidon tarpeellisuus siis vaikuttaa motivaatioon oppia kieltä. Samaan tulokseen on päätenyt myös Partanen (2012: 46–47), jonka mukaan sairaanhoitajat ja hoitajaopiskelijat kokevat monipuolisen suullisen kielitaidon tärkeäksi, koska he tarvitsevat sitä työssään. Siksi etenkin suullisen kielitaidon opiskeluun on korkea motivaatio. Partanen huomauttaa, että informantit eivät suoraan sano, että kielikoulutuksessa ei ollenkaan opeteltaisi puhekieltä, mutta heidän huomioidensa mukaan luokan ulkopuolella törmää usein sellaiseen puhuttuun kieleen, jota luokassa ei käytetä. (ks. myös Suni 2011b: 18.) Kirjoitetun kielen opiskelijat sen sijaan liittävät omassa arkielämässään nimenomaan luokkahuonekontekstiin.

Seuraavassa katkelmassa (12) toistuu sama asia: mitä enemmän puhuu, sitä enemmän oppii. Natalia ehdottaakin, että kielikursseilla pitäisi enemmän korostaa puhumista ja sen vaikutusta kielenoppimiseen:

- 12) Haastattelija: Joo. No, no, jos semmosia kursseja järjestettäis, niin olisko jotain muita asioita kun ammattikieli, mitä niinku kannattais ottaa huomioon?
Natalia: No **enemmän puhuu vaan**. Anna rohkeutta **puhu ja puhu ja puhu**, että saa suupielet auki.
Haastattelija: Mmm.

Natalia: **Kun ensin osaat lukea ja ymmärtää, mutta puhuminen on tosi hankalaa.** Kieli ei liiku suussa. **Sitten kun saat rohkeutta puhumaan ja puhumaan,** ja sitten...

Edellisessä otteessa (12) Natalia korostaa myös rohkeuden merkitystä: kieltenopettajien olisi tärkeää rohkaista oppilaita puhumaan ja harjoittelemaan kieltä puhumisen kautta. Myös tämä vahvistaa Partasen (2012: 47) saamia tuloksia.

Aineistossa kuvataan myös ammattikielen ja ammattitaidon suhdetta. Informanttien mukaan potilaat saattavat silloin tällöin suhtautua epäilevästi ulkomaalaistaustaiseen hoitajaan tai lääkäriin. Aineiston pohjalta ei kuitenkaan voida sanoa, onko kyse kielestä vai kulttuurista. Toinen hoitajista kertoo, että vastaan on tullut tilanteita, joissa on ollut aistittavissa potilaan epäluottamus ulkomaalaistaustaista hoitajaa kohtaan, mutta epäilystä ei ole sanottu suoraan:

- 13) Haastattelija: Ootko huomannu niissä tilanteissa että potilaat olis lääkärin ammattitaitoa epäilly tai...?
Alina: Taas se riippuu ihmisestä. **Joku vähän katsoo, että on nuori tai ulkomaalainen** mutta ei puhu se ääneen, kun ei ole vaihtoehtoja. **Ei se sano kutsukaa toinen lääkäri tai semmosta.**

Alinan kertoma viittaa kielitaidon ja ammatillisen uskottavuuden suhteeseen (Komppa ym. 2014: 6): jos ammattilaisella ei ole keskustelukumppanin mielestä riittävää kielitaitoa, ammatituskottavuus voi kärsiä.

Aiemmin kuvattiin, kuinka Natalia koki kielen erottamattomaksi osaksi sairaanhoitajan työtä. Myöskään Härmälän (2010; 2008: 43–62) mukaan ammattitaitoa ja kielitaitoa ei välttämättä voi aina erottaa toisistaan. Seuraavassa katkelmassa tulee kuitenkin esille, että Markkun mukaan ammattitaito ja kielitaito ovat kaksi aivan eri asiaa. Ensimmäisessä otteessa (14) Markku kertoo, että Sergein kielitaito oli aluksi huono mutta että ammattitaidolla ei niinkään ole tekemistä kielitaidon kanssa:

- 14) Haastattelija: Sergei kertoi, että alussa sinä ja muut venäjäntaitoiset olitte hänelle tärkeitä. Tärkeä apu.
Markku: Kyllä. Ehkä niin kuin muut ulkomaalaiset lääkärit, kuten se saksalainen lääkäri, **ne osaavat huonosti suomen kielen alussa. Ammattitaitoon ihan toinen asia – – .**

Näytteessä (15) Alina kuvaa saman asian. Alinan mukaan ammattitaito ja kielitaito ovat anestesialääkärin työssä kaksi eri asiaa. Tässä Alina oletettavasti viittaa anestesialääkärin keskeisiin työtehtäviin eli nukuttamiseen. Potilaalle puhumista ei tässä kommentissa niinkään nähdä osana anestesialääkärin ammattitaitoa:

- 15) Alina: Ehkä niin kuin muut ulkomaalaiset lääkärit, kuten se (erään maalainen) lääkäri, ne osaavat huonosti suomen kielen alussa. **Ammattitaito on ihan toinen asia...** mutta pitäisi selvittää potilaalle kaikki. Kyllä meidän ensin pitäisi selvittää potilaalle lääkärin puolesta kaikki (– –).

Tässä kohtaa näkyy selvästi informanttien suhtautuminen anestesialääkärin ja sairaanhoitajan töiden eroon: sairaanhoitajan työ on informanttien mukaan kielellisempää kuin anestesialääkärin työ. Alinan kuvaukseen saattaa vaikuttaa se, että anestesialääkärin työ on hyvin operatiivista. Työssä vaadittava kielitaito on melko suppeaa verrattuna esimerkiksi vastaanottotyötä tekevään terveyskeskuslääkəriin, jonka pitää tehdä diagnoosi potilaan usein monipolvisenkin kertomuksen perusteella. Sen sijaan leikkaussalityötä tekevä anestesialääkäri tarvitsee melko rajallisen määrän sanoja ja ilmauksia suhteessa operatiivisten toimintojen määrään (ks. Mähönen 2014). Seuraavassa katkelmassa (16) Markku kuvaa niitä käytännön toimia, joita anestesialääkärin työhön kuuluu mutta joissa kielitaitoa ei tarvita (vrt. Mähönen 2014: 58–70):

- 16) Haastattelija: joo no tota siis minkäläistä ohjausta ihan siis?
 Markku: no se (– –) ihan niinku ää no mite hengityskone toimii mite tipanlaskija toimii (–) nii ja ee o no valtimokanyylien laitto toisaalta esimerkiks Sergein kohdalla hänhän oli jo tehny anestesialääkärin töitä et sellasia ninku **käytännön hommia ei oikeestaan tarvinu ollenkaan näyttää sen hän jo osasi et lähinnä se kielipuoli varmaan ihan alkuun ”hyvää päivää” ja siitä se** (naurahtaa).

Kun tämän tutkimuksen maahanmuuttajasairaanhoitajat kuvasivat omia kielikoulutuksiaan ja kielenoppimispolkujaan, kielikoulutuksen keskeiseksi puutteeksi nousi ammatillisen kielitaidon puuttuminen suomen kielen kursseilta. Alla olevassa katkelmassa (17) Alina puhuu ammattikielen puutteesta kielikursseilla:

- 17) Haastattelija: Minkälaisia asioita olet tavallaan tässä työssä joutunut oppimaan, mitä ei siellä kielikurssilla ollut?
 Alina: **Kurssilla ei yhtään niin kun ammattikieli ollenkaan.** Kun pääsin ekaa kertaa harjoitteluun, mulle annettiin joku lehti ja siitä minä ei ymmärtänyt mitään ja minä ajattelin, että voi että minä olen tyhmä, ei sanaakaan minä tiedän. Sillä **kielikurssilla kyllä arkikieli opitaan.** Sitten **ammattikieli ja muu on ihan omassa niskassa** (– –)

Alinan mukaan (17) ammattikieli on *omassa niskassa* eli sen oppiminen on jokaisen omalla vastuulla. Hänen seuraavasta puheenvuorostaan (18) ilmenee, että hän kokee arkikielen ja ammattikielen eri asioiksi. Kommentissa toistuu myös edellisessä otteessa todettu kielikurssien painotus yleiskieleen:

- 18) Haastattelija: Miten oot suomen kielen oppinut?
 Alina: Minä kurssilla käynyt, ja sitten mun pitäs joku ammattitutkinto vähän vahvistaa. Ammattikorkeakoulussa vuosi opiskelin sitten. **Työn kautta helpompi.**
 Haastattelija: Niin se tuntuu.
 Alina : Kyllä se **arkikieli on yksi asia ja ammattikieli ihan toinen asia. Pitäisi alusta opiskella kaikki välineet, kaikki ruiskut ja neulat** ja...

Ammattikielen puuttuminen kielikursseilta tulee esille myös Virtasen tutkimuksessa (2010: 36). Virtasen analysoiman media-aineiston perusteella nimenomaan alakohtaisen sanaston osaaminen koetaan erittäin ongelmalliseksi, eikä opetus vastaa tähän tarpeeseen. Ali-

nan ja Natalian puheissa kuuluu siis mediakeskustelun ääniä. Vaikka oman aineistoni informantit ovat käyneet kielikoulutuksen 1990- ja 2000-lukujen taitteessa, Virtasen tulokset antavat viitteitä siitä, että ongelma on edelleen ajankohtainen. Ammatillisen kielitaidon kehittämiseen on tarjottu ratkaisuksi esimerkiksi sen opetusta täydennyskoulutuksen osana. Hartikainen ja Heinonen (2009: 23) linjaavat, että näin kunkin alan kielitaitovaatimukset tulisivat paremmin huomioiduiksi. Samalla työllistymisen esteenä oleva ammattikielitaidon puute poistuisi.

Kielikoulutuksen lisäksi on puhuttu myös työntekijöiden kouluttamisesta monikulttuuristuvaa työympäristöä varten. Esimiehet näkevät tällaiselle koulutukselle tarvetta esimerkiksi Tehyn teettämän selvityksen mukaan (Tehy 2012: 30). Markku oli asiasta toista mieltä:

- 19) Haastattelija: (– –) niin niinku että ulkomaalaisen potilaan kohtaaminen?
 Markku: Joo. joo kyllä ninku tos lääkärilehdessä oli just artikkeli siitä (monikulttuurisesta koulutuksesta työpaikoilla) tota. **en muista onko meillä järjestetty vai ei. En näksi sitä niin hirveen tarpeelliseksi** (– –) ja meillä salissa aika vähän tullee ongelmaks että (– –).

Markku ei siis tiennyt, onko tällaista koulutusta järjestetty heidän sairaalassaan, mutta totesi, ettei itse näe tarvetta monikulttuurisuuskoulutukselle. Kantaansa Markku perusteli sillä, ettei hän ole työssään huomannut työympäristön monikulttuurisuuden aiheuttaneen ongelmia.

5.1.3 Sergein kielitaito ja sen kehittyminen

Haastatteluissa informantteja pyydettiin kuvaamaan Sergein kielitaidon kehitystä työkaverin näkökulmasta. Tässä luvussa analysoidaan ja eritellään informanttien kokemuksia ja havainnotoja Sergein kielenoppimisprosessin etenemisestä kollegojen tuen ja itseopiskelun avulla.

Haastatteluhetkellä Sergei oli ollut Suomessa vajaan neljän vuotta. Sergein tullessa maahan hänen kielitaitonsa oli erittäin heikko. Hän oli ollut suomen kielen alkeiskurssilla kotimaassaan. Informantit kuvaavat Sergein kielitaitoa sanomalla Sergeitä *ummikoksi* ja *kielipuo-
leksi*. Kielitaitoa kuvattiin kaiken kaikkiaan *huonoksi*. Alkuvaiheen kielenoppimistilanteisiin liittyi informanttien mukaan myös pelkoon ja arkuuteen liittyviä ilmaisuja: *esimerkiksi sanollessa hän pelkää, että tekee virheitä*.

Kun informantit puolestaan puhuvat Sergein nykyisestä kielitaidosta, he viittaavat siihen sanoilla *erinomainen*, *hirveen sujuva* ja *ihan hyvä*. Markku kuvaa alla olevassa puheenvuorossa (20) Sergein tarvitsevan tällä hetkellä kielellistä tukea vain erityistapauksissa:

- 20) Markku: että päivittäisessä työssä **hän ei oikeestaan enää juurikaan tarvii kielellistä apua** (–) ku joku erityistapaus ehkä.

Markun havainto kertoo Sergein selviävän hyvin työn vaatimista kielenkäyttötilanteista. Sergeillä voidaan siis ajatella olevan työn vaatima riittävä kielitaito. Natalia (21) taas viittaa Sergein kielitaitoon kehittymisen kautta:

21) Natalia: Kyllä mun mielestä Sergein **kieli kehittyy todella hyvin**.

Natalia kertoo, että Sergein kielitaito kehittyy todella hyvin. Natalia puhuu presensissä, joten voidaan päätellä kielenkehittymisprosessin olevan edelleen käynnissä. Natiivi kielenkäyttäjä Markku ja kielenoppijana välillä itseään kuvaava Natalia näkevät Sergein nykyisen kielitaidon siis eri tavalla. Natalia saattaa kielenoppijana ehkä havaita Sergein kielitaidossa sellaisia asioita, joita Markku ei äidinkielenä kielenkäyttäjänä havaitse. Tässä näkyy hyvin vuorovaikutuksen riippuvaisuus puhujan kokemuksista ja näkökulmasta (Lähtenmäki 2009: 65).

Sergein nykyisen kielitaidon kuvaaminen hyväksi ja erinomaiseksi toistuu aineistossa useita kertoja. Haastatteluissa Sergeihin on liitetty positiivisia ilmaisuja kielenoppijana, ja häntä on kuvattu esimerkiksi *ahkeraksi, nopeaksi oppijaksi, innokkaaksi ja motivoituneeksi*. Varsinkin Alinan haastattelussa positiivinen suhtautuminen tuen saajaan nousee voimakkaasti esille. Tämä näkyy Alinan puheen loppukaneetteina, joissa hän kuvaa työparinsa osaavan jo hyvin suomea. On mahdollista, että työkavereiden positiivinen suhtautuminen Sergein kielitaitoon on osaltaan vaikuttanut myönteisesti Sergein kielitaidon kehitykseen:

22) Haastattelija: Olitteko esimerkiksi salissa samaan aikaan tai autoitko niissä?

Alina: Alussa joo. **Mutta nyt kyllä osaa.**

Haastattelija: Millä tavalla?

Alina: No esimerkiksi ihan alussa hän ei puhu mitään ja mä sanoin, minä olin niin kuin anestesialääkärinä ja minä sanoin hänen puolesta että nyt laitetaan spinaalipuudutus, kanyylit ja kaikki muut, mutta **pikku hiljaa hän osaa niitä itse selittää, eikä tarvi periaatteessa nyt auttaa**. Ja jos esimerkiksi joku potilas ei ymmärrä, mitä hän sanoo, niin vähän auttaa, kun joku toinen sanoo, **mutta kyllä hän pärjää ihan itse nyt**.

Lisäksi otteessa (22) Alina kertoo oppimisen olevan pikku hiljaa etenevä prosessi. Alinan mukaan alussa avun tarve oli suurempaa kuin tällä hetkellä. Alinan kuvauksesta selviää myös, että Sergeillä on tällä hetkellä riittävä kielitaito työtehtävien suorittamiseen. Lisäksi otteesta voidaan havaita, että Sergein itsenäisyys kielenkäyttäjänä on lisääntynyt. Esimerkiksi ilmaus *mutta nyt kyllä osaa* kertoo, että Sergei ei enää tarvitse niin paljon tukea kuin alussa. Kielenkäyttäjän itsenäisyys on yksi tärkeistä kielitaidon kehittymisen mittareista myös eurooppalaisen viitekehityksen taitotasojen mukaan (EVK).

Informanttien puheenvuoroissa Sergein kielitaitoa käsitellään nimenomaan puhumisen kautta. Esimerkiksi kertoessaan Sergein kielitaidon kehittymisestä Markku ei kertaakaan viit-

taa kirjallisiin viestintätilanteisiin tai kirjallisen tekstin tuottamiseen liittyviin tilanteisiin, vaikka Markku on aineiston perusteella Sergein kirjallisia tekstejä oikolukenukin. Sen sijaan Markku korostaa Sergein puherohkeuden kasvamista sekä kollegojen että potilaiden kanssa. Markun mukaan alussa Sergei ei juuri puhunut potilaille eikä kollegoille, mutta nyt hän puhuu molemmille. Myös Sergein puherohkeus ryhmätilanteissa on kasvanut, vaikkakin Markun mukaan Sergei on edelleen melko arka ottamaan puheenvuoroja tilanteissa, joissa on paljon ihmisiä, esimerkiksi lääkäreiden kokouksissa. Osallistumista vuorovaikutustilanteisiin pidetään siis yhtenä kielitaidon kehittymisen mittarina. Lantolfin ja Pavlenkon (2000) mukaan osallistumista voidaan pitää sekä kielenoppimisen tavoitteena, että ympäristönä. Kielenoppimisen tavoitteena siis on, että kielenoppija pystyy osallistumaan vuorovaikutukseen. Toisaalta osallistuminen on myös keino oppia kieltä, ja tätä kautta se voidaan käsittää kielenoppimisen ympäristönä. Tavoitenäkökulmasta Sergei on siis saavuttanut kielenoppimisessa tietyn tason, sillä hän pystyy osallistumaan keskusteluihin ryhmätilanteissa. Toisaalta Lantolfin ja Pavlenkon ajatuksen valossa nämä ryhmätilanteet voidaan nähdä kielenoppimistilanteina. Kielitaidon kehitystä voidaan näin tarkkailla osallistumisen määrän kasvun avulla. Markun mukaan Sergein puherohkeus ryhmätilanteissa on kasvanut, koska hän osallistuu ryhmäkeskusteluihin enemmän kuin ennen. Hänen kielitaitonsa on siis kehittynyt.

Vaikka informantit puhuvat Sergein nykyisestä kielitaidosta positiivisesti ja kehuvasti, he viittaavat myös Sergein ajoittaiseen avun tarpeeseen. Tämä voidaan liittää ilmiönä ajatuksen oppimisprosessista, joka jatkuu läpi elämän. Kaikkien informanttien mukaan Sergei pyytää silloin tällöin apua esimerkiksi yksittäisten sanojen kanssa. Markku mainitsi, että häneltä Sergei pyytää apua esimerkiksi työhön liittyvien esitelmien teossa sekä harvinaisempien sanojen, kuten harvinaisten sairauksien nimistöissä. Toisaalta Alina puhuu läpi elämän jatkuvasta oppimisesta myös omalla kohdallaan (23 ja 24):

23) Alina: (– –) mutta kyllä se menee niin kun **koko elämä opiskeluun** (– –)

24) Alina: (– –) mutta mun mielestä ei koskaan ole ylimääräinen opiskelu, **aina pitäisi oppia ja oppia uusia asioita.**

Satunnaisen avun tarpeen lisäksi Sergeillä on havaittu olevan laajempi passiivinen kuin aktiivinen sanavarasto. Markun mukaan Sergei ymmärtää enemmän kuin pystyy tuottamaan. Tämä on tutkitustikin kielenoppimiselle tyypillistä (esim. Honko 2013: 62). Markku kuvaa myös, että Sergei selviää hyvin nykyisissä työtehtävissään leikkaussalissa. Kuitenkin esimerkiksi kipupoliklinikalla, jossa vaaditaan Markun mukaan monipuolisempaa kielitaitoa, hän ei Markun mukaan pärjäisi. Tätä voidaan katsoa Blommaertin ym. (2005: 200) typistetyin kielen

(e. truncated repertoire/language) käsitteen kautta. Kielitaito voi olla osittaista, ja on pikemminkin tyypillistä, että monikieliset ihmiset osaavat kieliä osittain eli typistetysti. Kielenkäyttäjä saattaa yhtä aikaa hallita hyvin joitain kielen osa-alueita ja olla joillain osa-alueilla heikko. (Blommaert ym. 2005: 200.)

- 25) Markku: joo no se on ehkä **se kuitenkin anestesiapuolella se on aika paljon niukempaa se potilaiden kanssa puhuminen** että siinä mielessä varmaan erilaista kuin meijan muu että se on yleensä lähinnä siinä että alkuun ain se kerrotaan mitä nyt tullaan tekemään ja se että hän **ei esimes tuonne mejän kipupolille voi tulla töihin kun se vaatii aika paljon** – – .

Edellä mainitut havainnot katsovat kielitaitoa funktionaalista näkökulmasta (Aalto ym. 2009): puheenvuoroista välittyä funktionaalisen koulukunnan ääniä. Kielitaito nähdään siis selviytymisenä erilaisista viestintätilanteista. Vaikka Sergein kielitaito ei riitä työskentelemiseen kipupoliklinikalla, informantit eivät pidä hänen kielitaitoaan ylipäättänsä huonona, sillä se riittää hyvin niihin tehtäviin, joita Sergei sairaalassa tällä hetkellä tekee. Tarkemmin anestesialääkärin kielenkäyttötilanteiden vaativuudesta ja sisällöstä on kirjoittanut Mähönen (2014).

Informantit hahmottavat Sergein kielitaitoa, ja sen kehitystä myös ymmärtämisen ja ymmärtämisongelmien kautta (26):

- 26) H: no mites sitte jos huomaa että **toinen ei ymmärtänyt** ni?
M: no sitten **mää mietin että onks se kuinka tärkeätä asiaa** että että menikö asia perille vai ei et jos se on (– –) semmonen sivuasiasia ni silloin se ei varmaan niin haitannu. **jos se oli tärkeempi asia ni sit varmaan käytiin sit joko englannin kielellä tai muulla tavalla se läpi.**

Yllä olevassa otteessa Markku kertoo, että alussa hän korjasi väärinymmärrykset vain, jos asia on jotenkin olennainen ja tärkeä. Myös tämä nojaa funktionaaliseen kielitaitokäsitykseen: olennaisinta on ymmärtäminen ja viestin perille meneminen eikä kielitaidon puutteet (Aalto ym. 2009). Markku kertoo myös, että ymmärtämisongelmatilanteissa selviytymisstrategiana on saman asian sanominen eri sanoin. Alussa selviytymisstrategiana oli myös eri kielten käyttö, mitä on analysoitu perusteellisemmin myöhemmin.

5.2 Tulkkaus, puolesta puhuminen ja korjaaminen kielellisenä tukena

5.2.1 Puolesta puhuminen, tulkkaus ja ”elävä sanakirja”

Sergein kuvattiin osanneen työt aloittaessaan vain muutamia ja sanoja, ja Natalian mukaan Sergei tarvitsi kielellisissä asioissa apua päivittäin. Informanttien kokemuksissa toistui suullisissa tilanteissa tarvittava apu. Apua annettiin tulkaamalla, puhumalla Sergein puolesta ja toimimalla Sergeille ikään kuin elävänä sanakirjana.

Haastatteluissa Alina kuvaa, että yksi tuen muoto varhaisessa kielenoppimisen vaiheessa oli puolesta puhuminen eli puhuminen Sergein sijasta. Hoitajana hän joutui siis lääkärin puolesta selvittämään potilaalle, mistä on kyse. Alina kertoo (27), että varsinkin alussa hän joutui ikään kuin esittämään lääkäriä:

- 27) Haastattelija: Sergei kertoi, että alussa sinä ja muut venäjätaitoiset olitte hänelle tärkeitä, tärkeä apu.
Alina: Kyllä. Ehkä niin kuin muut ulkomaalaiset lääkärit, kuten se saksalainen lääkäri, ne osaavat huonosti suomen kielen alussa. Ammattitaito ihan toinen asia, mutta pitäisi selvittää potilaalle kaikki. **Kyllä meidän ensin pitäisi selvittää potilaalle lääkärin puolesta kaikki**, mutta pikku hiljaa kun se työ menee rutiinisti ja joka päivä sama sana tehdään, laitetaan lääke laitetaan puudutus, kyllähän se ihan menee ja osaa kaikki, mutta kyllä alussa (Sergei) tarvi apua.

Alina kertoo, että lääkäri kyllä teki fyysiset toimenpiteet, mutta Alina joutui lääkärin puolesta selvittämään potilaalle, mitä seuraavaksi tapahtuu. Puheenvuorossaan Alina käyttää ilmaisua *meidän ensin pitäisi selvittää*, ja me-sanalla hän viittaa muihin hoitajiin. Tästä voidaan päätellä, että lääkäri sai tukea usealta hoitajalta.

Natalian mukaan Sergein puolesta puhuminen sujui useimmiten siten, että Natalia antoi ensin Sergein yrittää itse. Jos potilas ei ymmärtänyt, Natalia selitti asian potilaalle uudestaan eri sanoin. Oppijalle siis tarjottiin tilaisuuksia yrittää ensin itse, ja vasta sen jälkeen tuen antaja auttoi, jos oli tarpeen. Tässä voidaan jälleen havaita vygotskilaista oikea-aikaista tukea (ks. Suni 2008: 116–122). Oppijan siis annetaan yrittää niin pitkälle kuin hän kykenee, ja jos hän ei onnistu, osaavampi henkilö auttaa, jotta vuorovaikutustilanteesta selvitään onnistuneesti loppuun.

Lääkärin kielitaidon heikkous ja suuri avun tarve tulevat esille Alinan (27) sanavalinnassa *kaikki*. Lääkäri ei siis pystynyt alussa sanomaan potilaalle sanaakaan, vaan hoitajat hoitivat puhumisen täysin. Myös kollegana toiminut suomalainen anestesiaalääkäri Markku auttoi Sergeitä selviämään arjessa puhumalla tämän puolesta. Markku kuvaa, että alussa Sergei ei puhunut potilaiden kanssa juuri ollenkaan. Vaikka (28) alla olevassa otteessa ei suoraan sanota, että joku muu tulkkasi tai puhui Sergein puolesta, voidaan olettaa, että joku muu puhui hänen puolestaan:

- 28) M: Noo, Sergei **ainakin puhuu potilaiden kanssa kun alkuun ei juuri ei juuri tehnyt ollenkaan ymmärrettävästi** ja tota meidänkin kanssa puhuu enemmän (naurahtaa) enemmän että tota (–) voi selittää vaikeampia asioita että vaikka (– –).

Puheenvuorossa (29) Markku sanoo suoraan, että alussa joutui selittämään potilaalle, mitä nyt tapahtuu. Sen sijaan nykyisin Sergei itse sanoo, mitä tehdään.

- 29) Haastattelija: (– –) sanoit, että hänellä se käytännön tekeminen oli aika hyvää, mut just sitte tämmösissä kielellisissä (– –) ni minkälaisia voitko kertoa jotain tilanteita tai esimerkkejä minkälaisissa asioissa?

Markku: no ihan että mm nyt on tarkoitus laittaa puudutus teille et se varmaan niinku tullessa Sergei ei oikein ninku osannu suomen kieltä ni...

Haastattelija: nii sä sanoit sitte potilaalle... (– –)

Markku: **potilaalle selitin mitä tullaan tekemään ja nyt varmaan Sergei itse sanoo sen sanan asian.**

Alla olevassa katkelmassa (30) Markku tarkentaa alussa olleensa mukana esimerkiksi leikkauksen aloituksissa ja esilääkekiertoilla.

30) H: muistatko missä asioissa? (autoit)

M: no kyllä se (– –) ku meillä on sitä puhumista potilaiden kanssa vähemmän ku keskimäärin ei sitä kovin, **lähinnä tuossa aloituksissa olin mukana** ja sitte mm. **esilääkekierrolla me käyään yleensä yhdessä** alkuun et katsotaan täältä löytyy nää huomisen leikattavat ja sitte katottiin ja mää luulen että hänellä on paljon isompi se passiivinen sanavarasto että ninkun hän kyllä ymmärtää ja muun mutta se tuottamine on vä-
hän... (– –).

Puheenvuorossa (30) on vähän epäselvyyttä aikamuotojen ja samalla tulkinnan kanssa. Jää epäselväksi, tarkoittaako Markku, että he edelleen käyvät esilääkekiertoilla yhdessä vai tapahduiko tämä silloin, kun Sergei oli työuransa alussa kyseisessä sairaalassa. Markku käyttää muissakin vastauksissaan joskus preesensia ja imperfektia sekaisin puhuessaan menneisyydestä, mistä voitaisiin päätellä, että myös nämä imperfektissä olevaan kysymykseen vastatut asiat viittaavat menneeseen aikaan.

Natalian mukaan tulkkaustilanteita tuli vastaan etenkin silloin, kun potilas oli esimerkiksi iäkäs tai muistisairas. Puhuessaan tulkkaustilanteista Natalia viittaa Sergein kielitaidon riittämättömyyteen:

31) Natalia: (– –) oli ja on edelleen ja tulee varmaan joskus vielä lisää. **Jos on potilas iäkäs, vanha, tai muuten ehkä dementia tai Alzheimer-tauti.** Mä aavistan, että Sergein kielitaito ei riitä tai sitten hän selittää sellaisilla sanoilla, mitä vanha ihminen tuskin ymmärtää, ja **silloin mun pitää kertoa uudelleen samalle potilaalle**, mutta pikkuisen eri sanoilla, tai sitten joku muu suomenkielinen auttaa. Mutta näitä tilanteita joskus tulee (– –)

Otteessa (31) näkyy Sergein kielitaidon nykytilanne: silloin tällöin tulee edelleen tilanteita, joissa hän tarvitsee paremmin kieltä osaavan henkilön tukea. Hän on ajoittain edelleen siis kielenoppija. Vaikeudet kommunikoida muistisairaiden ja vanhojen ihmisten kanssa eivät ole yksin Sergein ongelma; Tehyn teettämän selvityksen mukaan juuri iäkkäät ja muistisairaatt tuottavat hoitotyötä tekeville kielenoppijoille eniten hankaluuksia (Tehy 2012: 41).

Natalian mukaan esimerkiksi muistisairaiden ja vanhojen ihmisten kanssa keskusteltaessa tarvitaan erilaista kielitaitoa kuin terveen ja nuoren ihmisen kanssa. Voidaan päätellä, että toisin kuin informantit ovat aiemmin kuvanneet, ammatillinen kielitaito on muutakin kuin pelkkää sanastoa: se on myös kykyä käyttää erilaista kieltä eri tilanteissa. Taustalla näkyy

dialoginen kielikäsitys, jossa kieli nähdään tilanteisena eli ajasta ja paikasta riippuvaisena asiana (Lähtenmäki 2009: 68).

Tämän aineiston mukaan toisen sijasta puhuminen ja tulkkaus nähdään positiivisina asioina. Sairaanhoidtajien ammattijärjestön selvityksessä (Tehy 2012: 34) puututaan kuitenkin myös tulkkauksen huonoihin puoliin. Tehyn mukaan paremmin kieltä osaava työntekijä toimii varsin usein tulkkina heikommin kieltä osaavalle työntekijälle. Selvityksen mukaan monissa työyhteisöissä nimetään kieltä heikosti osaavalle työntekijälle vastuuhenkilö, joka toimii ikään kuin mentorina heikosti kieltä osaavalle henkilölle. Mentorina toimivalla henkilöllä on usein sama äidinkieli kuin oppijalla, tai hän osaa riittävästi oppijan äidinkieltä. Tehyn mukaan ongelma on, että vain harva saa tulkkaamisesta erillistä korvausta. Tehyn selvityksessä ongelmallisena pidetään varsinkin sitä, että tulkkaamiseen ja mahdolliseen haastavampien töiden tekemiseen jonkun puolesta kuluu aikaa ja resursseja, ja näin ollen kieltä hyvin osaavat kuormittuvat liikaa. (Tehy 2012: 34.) Kun puhutaan amatööritulkkauksesta, on muistettava vastuukysymykset ja amatööritulkkauksen vaarat; toisin kuin ammattitulkki, amatööritulkki saattaa lisätä tai poistaa viestistä joitain elementtejä (esim. Katajisto 2009). Työkavereiden epävirallisia käännoiksi eri tilanteissa voidaan pitää yhdenlaisena amatööritulkkauksena. Amatööritulkkauksen riskien tiedostaminen näkyy myös tämän tutkimuksen aineistossa. Alina (32) korostaa epävarmuuttaan käännosten suhteen ja muistuttaa Sergeitä tästä:

- 32) Alina: Sitten mä sanon, kyllä mä voin sanoa, mutta **en mä sataprosenttisen varma voi olla**, että minä oikein sanon.

Aiemmin kuvattu toisen puolesta puhuminen ja tulkkaus ovat laillista toimintaa, mutta terveydenhuollon työympäristöissä toisen puolesta kirjoittaminen sen sijaan on laitonta. Suomen lainsäädännön mukaan jokainen terveydenhuollon ammattilainen kirjaa omat huomionsa (asetus potilasasiakirjoista 298/2009). Näin ollen työntekijän on tehtävä itse omat kirjauksensa riippumatta omasta kielitaidostaan. Kun kirjataan toisen puolesta, rikotaan siis lakia (Tehy 2012: 40). Koska kirjausmerkintöjä joudutaan näin ollen tekemään heikollakin kielitaidolla, voi tapahtua virheitä. Sosiaali- ja terveysministeriö onkin ollut huolissaan ulkomaalaistaustaisen terveydenhuoltoalan henkilökunnan virheellisistä ja puutteellisista kirjausmerkinnöistä (STM 2012 :19).

Yksi aineistossa esitelty kielellisen tuen muoto on niin sanottuna elävänä sanakirjana toimiminen. Tämä tarkoittaa käytännössä, että oppija kysyy edistyneemmilta kielenkäyttäjiltä yksittäisiä sanoja tai fraaseja. Natalian (33) mukaan tämä tapahtuu usein siten, että Sergei kirjoittaa paperille vieraita sanoja ja tulee lapun kanssa kysymään sanoja esimerkiksi kahvi-

tunnilla. Otteessa (34) kerrotaan, että kysytyt asiat saattavat olla kokonaisia fraaseja, kuten mitä kannattaa sanoa potilaalle jossakin tietyssä tilanteessa. Toisinaan ne ovat informanttien kuvauksen mukaan yksittäisiä sanoja, kuten sairauksien nimiä (35). Myös Markku mainitsi elävänä sanakirjana toimimisen nimenomaan kielenoppimisen alkuvaiheessa (35):

- 33) Natalia: – – mutta jos hän tarvii jotain sanoja kysyä, hän **esimerkiksi kirjoittaa paperille ja kahvihuoneessa kysyy**, esimerkiksi näitä fraaseja, mitä käytetään melkein päivittäin, että miten sanotaan suomeksi.
- 34) Haastattelija: Minkä tyyppisiä?
Natalia: No esimerkiksi miten intuboidaan. Tai **miten potilaalle pitää sanoa** hengittääkää syvään. Tai herätysvaiheessa mitä pitää potilaalle ilmoittaa. Tai esimerkiksi puudutusvaiheessa mitä pitää selittää potilaalle. Vähän... sen tyyppisiä.
- 35) Markku: **alkuun sattuu että just ku yhdessä oltiin siellä ni saatto kysyä saatto kysyä ihan (-) öö perus mitä sairauksia potilaalla on että nivelreuma ja tämmöstä kaikkee.**

Kun informantit puhuivat elävänä sanakirjana toimimisesta, he puhuivat myös tuen saavuuden merkityksestä. Alinan mukaan pelkästään se, että tietää lähellä olevan jonkun, jolta voi tarpeen tullen kysyä jotain hankalaa sanaa, luo turvallisuuden tunnetta:

- 36) Alina: Se varmaan **helpottaa maahanmuuttajaa, kun hän tietää, että jos hän ei ymmärrä, sitten apu on lähellä**, saa kysyä. Sitten vähän **parempi olo**.

Turvallisuuden tunteen lisäksi Alina puhui äidinkielen läsnäolon rentouttavasta vaikutuksesta. Seuraavassa puheenvuorossa (37) Alina kertoo, että äidinkielellä puhuminen kahvihuoneessa rentouttaa oloa. Tämä voidaan nähdä monikielisyyden sallimisen tuomana lisäarvona:

- 37) Alina: Voi se olla, **kun puhuu ihan äidinkielellä, on se aina mukavampi eiks nii** (nauraa) vaikka **joskus istuskellaan X:n kanssa kahvihuoneessa ja puhutaan venäjällä ja joku toinen hoitaja tulee puhu vaikka suomeksi**, ja mä sanon kuvitella sä oot englantia työssä ja siellä ihan työssä suomalainen hoitaja mä en usko koskaan, että yhdessä olette samassa huoneessa ja puhutte englantia (niin) en usko, kyllä jos muut henkilöt sä voit puhuu mutta keskenään jos ei oo ketään muuta en mä usko, sama kun me puhumme venäjän kieltä, kyllä se **ihan rentouttaa oloa eikö niin**.

Toisaalta samassa katkelmassa (37) Alina kuvaa, että suomenkielisten hoitajien mielestä venäjän puhuminen voi olla väärin ja että heidän mielestään työpaikalla pitäisi koko ajan puhua suomea. Alinan kuvaama suomalaisen hoitajan mielipide pelkän suomen sallimisesta kahvihuoneessa kertoo tiukasta suhtautumisesta monikielisyyteen. Suomalainen hoitaja ei näe eri kielten käytön tuovan positiivista lisäarvoa kommunikaatioon toisin kuin Alina näkee.

Natalian mukaan Sergei pyysi kielellistä apua työkavereiltaan myös yksityiselämään liittyvissä asioissa. Esimerkiksi ennen asuntolainan ottamista Sergei oli yhteydessä Natalian mieheen ja kyseli sanastollista apua pankkiasiointia varten. Natalia on lisäksi antanut sanas-

tollista tukea Sergein vaimolle tämän lääkärikäyntiä varten. Työkavereiden merkitys korostuu tämän tutkimuksen informanttien kokemuksissa näin myös vapaa-ajan kielenkäyttötilanteissa.

5.2.2 Korjaaminen

Mahdollisuus käyttää suomen kieltä ja saada työkavereilta apua esimerkiksi korjaamisen kautta vaikuttavat työntekijän motivaatioon oppia kohdekieltä. Partanen nostaa esille, että kolme keskeistä tekijää motivaation lisääntymisessä ovat ymmärrys, hyväksyntä ja korjaaminen (Partanen 2012: 76). Suomenoppijan halua tulla korjatuksi kielenoppimistilanteissa on tullut esiin useissa aiemmissa tutkimuksissa (esim. Partanen 2012: 76; Suni 2008: 145; Härkönen 2011: 86; Kela & Komppa 2011:186).

Sairaanhoitajat suhtautuivat Kelan ja Kompan (2011: 186) mukaan korjauksiin positiivisesti. Kyseisessä tutkimuksessa käsiteltiin kollegojen korjausten sijaan potilaiden tekemiä korjauksia. Alinan suhtautuminen korjaustilanteisiin noudattaa aikaisempien tutkimusten kanssa samaa linjaa, sillä hänkin koki korjaamisen positiivisena ja oppimista edistävänä asiana (38):

- 38) Alina: Ja jos joku toinen kollega sanoo hei sun pitäs sanoa näin, no just kun minä tuli ensin tänne oli esim. sanat tulen tai lähden suunta on ihan eri, mutta venäjällä on vain yksi sana. Ja sitten yksi lääkäri sanoi, pitää sanoa näin ja näin, **sitten minä siitä opettelin.**

Puheenvuoron loppu *sitten minä siitä opettelin* kertoo, että Alina suhtautui korjauksiin vakavasti ja että ne muodostuivat hänelle merkityksellisiksi kielen aineksiksi, affordansseiksi. Toisaalta on tutkittu, että toisen suora korjaaminen on harvinaista, jos keskustelussa saavutetaan viestinnälliset tavoitteet ja yhteisymmärrys (ks. esim. Kurhila 2006). Sama tulee esille myös tämän tutkielman aineistossa. Sergein suomalainen kollega Markku kuvaa, että hän ei useinkaan korjaa Sergein puheita, jos ei ole kyse jostakin erityisen tärkeästä (39):

- 39) H: no mites sitte jos huomaa että **toinen ei ymmärtänyt** ni?
M: no sitten **mää mietin että onks se kuinka tärkeetä asiaa** että että menikö asia perille vai ei et jos se on (– –) semmonen sivuasiasia ni silloin se ei varmaan niin haitannu. jos se oli tärkeempi asia ni sit varmaan käytiin sit joko englannin kielellä tai muulla tavalla se läpi.

Aineistossa on vain kollegojen taholta tulevia korjauksia: potilaat eivät Alinan ja Natalian mukaan ole korjanneet heidän puhettaan. Sen sijaan molemmat sairaanhoitajainformantit kertovat, että potilaat kyllä silloin tällöin kommentoivat informanttien kulttuurista taustaa. Tämänkin he kokevat positiivisena, sillä he ajattelevat sen kertovan positiivisesta kiinnostuksesta.

Informanttien kokemuksissa avun antaminen liittyi pääasiallisesti suullisiin kielenkäytön tilanteisiin, kun taas kirjallisiin tilanteisiin liittyviä auttamistapauksia mainittiin vain vähän. Kirjallisten tekstien kohdalla tulevat esiin eri ammattiryhmiltä pyydettyjen tuen eroavaisuudet: hoitajien haastatteluissa ei ole mainintoja saneluiden oikolukemisesta, mutta lääkäri-informantti sen sijaan kertoo oikolukeneensa ja korjanneensa Sergein tekstejä. Sairaalan ammattiryhmien välisiä hierarkioita on käsitelty enemmän luvussa 5.4.

Kirjallinen tuki liittyi esimerkiksi anestesiakaavakkeisiin ja lääkemääräyksiin: alussa Markku kertoi tehneensä Sergein kanssa yhdessä anestesiakaavakkeita ja lääkemääräyksiä. Kirjallisten auttamistilanteiden vähyys aineistossa saattaa johtua siitä, että kirjallisia tehtäviä on anestesia-aläkäarin työssä vähemmän kuin suullisia². Kirjallisten tehtävien vähäisyys tulee ilmi etenkin otteissa (40) ja (41):

- 40) Haastattelija: mites sitte tommoste ninku esimerkiks saneluitten ja paperien lukemisten kirjottamisten kanssa ni?
Markku: (– –) me kohtuullisen vähän sanellaan ku yleensä me **vaan kirjoitetaan nää määräykset** mitä tulee pahoinvointi- kipu ja muu lääkkeet. aika vähän sanellaan et se on sitä lähinnä (– –)
- 41) Haastattelija: mutta se esimerkiks niitten anestesiakaavakkeitten tai lääkeresepien kanssa ni ninku tarttiko siinä apua?
Markku: joo siinä ihan et mikä **on tapana kirjoittaa se yks viiva kahdesti päivässä** että se voi vaikka lyhentää että p ja kaksoispiste -ssa //

Markun mukaan anestesia-aläkäreiden tarvitsee kirjoittaa vain lyhyitä määräyksiä. Myös reseptien kirjoittamista Markku kuvaa lyhyeksi toimenpiteeksi: *se yks viiva kahdesti päivässä*. Koska kirjoittaminen on vain pieni osa työtä, myös tuki kirjallisiin töihin näyttäytyy Markun puheissa vähäisenä. Markku kuvaakin kirjallisiin tehtäviin antamaansa tukea niukaksi. Markku myös kertoo, että sihteereiltä ei ole koskaan tullut kyselyitä Sergein teksteistä, mikä kuvaa osaltaan kirjallisen tuen tarpeen vähäisyyttä:

- 42) Haastattelija: niin no mites ne just sitte ne kirjottamiset? se on // autoitko siinä alkuun tai tarttiko hän apua?
Markku: **joo no kyl mä sit jotakin** (–) kun meillon se on yleensä sitte mitä sanellaan lähinnä että tota (–) mm siinä (–) en muista että sihteerit ois koskaan multa kysyny(naurahtaa)

Tällä hetkellä Sergei saattaa pyytää Markkua oikolukemaan kirjallisia esitelmiä, joita lääkäreiden kuuluu esittää silloin tällöin. Oteessa (43) voidaan havaita vaikutteita funktionaalisesta

---

² Elina Mähönen (2014: 58–70) on yksilöinyt ja kuvannut omassa pro gradu -tutkielmassaan anestesia-aläkäarin kielenkäyttötarpeita. Mähösen tutkimuksen mukaan kirjallinen viestintä (esim. sanelut, lääkemääräykset, anestesiakaavakkeet) ovat tärkeä osa anestesia-aläkäarin työtä ja niihin tulee Mähösen mukaan paneutua jo koulutusvaiheessa. Käsillä olevan tutkimuksen informanttien mukaan kirjallinen viestintä ei kuitenkaan näyttäytynyt erityisen merkittävänä. Toisaalta tämä arvio perustuu holistiseen arvioon viittausten määrästä, jolloin se ei ole täysin luotettava.

kielikäsityksestä (Aalto ym. 2009), sillä ymmärrettävyyttä ja viestin perille menemistä pidetään tärkeimpinä asioina. Viesti voi olla ymmärrettävä, vaikka kieliopissa olisi virheitä. Alla olevassa katkelmassa Markku antaa ymmärtää, että Sergein tekstit olivat todennäköisesti aivan ymmärrettäviä, mutta kieliopissa oli hankaluuksia:

- 43) M: kyllä mä luulen että **ne kyllä ne ymmärrettäviä on** mitä hän on ninku sanellu sinne **mutta tietysti kielioppi on semmone mitä-**

Katkelman (43) mukaan Sergein kielitaidossa on puutteita nimenomaan rakenteen puolella. Jo alussa on kuitenkin kuvattu, että Sergein kielitaitoa on tästä huolimatta kuvattu positiivisin sanankääntein sujuvaksi ja hyväksi. Voidaan siis päätellä, että sujuva ja hyvä kielitaito sallii rakenteellisia epätäsmällisyyksiä, eikä kieliopin täydellinen oikeellisuus ole vaade tämän tutkimuksen informanttien kuvailemalle hyvälle ja riittäväälle kielitaidolle. Tässä kuuluu jälleen funktionaalisen koulukunnan ääni kielestä välineellisenä asiana. Kielen osittaiseen hallintaan liittyy Blommaertin ym. (2005: 200) käsite työstetystä kielestä (e. truncated language). Käsite sisältää ajatuksen siitä, että kielenkäyttäjät hallitsevat eri kieliä eri tavoin. Esimerkiksi Sergei voi hallita hyvin päivittäisissä työtilanteissa toistuvat kielelliset tilanteet, mutta harvemmin eteen tulevat kirjalliset esitelmät tuottavat hänelle hankaluuksia. Toisaalta sen voidaan ajatella koskevat kieliopin ja ymmärrettävyyden suhdetta: Sergei pystyy selvittämään asiat ymmärrettävästi, mutta oikeakielisen rakenteen hallinnassa on ongelmia. Kielitaito voi, ja usein onkin, osittaista ja sidoksissa kielenkäyttäjän tarpeisiin. Näkemyksessä kyseenalaistuu kielitaidon täydellisyyden tavoittelu (ks. Nikula 2009: 24–25; Dufva & Nikula 2010).

Samaa käsitystä vahvistetaan vielä alla olevassa Markun kommentissa, jossa tulee esille oikeinkirjoitusongelmien ja ymmärrettävyyden läsnäolo yhtä aikaa. Markku sanoo puheenvuorossaan ajatusten olevan ihan selvät, mutta oikeinkirjoitus on hankalaa:

- 44) Markku: joo erityisesti ku hän kyllä kirjottaa ja **ajatukset oli aina selvät** mutta just että **se oikeinkirjoitus siinä ninku oli se isoin (– –) isoin ongelma** että tota tää ei oo helppo kieli (naurahtaa).

Voi olla, että Sergei ei pyytänyt niin paljon apua kirjallisiin tehtäviin haastatelluilta sairaanhoitajilta ja lääkäriltä, koska on mahdollista, että sihteerit korjasivat tai korjaavat Sergein tuotoksia. Seuraavassa otteessa (45) Markku kertoo, että on mahdollista, että sihteerit korjaavat Sergein saneluita. Tämän näkemyksen Markku perustaa kokemukseen oman vanhempansa historiaan ulkomaalaisena lääkärinä:

- 45) Haastattattelijä: niin niin niin joo. ää- no mites se sanelu osaatko siitä mitään sanoo että?

Markku: vaikee sanoo mutta kyllä mä luulen että edelleen varmaan öö (– –) kun me aika vähän sanellaan mutta lähinnä nyt tosiaan esilääkekierrolla saattaa olla **ja luulen et se on sama juttu ku mejjän (vanhemmalla) aikanaan, et sihteeri (naurahtaa) aika paljon paikkaili sanelua että...**

Edellisestä otteesta käy lisäksi ilmi, että Markun toinen vanhempi on tullut ulkomaalaisena lääkärinä Suomeen ja on mahdollista, että se on vaikuttanut Markun positiiviseen suhtautumiseen Sergeihin ja tämän kielitaitoon. Voi olla, että Markun muistikuvat ulkomaalaisena suomalaisessa sairaalassa työskennelleestä vanhemmasta ja tämän kielivaikeuksista auttavat ymmärtämään myös Sergein tilannetta syvällisemmin.

Sekä korjaamisen että elävänä sanakirjana toimimisen voidaan ajatella olevan oppijalle oikea-aikaista tukea. Oikea-aikainen tuki edellyttää, että kielenoppija on prosessoimassa kyseistä asiaa, eikä se ole hänelle täysin vieras; oikea-aikaiseksi sen siis tekee oppijan valmius oppia kyseinen asia (Suni 2008: 116–117). Näin ollen kaikkia edellisissä alaluvuissa esitettyjä tilanteita ei automaattisesti voida pitää oikea-aikaisena tukena. Sen sijaan silloin, kun oppija kysyy jotakin päivittäin toistuvaa tuttua asiaa, joka on hänelle jollain tapaa merkityksellinen, voidaan puhua oikea-aikaisesta tuesta. Opittavaa kielenainesta kutsutaan tällöin affordanssiksi. Esimerkiksi, jos lääkäri kysyy hoitajalta, miten sanotaan *hengittääkö syvään*, voidaan ajatella, että kyseessä on päivittäin toistuva fraasi. Tällöin hoitajan vastaus on lääkärille merkityksellinen kielenaines eli affordanssi (ks. esim. Suni 2008: 24) Oppijalla on paremmat mahdollisuudet omaksua se kuin satunnainen ympäristössä havaittava kielenaines.

5.3 Monikielisyys kielenoppimisen tukena

Tässä luvussa analysoidaan informanttien kuvauksia eri kielten käytöstä pääosin työpaikan vuorovaikutustilanteissa. Tässä tutkimuksessa sekä tuen saaja että tuen antajat Markkua luunottamatta ovat toisen kielen oppijoita ja käyttäjiä³. Kohdekieli ei siis ole tuen antajien eikä tuen saajan ensikieli. Huomioitavaa on myös se, että tuen antajilla ja saajalla on sama ensikieli, mikä informanttien mukaan helpottaa tuen antamista.

Kielellisten valintojen tekemiseen näyttää vahvasti liittyvän käsillä oleva tilanne. Kieli nähdään siis tilanteisena (Lähteenmäki 2009: 68). Esimerkiksi puhuttaessa työasioista kieli on suomi, vaikka keskustelun molempien osapuolten ensikieli olisi joku muu yhteinen kieli:

- 46) Alina: (– –) Joskus kun minä lähden pois heräämöstä ja annan potilas Natalialle (toinen hoitaja) ja antaa raportti... **yleensä me keskustelemme oma äidinkielellä, mutta ihan työasiat, en minä osaa puhua hänen kanssaan venäjäksi.** En minä osaa, kun joka päivä suomeksi puhun ja se menee nopeampi rutini, jos haluat antaa raportti venäjäksi, en mä osaa niitä. Se on ihan hankala.

³ Käytän inforanteista sekä nimitystä kielenkäyttäjä että oppija, koska määrittely riippuu tilanteesta: Joissakin tilanteissa informantit kokevat itsensä edelleen kielenoppijoiksi, vaikka he ovat olleet Suomessa hyvin pitkään ja vaikka he osaavat suomen kieltä omien sanojensa mukaan jo erittäin hyvin.

Katkelmassa (46) Alina kuvaa sitä, kuinka työasioista on hankala puhua omalla äidinkielellä, vaikka keskustelijoiden äidinkieli olisi sama – tässä tapauksessa venäjä. Myös Alina on niin sosiaalistunut hoitamaan työasiat suomeksi, että hänen mukaansa on nopeampaa hoitaa ne suomeksi kuin venäjäksi. Muista asioista sen sijaan voi olla helpompi puhua venäjäksi. Alinan näkemyksessä kuuluu dialogisen kielikäsitteilyn korostama kontekstisidonnaisuus: kieli syntyy ajassa ja paikassa (Lähtenmäki 2009: 68). Näin ollen myös kielelliset valinnat, eli puhutaanko venäjäksi vai suomeksi, riippuvat siitä, milloin puhutaan, mitä puhutaan ja kenen kanssa puhutaan.

Aikaisemmassa katkelmassa (46) kieleksi valittiin suomi, koska ammatillisista asioista on luontevampaa puhua suomeksi kuin venäjäksi. Toisaalta informantit nostavat esiin tilanteita, joissa on nopeampi selvittää asiat venäjäksi ja suomeksi. Seuraavassa katkelmassa (47) kahden kielen katsotaan nopeuttavan kommunikointitilannetta.

- 47) Natalia: – – auttaa esimerkiksi, kun Luomila (eräs hoitaja) tuli ja kysyi minulta usein, koska hän sanoi, että muilta oli vaikeampi kysyä, koska piti miettiä kielen kanssa. **Mun kanssa ei tarvi pelata kielen kanssa. Voi puhua tavallaan fifti-fifti suomea ja venäjää. Mutta aina ammattiin liittyvät sanat tulee suomeksi.**

Eri kielten käytön koetaan siis helpottavan arjen kommunikointitilanteista selviytymistä. Tässä tilanteessa monikielisyys toimii siis resurssina, koska se tekee kommunikoinnin sujuvammaksi ja nopeammaksi.

Informantit valitsevat monessa tilanteissa kieleksi suomen, koska tämän koetaan edistävän suomen kielen oppimista. Sekä Alina että Natalia (48) ja (49) kuvaavat pyrkineensä puhumaan mahdollisimman paljon suomea, jotta Sergei oppisi suomea nopeammin:

- 48) Haastattelija: Mites sitten Sergein kanssa, kumpaa kieltä käytätte?
Alina: Jos minä olen salissa Sergein kanssa, kyllä minä mieluummin **hänen puolesta teen hyväksi ja puhun hänen kanssaan suomeksi.** Mutta kyllä siinä joku on venäjänkieltä mutta aina puhun ja kun soiton puhelimessa, mutta ihan suomeksikin sen osaa parempi ja ymmärtää parempi.
- 49) Haastattelija: Aijaa. No Sergei kertoi siitä että alussa sinä ja muut venäjänkieliset hoitajat olitte hänelle tärkeänä apuna. Muistatko että minkälaisia oli ne ensimmäiset tilanteet kun teit työtä hänen kanssaan?

Natalia: Mä taas sanon, että ihan ensimmäisen mitä mä muistan mulle ilmoitettiin että meille on tulossa tai on tullut yksi venäjänkielinen lääkäri, kenellä on tosi huono suomen kieli. Ja sitten hän (toinen hoitaja) sanoi, että voiko hän laittaa minun kanssa Sergein. Mä sanoin, että no jos, no totta kai voit laittaa en mitään vastusta. Sitten kerran ensimmäisen kerran kun mä näin Sergein mä kysyin että haluatko olla esimerkiksi huomenna minun kanssa salissa, mutta hän sanoi että **mielellään ei, koska hän puhuu minun kanssa venäjää ja suomen kieli unohtuu. Eli hän halusi olla mahdollisimman enemmän suomenkielisten kanssa alussa,** mutta jos hän tarvii jotain sanoja kysyä, hän esimerkiksi kirjoittaa paperille ja kahvihuoneessa kysyy, esimerkiksi näitä fraaseja, mitä käytetään melkein päivittäin, että miten sanotaan suomeksi.

Kuten katkelmissa (49) ja (49) näkyy, sama ajattelutapa kohdekielen oppimista edistävästä vaikutuksesta välittyy myös Sergein puheissa. Sergein mukaan venäjän kielen välttäminen ja mahdollisimman runsas suomen kielen käyttö nopeuttavat suomen kielen oppimista. Alussa Sergei oli Natalian mukaan pyytännyt erikseen saada työskennellä suomenkielisten hoitajien kanssa, jotta hän oppisi mahdollisimman nopeasti suomen kieltä. Myös Markulla on se käsitys, että venäjänkielisen tuen puuttuminen – eli pakko puhua suomea – on hyvä motiivi. Markku kertoo, että kun venäjänkielisiä kollegoja ei ole lähellä ja on pakko puhua suomea, motivaatio kasvaa:

- 50) Markku: yleensä hän on semmosissa paikoissa että **ei oo venäjän kieltä (naurahtaa) puhuvia lähellä että se ehkä vielä lisää motivaatiota** (naurahtaa) tai ei oo vaihtoehtoja hirveesti.

Yllä olevista katkelmista (48, 49 ja 59) voidaan havaita, että sekä tuen antajat että saaja kokevat, että vahvistaakseen kohdekielen taitoa on parempi kommunikoida kohdekielellä. Edellä kuvattu kielellisten valintojen reflektointi tuo esille, että aineiston kielenoppijat ovat hyvin tietoisia kielellisistä valinnoistaan. Informanteilla niin kutsutun kielitietoisuuden taso on korkea. Kielitietoisuudella tarkoitetaan tietoisuutta kielestä, sen rakenteesta ja käytöstä (Dufva, Isoherranen & Lähteenmäki 1996: 29). Kuten yllä olevat katkelmat osoittavat, kaikki tutkimuksen informantit ovat tietoisia eri kielten käytöstä ja niiden vaikutuksista: kaikkien mielestä kohdekielen käyttö edistää kielenoppimista. On huomionarvoista, että molemmissa keskusteluissa nousee esille myös venäjän kielen käyttö rinnakkain suomen kielen kanssa silloin, kun informantit kokevat sitä tarvitsevansa. Tämä ajatus kielten rinnakkaisesta käytöstä voidaan teoreettisesti ankkuroida Bahtinin heteroglossian käsitteeseen (Lähteenmäki 2010: 24–31). Kieli ei ole yksikielinen monoliitti, vaan kyse on pikemminkin dynaamisesta ja varioivasta ilmiöstä, joka muuttuu tilanteen ja kielenkäyttäjien tarpeiden mukaan. Jos jossakin tilanteessa puhujat kokevat tarvitsevansa toista kieltä, se on hyväksyttävää. Dialoginen näkökulma kieleen ei arvota kielen käyttöä sen mukaan, kuinka yksikielistä ja homogeenistä se on, vaan näkee kielten (eri kansalliskielten, murteiden eri kielimuotojen jne.) sekoittumisen kulluvan kielen luonteeseen. Monikielisyteen osana kielenoppimisprosessia ja kommunikointitilanteita suhtaudutaan siis luontevalla tavalla, eikä sitä pidetä negatiivisena asiana (ks. esim. Dufva & Pietikäinen 2009: 1–14).

Eri kielten sanojen ja lauseiden sekoittamisesta käytetään teoriakirjallisuudessa nimitystä koodinvaihto, joka tarkoittaa kahden kielen tietoista käyttöä saman keskustelun aikana. Koodinvaihdoksi lasketaan niin yksittäisten sanojen kuin irrallisten lauseidenkin käyttö (Nissilä ym. 2006: 12). Alina ja Natalia kertovat, että he ovat käyttäneet venäjänkielisiä sanoja

tukemaan Sergein ymmärtämistä. Suomessa koodinvaihtoa on tutkittu esimerkiksi englannin kielen näkökulmasta: englanninkielisiä sanoja käytetään suomen kielen joukossa esimerkiksi luomaan erilaisia sosiaalisia merkityksiä ja puhetyylejä (Leppänen, Nikula & Kääntä 2008: 204–235, 275–298).

Venäjän kielen käytön lisäksi aineistossa viitataan englannin kielen käyttöön apukieleenä. Alinan mukaan alkuvaiheessa Sergei käytti runsaasti apuna englantia erityisesti toisten lääkäreiden kanssa. Paikoin aineistossa viitataan myös latinan toimineen yhteisenä kielenä, koska lääketieteelliset termit tunnetaan maailmanlaajuisesti latinan kielellä. Aineistosta nostetuista esimerkeistä voi lisäksi havaita, että alussa muita kieliä tarvittiin enemmän, mutta nyt Sergei *osaa ihan suomea puhua*:

- 51) Alina: (– –) **esim. ihan alussa lääkäreiden kesken hän (Sergei) puhui ihan englantia**, mutta nyt hän ei käytä englantia vaan osaa ihan suomea puhua ja selittää silti vaikka ei puhu ihan oikeaa suomen, mutta silti lääkärit ymmärtää häntä ja hänkin ymmärtää, **mutta alussa hän ihan englannin kieltä paljon käytti**.

Edellä analysoitujen esimerkkien valossa eri kielten käyttö työpaikan vuorovaikutustilanteissa näyttäytyy siis ymmärtämistä ja arjesta selviytymistä helpottavana asiana. Eri kielet toimivat arkipäivän viestintätilanteissa selviämään auttavina resursseina (ks. Blommaert ym. 2005). Eri kielten voidaan nähdä tukevan kielenoppijaa selviämään ja näin kollegoiden voidaan nähdä antavan kielellistä tukea eri kielten avulla. Samalla informanttien kokemukset voidaan yhdistää sosiokognitiivista teoriaa tulkinneeseen Atkinsoniin (2002; 2011): sosiokognitiivisessa ajattelussa kielenoppiminen on kielellistä vuorovaikutusta, jota käydään vuorovaikutuskumppaneiden kanssa jakaen sosiaalisen yhteisön resursseja. Eri kielet ovat siis resursseja, jotka ovat oppijoiden käytössä työpaikan vuorovaikutustilanteissa.

5.4 Terveydenhuoltoalan ammattiryhmien hierarkkiset suhteet ja kielellinen tuki

Työterveyslaitoksen erikoistutkija Mervi Hasu kuvaa Helsingin Sanomien haastattelussa sairaalaa työympäristöksi, jossa hierarkiat ovat säilyneet muita aloja selvemmin (HS 15.6.2014). Hasun mukaan terveydenhuoltoalalla on tarkka marssijärjestys sen suhteen, kuka saa tehdä mitään, ja Hasun mukaan syy tähän on edunvalvonta. Tämän tutkimuksen kohteena ollut tuen saaja on lääkäri, ja haastatelluista tuen antajista kaksi ovat sairaanhoitajia. Tuen saaja on näin ollen sairaalahierarkiassa korkeammalla kuin tuen antajat. Tässä alaluvussa selvitetään, kokevatko informantit tämän seikan olleen merkityksellinen tuenantamisprosessissa.

Informantit sivuavat sairaalahierarkiaa jonkin verran. Esimerkiksi Natalia kertoo (52) lääkäreiden ja hoitajien työskentelevän eri kanslioissa, jotka sijaitsevat eri kerroksissa:

- 52) Natalia: Joo, eri. **Meillä** on omat jutut ja lääkäreillä on kuitenkin vähän eri.
Haastattelija: Onko teillä eri kansliat?
Natalia: Joo, eri kansliat. Ja ollaan **jopa** eri kerroksissa. Mä jotenkin ymmärsin kaikki lääkärit on jossakin samassa, jossakin sielä on kaikki lääkärit. Ja sitten **me** hoitajat on täällä yhdessä.

Kertoessaan tästä Natalia käyttää sanaa *jopa*, minkä vuoksi lausumaan tulee hiukan ihmettelevä sävy. Samassa puheenvuorossa hän myös käyttää hoitajista sanaa *me*, mikä korostaa hänen samastumista omaan ammattikuntaansa.

Vaikka suomalaista sairaalakontekstia saatetaan pitää hierarkkisenä työyhteisönä (HS 15.6.2014), informantit kokevat suomalainen sairaalaympäristön tasa-arvoiseksi ja pitävät sen sosiaalisia raja-aitoja matalina. Seuraavassa otteessa (53) Sergein kollegana toiminut lääkäri Markku vertailee sairaanhoitajan ja lääkärin suhdetta eri maissa. Hänen mukaansa ulkomalaiset lääkärit voivat kokea jopa loukkaavana suomalaisen tavan, jossa jätetään tittelit pois ja puhutellaan ihmisiä tuttavallisesti lempinimillä:

- 53) Haastattelija: – – no tota ootko tässä niinkun viestinnässä huomannu jotain sellaisia kulttuurisia eroja?
Markku: mm no en mä ehkä Sergein kanssa niin hirveesti – – että se on Suomessa niin kun hoitajilla on varmasti paljon parempi asema kuin jossain vaikka Saksassa tai luultavasti myös Venäjällä että ehkä muualla esimerkiks yks X oli tuolta Saksasta ja hän oli täällä kans töissä ja sano et ku öö **Saksassa hän on doktor X ja täällä hän on vaan X (lempinimi) niin se tuntu hänestä loukkaavalta** – –.

Seuraavassa katkelmassa (54) Markku kuvaa nimenomaan anestesiahoitajan ja -lääkärin suhdetta, joka on Markun mukaan erittäin tiivis verrattuna muihin hoitaja-lääkärisuhteisiin sairaalamaailmassa:

- 54) Markku: – – **Sergeillä oli ehkä alkuun vaikeaa ymmärtää että Suomessa niinku erityisesti anestesiahoitajat ja lääkärit on työpari enemmänki kuin sillein et niin kun olis hirveen iso kynnys – – mutta matalimmasta päästä sairaalamaailmassa.** Luulen myöskin senkin takia kun anestesiahoitajathan hoitaa meidän potilaita silloin kun me ollaan ite poissa paikalta ja pitääki olla hyvä luottamus niin niin täytyy pystyy tekemään sillein läheisestiki yhteistyötä

Markku korostaa, että lääkärin pitää kuunnella hoitajaa, ja että työparina toimivalla lääkäriellä ja hoitajalla on Suomen hoitokäytäntöjen vuoksi oltava luottamuksellinen suhde. Tämä johtuu siitä, että anestesiahoitaja hoitaa potilasta sillä aikaa, kun anestesia- ja lääkäri on muualla.

Markku viittaa haastattelussa myös ongelmiin, joita voi esiintyä sosiaalisiin raja-aitoihin ja niiden kulttuurisidonnaisuuteen liittyen. Markku puhuu kokemuksistaan yleisellä tasolla ja viittaa epäsuorasti lääkärin ja hoitajan välillä mahdollisesti oleviin hierarkioihin. Markku kertoo, että lääkärin käytös leikkaussalissa voi olla hyvin erilaista kuin muualla työpaikalla ja

viittaa tässä kohdin nimenomaan hoitajan ja lääkärin väliseen kommunikaatioon leikkaussalissa:

- 55) Haastattelija: Miten huomaatko että niinkun siinä viestinnässä näkyy sellainen eri kulttuurien esimerkiksi puhumisessa hoitajalle ja tässä näin?
 Markku: Joo on se (-) luulen et se tota ollaan jokainen vähän niinku itse salissa töissä sairaanhoitajan kanssa niin niinku **me oikeastaan itse kuullaan yllättäen semmosia piirteitä työkavereista joista ei ei niinku välttämättä uskois ((naurahtaa)) et ollaan tavallaan eri ihmisiä sitte salissa** mutta en oo ainakaan kuullu että hän olis sairaanhoitaja mitenkään epäkohteliaasti mutta luulen et se on niinkun **ehkä ei nyt kulttuurishokki mutta jonkinlainen selvä ero että pitää totutella siihen, että anestesiahoitajan mielipidettä kannattaa kuunnella** (naurahtaa)

Markun mukaan suomalainen sairaalayhteisö on matalahierarkkisempi kuin muualla, sillä hän käyttää ilmaisuja Sergein yhteydessä ilmaisuja *totutella* ja *jonkinlainen selvä ero*. Markku antaa ymmärtää, että monissa maissa anestesiahoitajan mielipide on merkityksetön, eikä sitä tarvitse kuunnella.

Tutkittavana olevien henkilöiden sosiaalisia suhteita voidaan tarkkailla myös siltä kannalta, että Alina, Natalia ja Sergei ovat kaikki toisen kielen puhujia suomalaisessa kieliyhteisössä. Vaikka he ovat ammattiansa puolesta hierarkian eri tasoilla, he ovat kaikki vähemmistössä suhteessa valtakielen puhujiin. Esimerkiksi Phillipson linjaa, että äidinkielen puhuja on keskustelussa aina muita ylempänä (2003). Saman asian on tiivistänyt vastikään eräs suomalainen kolumnisti (Sipilä 2007): ”*Oma kieli antaa vallan tunteen. Se, joka saa käyttää äidinkieltään, on aina etulyöntiasemassa.*” Voi siis olla, että Sergein on ollut helppo pyytää apua nimenomaan Alinalta ja Natalialta, koska myös he ovat alisteisessa asemassa suhteessa äidinkielenään suomea puhuviin kollegoihin. Tässä lienee myös syy siihen, miksi Sergei on nimennyt tärkeimmiksi kielellisiksi tukijoikseen juuri Alinan ja Natalian. Vaikka Markku on äidinkieleltään suomenkielinen, hänellä lienee myös keskivertosuomalaista enemmän tottumusta ja näkemyksellisyyttä toisen kielen puhujiin, sillä hänen toinen vanhempansa on tullut maahanmuuttajana Suomeen. Sergein vanhemman maahanmuuttajuus tulee esille aineistossa, kun Markku vertailee, mikä on ollut kielenoppimisessa haastavaa hänen lääkärinä toimineelle vanhemmalleen ja Sergeille.

Alinan, Natalian ja Sergein valtasuhteisiin voidaan tuoda vielä yksi näkökulma: tuen antamishetkellä Alina ja Natalia ovat osanneet suomea paremmin kuin Sergei. Heidän valtasemiaan voidaan tarkkailla esimerkiksi arkipäivän tulkkaustilanteissa, joissa Natalia ja Alina selittävät Sergeille, mitä tapahtuu. Tällaisissa tilanteissa Nataliaa ja Alinaa voidaan kutsua kielenvälittäjiksi (e. language broker), (Hall ja Sham 2007: 19). Kielenvälittämistä on tutkittu paljon lasten näkökulmasta tilanteissa, joissa lapsi osaa vanhempiaan paremmin kohdekieltä ja toimii tulkkina. Näissä tilanteissa perheen perinteiset valtasuhteet kääntyvät tulkkaustilan-

teissa pääläelleen eli hierarkiassa perinteisesti lapsia korkeammalla olevat vanhemmat laskeutuvat lasten alapuolelle. Kielenvälittäjän rooli tuo lapselle valtaa ja vastuuta asettaen hänet uuteen rooliin perheen sisällä (Hall ja Sham 2010: 19). Tilanne on samansuuntainen lääkärien ja sairaanhoitajien työyhteisössä: perinteisesti lääkäri on sairaanhoitajan yläpuolella, mutta kielenvälittäjän rooli antaa sairaanhoitajille valtaa ja vastuuta, jolloin yhteisön perinteinen roolijako murtuu.

5. 5 Identiteetin rakentuminen kielen kautta informanttien kokemuksissa

Aineistossa sivutaan lyhyesti myös kielen ja ammatti-identiteetin suhdetta. Tutkimuskirjallisuudessa identiteetin käsitettä on lähestytty monesta suunnasta. Eri näkökulmia yhdistäen voidaan sanoa, että identiteetti kattaa ihmisen käsityksen itsestään ja siitä, kuka hän on ja mihin ryhmään hän kokee kuuluvansa. Toisaalta identiteetin rakentumisessa olennaista on myös yksilön samankaltaisuudet ja eroavaisuudet toisten kanssa. (Laihiala-Kankainen, Pietikäinen & Dufva 2002: 9.) Tässä tutkimuksessa identiteetin käsitteen kannalta on olennaista identiteetin yhteisöön ja kuulumisen tunteeseen liittyvä luonne. Tutkimuksessa siis tarkastellaan, miten kieli liittyy ammatilliseen identiteettiin ja sen rakentumiseen ja miten informantit viittavat ammatikielen vaikuttavan ammatti-identiteettiin. Taustalla identiteetin rakentumisessa vaikuttavat konstruktivistinen ja dialoginen ajatus identiteetistä; sen sijaan että identiteetti ajateltaisiin muuttumattomana tosiasiana, se hahmotetaan moniäänisenä, muuttuvana ja uudelleen rakentuvana (Laihiala-Kankainen, Pietikäinen & Dufva 2002: 9). Tähän näkemykseen voidaan liittää myös kielen suhde identiteettiin, sillä voidaan ajatella, että kieli on väline, jolla identiteettiä rakennetaan ja uusinnetaan.

Alla olevasta katkelmasta (56) on luettavissa, että edes äidinkielenään suomea puhuva ei välttämättä ymmärrä työpaikan kieltä. Samassa puheenvuorossa tulee esiin viittaus ammatilliseen identiteettiin: Natalia puhuu *meistä* määrittäen meidät nimenomaan kielen kautta:

- 56) Natalia: No se kielikurssi mikä mulla oli se varmaan riitti alussa, mutta kuitenkin **täällä tulee sellainen ammattisanasto väkisin**. Ja vaikka on suomalainen ja puhuu suomea, **täällä on kuitenkin oma slangi**. Ja sanoja, mitä **ulkopuolinen ei ymmärrä**. Se on **ammattisanasto niin kuin jokaisessa ja tämän oppii vain työssä**.

Tämän voidaan ajatella liittyvän ilmiöön, jossa kieli rakentaa identiteettiä: ammatikieli myös rakentaa yhteenkuuluvuutta ja vahvistaa ammatti-identiteettiä. Natalia viittaa myös *ulkopuolisiin*. Hän siis tekee selvän jaon meidän ja muiden, ulkopuolisten, välille. Tämä ero syntyy nimenomaan kielen kautta. Lisäksi samassa puheenvuorossa (56) korostuu, että ammat-

tisanasto on asia, joka tulee *vain* työn kautta. Työ siis näyttäytyy avaimena ammatilliseen kielitaitoon ja samalla ammatillisen identiteetin rakentumiseen. Sama jako meihin ja muihin toistuu myös Natalian alla olevassa (57) kommentissa:

57) Natalia: (– –) Lääkäreillä on perjantaina omat miitingin. **Miitingit me sanotaan.** (– –)

Puheenvuorossa (57) tehdään pesäeroa ammattilaisten ja muiden välille. Huomionarvoista tässä kommentissa on, että hoitajan täytyy erikseen sanoa, että nimenomaan *me* sanomme *miitingit*. Se, että hoitaja korostaa, että *me* sanomme näin, osoittaa kielen merkityksellisyyden. *Miitingit, me sanotaan*, on myös ikään kuin täsmennys maallikkohaastattelijalle. Informantti haluaa varmistaa, että haastattelija ymmärtää mistä on kyse, sillä haastattelija ei kuulu *meihin*.

6 PÄÄTELMÄT JA ARVIOINTI

6.1 Analyysin tulokset

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaista kielellistä tukea kaksi maahanmuuttajasairaanhoidtajaa ja yksi suomea äidinkielenään puhuva anestesialääkäri antoivat heikosti suomea osaavalle maahanmuuttajalääkärille (peitenimeltään Sergei). Tutkimusta varten haastateltiin yhtä suomalaista anestesialääkäriä (peitenimeltään Markku) ja kahta venäjää äidinkielenään puhuvaa sairaanhoidtajaa (peitenimiltään Alina ja Natalia). Maahanmuuttajasairaanhoidtajat olivat haastatteluhetkellä olleet Suomessa yli 15 vuotta. Aineisto on kerätty alun perin Elina Mähösen maisterintutkielmaa varten, ja tutkimus kytkeytyy läheisesti vasta julkaistuun Mähösen maisterintutkielmaan (2014).

Tässä tutkimuksessa syvennyttiin kielellisen tuen muotoihin, kokemuksiin kielenoppimisesta, havaintoihin kollegan kielenoppimisesta sekä monikielisyyden ilmenemiseen kielenoppimisprosessissa ja erilaisissa kielenkäyttötilanteissa. Tutkimus on tapaustutkimus, jossa on käytetty kolmen informantin, kahden sairaanhoidajan ja yhden lääkärin haastatteluja. Tutkimuksessa on analysoitu ja eritelty yksittäisten ihmisten kokemuksia ja havaintoja. Tutkimus on luonteeltaan laadullinen, ja tutkimusmetodina käytettiin sisällönanalyysiä. Vaikka kielenoppimiskokemuksia on kartoitettu tapaustutkimuksen avulla aiemminkin (esim. Mähönen 2014), tapaustutkimukset tuovat aina esiin uudenlaisia kokemuksia, ja maahanmuuttajien oma ääni pääsee niissä kuuluviin, mikä on jo itsessään arvokasta.

Tutkimuksen keskeisenä tavoitteena oli selvittää, minkälaista kielellistä tukea informantit antoivat heikosti suomea osaavalle maahanmuuttajataustaiselle lääkärille, joka toimi heidän kolleganaan anestesialääkärinä. Tärkeitä tuen muotoja olivat tulkkaaminen, yksittäisten sanojen ja fraasien kääntäminen – eli ikään kuin elävänä sanakirjana toiminen – sekä toisen sijasta puhuminen ja korjaaminen. Olennaiseksi koettiin myös se, että vaikka työkielenä oli pääosin suomi, heikosti suomea osaava maahanmuuttajalääkäri tiesi, että tarvittaessa apua oli saatavilla omalla äidinkielellä.

Tutkimuksessa havainnointiin myös kielenoppimiskäsityksiä ja etenkin käsityksiä ammatillisesta kielitaidosta ja sen oppimisesta. Kaikkien informanttien puheenvuoroissa korostui käsitys kielestä vuorovaikutuksen välineenä. Puhumista pidettiin tärkeämpänä kuin kirjoittamista varsinkin kielenoppimisen alkuvaiheessa. Informanteilla oli myös käsitys siitä, että kieli opitaan vuorovaikutuksessa ja että ammatissa tarvittava kielitaito opitaan työssä. Oppimisen

ajateltiin tapahtuvan muun muassa toistuvuuden kautta: kun samat asiat ja fraasit toistuvat päivästä toiseen, ne on mahdollista oppia. Myös itsenäistä opiskelua ja ahkeruutta pidettiin kielenoppimisprosessissa tärkeinä. Informantit kuvasivat kollegaansa ahkeraksi ja sinnikkääksi kielenoppijaksi, joka on tehnyt paljon töitä kielenoppimisen eteen. Tässä näkökulmassa viitattiin itsenäiseen opiskeluun kotona. Näkemys on tietyllä tapaa vastakkainen vuorovaikutukseen pohjautuvan näkemyksen kanssa. Näin ollen oppimisprosessi nähtiin monipuolisena ja monenlaista työtä vaativana asiana.

Vaikka tutkimuksen pääpaino oli kielellisen tuen antajan näkökulmassa, aineiston analyysissä kiinnitettiin huomiota myös informanttien omiin käsityksiin ja kokemuksiin kielenoppimisesta sekä kartoitettiin informanttien omia kokemuksia kielellisen tuen saamisesta. Sairaanhoidajainformantit kuvasivat kielenoppimispolkujaan haastaviksi, koska kummankaan informantin näkökulmasta kielikoulutus ei ollut tarjonnut välineitä työssä tarvittavan kielitaidon kehittämiseen. Molempien maahanmuuttajasairaanhoidajien kokemusten mukaan kielikurssilla painotettiin yleiskieltä ja kirjakieltä, kun taas työpaikalla opitaan ammatillinen sanasto ja erilaisia työssä tarvittavia puhekielen variantteja. Molempien sairaanhoidajainformanttien mukaan ammatillisen kielitaidon oppii parhaiten työpaikalla. Ammattikielen ja yleiskielen ero koettiin selväksi, ja tärkeimmäksi erottavaksi tekijäksi nimettiin sanasto. Tämä tukee perinteistä näkökulmaa, jossa yleiskieli ja ammattikieli nähdään selvästi erillisinä variantteina (vrt. Härmälä 2010). Vaikka suoraan kysyttäessä ammattikieli näyttäytyi informanteille nimenomaan sanastollisena asiana, haastatteluissa ammattikieli näyttäytyi laajempaan. Informantit kertoivat esimerkiksi käyttävänsä erilaista kieltä erilaisten potilaiden kanssa; esimerkiksi muistisairaille ja vanhuksille pitää informanttien mukaan puhua tietyllä tavalla, jotta kommunikaatio onnistuisi. Toistuvasti viitattiin myös puhekielen hallinnan tärkeyteen. Sergein kohdalla taas kielitaidon kehitystä kuvattiin esimerkiksi siten, että alussa hän ei juuri osallistunut lääkäreiden kokouksissa käytyihin keskusteluihin, mutta kielitaidon kehittyessä hän pystyi jo keskustelemaan ryhmätilanteissa. Ammattikieli näyttää siis olevan sanaston hallinnan lisäksi kielen hallintaa erilaisissa työpaikan viestintätilanteissa erilaisten vuorovaikutuskumppaneiden kanssa.

Eri kielten käyttäminen kielenoppimisessa koettiin resurssina eikä oppimista hidastavana tekijänä. Omalla äidinkielellä saatavilla oleva tuki loi turvaa ja auttoi selviytymään työn asettamista haasteista. Aineiston informantit kuvasivat, että he pyrkivät käyttämään mahdollisimman paljon suomen kieltä. Kieliä käytettiin myös rinnakkain, jolloin toiset kielet toimivat tietyissä tilanteissa asioita nopeuttavina ja helpottavina elementteinä. Tässä näkyy Vygotskyn

(1978: 85–86) kuvaama oikea-aikainen tuki: informantit pyrkivät selviytymään kommunikointitilanteissa kohdekielellä, mutta tarpeen tullen he pyysivät ja saivat apua omalla äidinkielellään selviytyäkseen vaativammista työ- ja kielenkäyttötilanteista. Informantit olivat näin ollen tietoisia oikea-aikaisen tuen merkityksestä.

Omalla äidinkielellä puhuminen työpäivän aikana koettiin rentouttavaksi ja turvallisuuden tunnetta lisääväksi asiaksi. Suomen kielen lisäksi venäjänkieliset sairaanhoitajainformantit kertoivat käyttäneensä maahanmuuttajalääkärin kanssa venäjää, koska heidän kaikkien äidinkielenä oli venäjä. Suomea äidinkielenään puhuva lääkärikollega Markku kertoi käyttäneensä maahanmuuttajalääkäri Sergein kanssa apukielenä englantia. Haastatteluissa selvisi lisäksi, että englanti toimii apukielenä myös muiden lääkäreiden kanssa. Lisäksi lääkärit käyttivät keskenään apuna latinankielistä terminologiaa, sillä latina on maailmanlaajuisesti lääketieteen kieli. Nämä käytänteet kielellisissä valinnoissa voidaan nähdä oppijoiden monikielisyystaitoina, joilla tarkoitetaan kykyä käyttää luovasti monen kielen tai kielimuodon resursseja tilanteiden vaatimalla tavalla (Nikula 2009: 24–25). Puhuttaessa monien kielten käyttämisestä on viitattu monipuoliseen kielitaitoon (Nikula 2009: 25), jonka on ymmärretty tarkoittavan monien eri kielten hyvää hallintaa. Tässä perinteisessä kielitaitoajattelussa ei ole tunnistettu monen eri kielen osittaista hallintaa. Sen sijaan tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että jo kielen osittainen hallinta auttaa selviämään erilaisissa kommunikointitilanteissa ja edistää kielenoppimisprosessia.

Tutkimuksen informantit kuvasivat suomalaista sairaalaympäristöä matalahierarkkiseksi työyhteisöksi. Matalat hierarkkiset suhteet vaativat totuttelua ulkomailta tulevilta sairaanhoitajilta ja lääkäreiltä. Silti ammatilliset arvojärjestykset näkyvät sairaalassa, ja muihin suomalaisiin työpaikkoihin verrattuna sairaalat ovat edelleen korkean hierarkian työpaikkoja (HS 15.6.2014). Informanttien mukaan maahanmuuttajataustaisten lääkäreiden on totuteltava siihen, että hoitajan mielipiteitä pitää kuunnella enemmän kuin monissa muissa maissa ja että hoitaja ei ole vain lääkärin määräysten toteuttaja. Informanttien mukaan anestesiahoitaja ja -lääkäri ovat enemmänkin hyvässä yhteistyössä toimiva tiimi kuin määräyksien antaja ja vastaanottaja. Hierarkian mataluus näkyy myös puhutteluissa esimerkiksi tittelien puuttumisena. Informanttien haastatteluissa ei tule ilmi suoraan, että lääkärin ja hoitajan hierarkkinen suhde olisi jotenkin vaikuttanut tuenantamisprosessiin. Kielelliset valinnat erottelevat eri ammattiryhmiä toisistaan. Esimerkiksi tietynlaisen sanaston osaamisen avulla informantit näyttivät erottuvan muista ammattiryhmistä ja maallikoista.

6.2 Tutkimuksen arviointia

Yksi tämän tutkielman haasteista oli asemoida tutkielma siten, että se tuottaisi riittävän erilaista tietoa kuin hiljattain julkaistu Mähösen (2014) maisterintutkielma ja täydentäisi sen näkökulmaa mahdollisimman hyvin. Mielestäni tämä tavoite täyttyi, sillä tutkimuksessa ei analysoitu samojen henkilöiden haastatteluja ja tutkimuskysymykset olivat erilaiset. Sekä kollegojen että itse kielenoppijoiden antama tieto kielenoppimisesta on arvokasta, koska on hyvä saada tietoa sekä tuen antajan että saajan näkökulmasta. Toisaalta nämä tutkielmat yhdessä antavat hyvin monipuolisen kuvan Sergein kielenoppimisprosessista täydentämällä toisiaan. Kyseessä on siis harvinaisen tarkka läpileikkaus yhden oppijan kielenoppimisprosessista. Oma tutkimukseni toi lisäksi aivan uutta tietoa sairaanhoitajainformanttien omista kielenoppimispoluista. Yksi aineiston vahvuus oli sen monipuolisuus. Vaikka haastateltavia oli vain kolme, saatiin tutkielmaan sekä suomea äidinkielenään puhuvan että suomea toisena kielenä puhuvien kielellisten tukijoiden näkökulmat. Tarkalla lähiluvulla kolmen informantin haastattelut riittivät maisterintutkielman vaatimaan analyysin laajuuteen.

Tutkimuksen analyysia ja tuloksia luettaessa on otettava huomioon, että informantit ja haastattelijat edustavat eri kulttuureja ja heidän äidinkieltensä on eri, mikä saattaa luoda ymmärtämisongelmia haastateltavan, haastattelijan ja analysoijan välille. Epätarkkojen tulkintojen mahdollisuutta lisää myös se, että informantit eivät käytä äidinkieltään ja ovat omienkin sanojensa mukaan vielä joissain yhteyksissä kielenoppijoita. He eivät siis välttämättä kykene ilmaisemaan itseään juuri tarkoituksenmukaisella tavalla. He myös saattavat käyttää kielellisesti epätarkkoja ilmaisuja, mikä tekee haastatteluotteet osin tulkinnanvaraisemmiksi kuin kahden natiivin välisen keskustelun kohdalla olisi. Lisäksi epäluotettavuutta saattaa aiheuttaa haastatteluaineiston luonne: haastattelussa pyydetään informanttia kuvaamaan tiettyjä tapahtumia tai kokemuksia. Näin ollen haastattelijalla on täysin informantin muistin varassa. Yksi informantti totesikin haastattelun aikana, että on vaikea muistaa työhön liittyviä yksittäisiä tilanteita, koska tilanteet toistuvat päivästä toiseen samanlaisina.

Toisaalta tämän voidaan katsoa kuuluvan haastattelututkimuksen luonteeseen. Näin ollen se on vain hyväksyttävä osana aineistonkeruumenetelmän piirteitä. Haastattelututkimuksessa ei koskaan ole kyse täysin autenttisten tilanteiden seuraamisesta ja havainnoinnista vaan yksittäisten ihmisten kokemuksista, havainnoista ja tulkinnoista (Hirsjärvi & Hurme 2001: 48).

Koska kaksi informanteista on toisen kielen puhujia, myös sisällönanalyysiin liittyy epätarkan tulkinnan riski. Tutkija voi tulkita joitakin lausumia epätarkasti, koska kielellinen

ilmaisu ei ole selkeää tai tarkoituksenmukaista. Jos tilanne on epäselvä, tutkija voi helposti lähteä tulkitsemaan informantin puhetta oman tutkimuksensa kannalta mielekkäällä tavalla, vaikka informantti ei olisi kyseistä asiaa välttämättä tarkoittanut. Tällaisia epäselvyyksiä esiintyi tässä tutkimuksessa esimerkiksi aikamuotojen kohdalla. Välillä oli vaikea tietää, puhuivatko informantit nykyhetkestä vai menneestä ajasta. Nämä aikamuotovirheet saattoivat aiheuttaa epätarkoituksenmukaista tulkintaa esimerkiksi analysoitaessa informanttien käsityksiä tämänhetkisestä kielitaidosta tai kielenoppimispoluista. Kaiken kaikkiaan sisällönanalyysi toimi kuitenkin tällaisessa tutkimuksessa hyvänä perustyökaluna, sillä juuri tiivistäminen, erittely ja yhtäläisyyksien etsiminen sopivat hyvin haastattelujen analysointiin (Tuomi & Sarajärvi 2002: 93, 105–106).

Epätarkan tulkinnan riski liittyy myös siihen, että haastattelujen tekijä ja analysoija olivat eri henkilöitä. Haastattelijat on saattanut ymmärtää kysymyksen ja vastauksen eri tavalla kuin nauhalta tilanteen kuullut analysoija. Epätarkoituksenmukaisen tulkinnan riski on siis suurempi kuin tilanteessa, jossa haastattelijat itse analysoivat aineiston. Tämä johtuu siitä, että haastattelutilanteessa on läsnä myös kaikki nonverbaalinen viestintä, joka ei ole nauhalta kuultavissa samalla tavalla kuin se on havaittavissa itse haastattelutilanteessa.

Haastattelun tulkinnassa tulee myös muistaa, että haastattelutilanne saattaa ohjata haastateltavan puhetta (Partanen 2012: 108). Näin ollen haastattelut eivät koskaan ole sellaisinaan toistettavissa. Toinen haastattelijat saattaisi näin ollen saada samoilta informanteilta erilaisen aineiston, vaikka kysymysrunko olisikin sama. Toisaalta nämä seikat eivät ole ongelmia kokemusten tutkimuksessa, koska tarkoituksena ei olekaan etsiä yleistettävissä olevia totuuksia.

Tutkimuskysymysten kannalta ongelmallisimpia lienevät kielenoppimispolkujen yhteydessä analysoidut kokemukset kielikoulutuksesta. Koska informantit ovat suorittaneet kielikurssinsa melkein 15 vuotta sitten, ei haastatteluista saatu tietoa ole relevanttia nykytilanteen kannalta. Tärkeämpää olisi saada kokemuksia tämänhetkisestä tilanteesta. Tutkimustuloksista ei siis ole välitöntä hyötyä nykyisen kielikoulutustilanteen parantamiseen. Toisaalta saamani tulokset voivat olla merkityksellisiä tapauksessa, jossa halutaan seurata kielikoulutuksen painopisteiden muuttumista.

Aineistoa analysoitiin sosiokulttuurisen ja dialogisen teoreettisen viitekehyksen ohjaamana, mikä sopi aineiston analyysiin hyvin. Aineistosta nousi esiin näitä teoreettisia näkökulmia tukevia havaintoja, sillä informantit puhuivat paljon esimerkiksi kielenoppimisen ja vuorovaikutuksen yhteydestä sekä erilaisista vuorovaikutustilanteista kielenoppimisen ympäristöinä. Tutkimuksen keskeiset teoreettiset käsitteet, kuten oikea-aikainen tuki ja heteroglos-

sia, ilmensivät tutkittuja ilmiöitä käsitteinä hyvin, sillä tuki ja kielen moninaisuus välittyivät vahvasti kaikkien informanttien haastatteluista.

Oman S2-opettajan urani kannalta tämä maisterintutkielma on ollut silmiä avaava etenkin monikielisyysresurssinäkökulman ja tukijoiden kokemusten positiivisuuden suhteen. Tutkimuksen tulokset ovat antaneet minulle laajemman näkökulman eri kielten käyttöön kielenoppimisprosessissa. Lisäksi tutkielma on luonut minulle positiivisen kuvan tuen antajien roolista. Hyvin usein kuulee puhuttavan siitä, kuinka heikosti kieltä osaava on työpaikalla taakka ja resurssien hukkaaja; tämän tutkimuksen informantit eivät kuitenkaan kertaakaan maininneet tällaista negatiivista näkökulmaa. On siis mahdollista, että kielenoppijat saavat tarvitsemansa tuen ilman, että urakka käy liian raskaaksi työkavereille.

6.3 Jatkotutkimusideoita

Suomi toisena kielenä -opetukselle asetetaan nykyään paljon vaatimuksia, joita perinteiselle vieraan kielen opetukselle ei ole Suomen koulukontekstissa annettu. Nämä vaatimukset liittyvät työllistymiseen, jatkokoulutukseen ja oppimistaitojen kehittämiseen. (Aalto, Mustonen & Tuki 2009.) Tämän vuoksi on syytä tutkia sitä, mitä ammatillinen kielitaito on ja miten sitä voidaan oppia ja ohjata oppimaan. Siksi tutkimusta ammatillisen kielitaidon kehittymisestä on syytä jatkaa.

Tutkimuksessa selvitettiin informanttien kokemuksia kielikoulutuksesta. Informanttien mukaan kielikursseilla ei opittu ammattikieltä. Vaikka informanttien kokemukset ovat 1990- ja 2000-lukujen vaihteesta, aihe on silti ajankohtainen. Ammatillisen kielitaidon opettamisen parempi integrointi kielikoulutukseen lienee tulevaisuuden ja tämän hetken keskeisimpiä haasteita. Tähän varmasti kaivattaisiin lisää tutkimusnäyttöön pohjautuvia konkreettisia ehdotuksia. Erityisesti kaivattaisiin tietoa siitä, kuinka suomen kielen opettajat voisivat ohjata oppijoita kehittämään suomen kielen taitoaan työpaikoilla mahdollisimman tehokkaasti. Tutkimuksessa havainnointiin informanttien puheissa esiin nousseita käsityksiä kielestä ja kielenoppimisesta yleisellä tasolla, mutta etenkin ammatillisen kielitaidon kannalta. Näitä käsityksiä on tärkeää tutkia lisää, sillä ne vaikuttavat siihen, miten oppijat suhtautuvat kielten opiskeluun ja miten he suuntautuvat kielenoppimistilanteisiin (Partanen 2013: 257; Dufva 2007; Aro 2009). Juuri kielenoppijoiden tarttuminen oppimisympäristön affordansseihin on olennaista myös kielenopetuksen kannalta. Formaalin opetuksen pitäisi tähdätä siihen, että se ohjaisi oppijoita tarttumaan kieliympäristön tarjoumiin. Jotta voidaan kehittää formaalia opetusta

tähän suuntaan, on olennaista tietää, mikä saa kielenoppijat tarttumaan tarjouiin eli milloin kielenaines muuttuu merkityksettömästä merkitykselliseksi.

Kieliympäristö on siis täynnä tarjolla olevia kielenaineiksia, mutta toisin kuin perinteisessä syötös-ajattelussa, oppija ei passiivisesti ota vastaan kaikkea, mitä hänelle syötetään. Sen sijaan hän poimii oman valintansa mukaan osan kielenaineuksesta kykyjensä ja mielenkiintonsa mukaan. Tämä koskee esimerkiksi maahanmuuttajien kielikursseihin kuuluvia työharjoittelujaksoja. Työharjoittelu ei välttämättä kehitä maahanmuuttajan kielitaitoa eikä näin ollen pelkkä työharjoittelupaikan etsiminen opiskelijalle itsessään riitä ammatillisen kielitaidon oppimisen mahdollistamiseen (ks. Sandwall 2013). Sen sijaan ohjaukseen ja kielenopiskelun tukemiseen työharjoittelun aikana pitää panostaa entistä enemmän. On myös tärkeää tarkastella asiaa työpaikkojen näkökulmasta ja selvittää työpaikkojen resursseja kielenoppimisen tukemisen suhteen. Vaikka oppijan näkökulmasta työpaikka näyttää mielekkäältä kielenoppimisen ympäristöltä, kielenoppimisen tukeminen vie usein myös aikaa itse työtehtäviltä. Työpaikoilla pitäisi pohtia, miten kasvava kielenoppijoiden määrä voidaan huomioida resursoinnissa. Pitäisi myös selvittää, millaista koulutusta työpaikoille pitäisi tuoda harjoittelijoiden ohjaukseen ja tukemiseen liittyen.

Terveydenhuoltohenkilökunnan laillistamisen edellytyksenä on riittävä kielitaito (Valvira). Tutkimuksessa viitattiin eri yhteyksissä terveydenhuoltoalan ammattien kielellisiin vaatimuksiin sekä kielitaidon ja potilasturvallisuuden yhteyteen. Opetus- ja kulttuuriministeriö on hiljattain linjannut, että terveydenhuoltoalan ammattihenkilöiden kielitaitovaatimuksia tulisi nostaa ja kielitaidon arviointia muuttaa. (OKM 2014: 45–46.) Ministeriön linjaus osoittaa, että ammatillisen kielitaidon riittävyys on yhteiskunnallisesti erittäin relevantti tutkimusaihe. Ammatillisen kielitaidon riittävyyteen liittyy läheisesti myös se, miten ammatillista kieltä arvioidaan. Teemaan on tarttunut esimerkiksi Jyväskylän yliopiston kielten laitos Terveydenhuollon suomi -hankkeessaan (2014). Kielitaidon arvioinnin kehittämistä ammattikielen kontekstissa on syytä jatkaa (ks. esim. Komppa ym. 2014), sillä vaikka käsitettä ei pystyittäisi aukottomasti määrittelemään, on tärkeää saada lisätietoa riittävän kielitaidon kriteereistä eri aloilla. Samaa vaatii myös sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä, joka toivoo terveydenhuoltoalan ammattihenkilöille kielikoetta, joka mittaisi erityisesti potilastyössä vaadittavaa kielitaitoa (STM 2012: 19–21). Jos eri ammattialojen kielitaitovaatimukset olisivat paremmin tiedossa, myös kielikoulutusta voitaisiin suunnitella tarkoituksenmukaisemmaksi.

Vaikka monikielisyystä resurssina on jo monenlaista tutkimusta, siihen liittyvää keskustelua pitänee käydä laajemmin myös ruohonjuuritasolla eli opettajainhuoneissa ja työpaik-

kojen kahvipöydissä. Suomessa on vielä kartoittamatta, miten S2-opettajat suhtautuvat monikielisyyteen oppimisprosessissa ja osataanko sen tässä tutkimuksessa esitettyjä positiivisia puolia hyödyntää luokkahuoneiden ja työpaikkojen arjessa.

Tämä tutkielma on tuonut lisätietoa siitä, minkälainen kielellinen tuki auttaa suomen kielen oppijaa kehittämään kielitaitoaan ja selviämään työtehtäviensä hoitamisesta ja minkälaista kielellistä tukea oppijat toivovat saavansa työkavereiltaan. Tutkielma antaa siis tietoa siitä, miten jokainen maahanmuuttajan kollega voi omalla toiminnallaan helpottaa maahanmuuttajan työskentelyä ja luoda paremmat olosuhteet kielenoppimiselle. Toisaalta tutkimus on myös valottanut eri kielten käyttöön liittyviä hyväksi koettuja käytäntöjä. Lisäämällä ammatillisen kielitaidon kehittymisen tutkimusta edelleen ja tarjoamalla monikulttuurisille työpaikoille koulutusta kielenoppijan tukemisesta voidaan saavuttaa tehokkaammin ja turvallisemmin toimivia työpaikkoja; onhan kielitaidossa usein kyse myös työturvallisuudesta. Ammatillisen toisen kielen oppimisen tutkimus on suomalaisessa kontekstissa vasta alussa. Aihe on kuitenkin ajankohtainen ja suomalaisen työelämän monikulttuuristumisen myötä aihetta on syytä tutkia lisää.

LÄHTEET

- Aalto, Eija & Mustonen, Sanna & Tukia, Kaisa 2009: Funktionaalisuus toisen kielen opetuksen lähtökohtana. – *Virittäjä* (3) s. 402–423.
- AIKIS 2008: Aikuisten maahanmuuttajien kielikoulutus. – <http://www.oph.fi/kehittamishankkeet/aikis> 15.11.2014
- Arajärvi, Pentti 2009: *Maahanmuuttajien työllistyminen ja kannustinloukut*. Sisäasiainministeriön julkaisu (2)2009. Helsinki: Sisäasiainministeriö. – [http://www.poliisi.fi/intermin/biblio.nsf/D5A6B24123947ACEC225754C004B836E/\\$file/22009.pdf](http://www.poliisi.fi/intermin/biblio.nsf/D5A6B24123947ACEC225754C004B836E/$file/22009.pdf) 15.11.2014
- Aro, Mari 2009: *Speakers and doers: polyphony and agency in children's beliefs about language learning*. Jyväskylä studies in humanities 116. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Block, David 2003: *The social turn in second language acquisition*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Blommaert, Jan & Collins, James & Slembrouck, Stef 2005: Spaces of multilingualism. *Language & Communication* 25 s. 197–216.
- Björklund, Krister 2010: Siirtolaisuudesta maahanmuuttoon, maahanmuutosta kansainvälisyyteen. – Hannu-Pekka Huttunen & Suvi Äärilä (toim.), *Avoin Suomi – Kuka vastaa? Työperusteisesta maahanmuutosta*. s. 20–37. Helsinki: Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.
- Candlin, Cristopher & Candlin, Sally 2002: Discourse, expertise and the management of risk in health care settings. – *Research on Language and Interaction* 35 (2) s.115–137.
- Dufva, Hannele & Lähteemäki, Mika & Isoherranen, Sari 1996: *Elämää kielen kanssa. Arkikäsitteitä kielestä, sen opettamisesta ja oppimisesta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Dufva, Hannele & Pietikäinen, Sari 2009: Moni-ilmeinen monikielisyys. *Puhe ja kieli* 29(1) s. 1–14.
- Dufva, Hannele & Nikula, Tarja 2010: Mitä kieli on? *Kieli koulutus ja yhteiskunta*, syyskuu 2010. – <http://www.kieliverkosto.fi/article/mita-kieli-on/> 18.11.2014
- Dufva, Hannele & Mari Aro & Suni, Minna & Salo, Olli-Pekka 2011: Onko kieltä olemassa? Teoreettinen kielitiede, soveltava kielitiede ja kielen oppimisen tutkimus. *AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia* 3 s. 22–34. – <http://ojs.tsv.fi/index.php/afinla/article/view/4454/4261> 28.2.2015
- Dufva, Hannele 2012: Bakhtin and second language acquisition. – Amy Ohta (ed.), *Social, dynamic, and complexity theory approaches to second language development. The encyclopedia of applied linguistics. Volume 21*. London: Wiley-Blackwell.
- Eloranta, Johanna & Häggman, Janica 2012: *Puheen funktiot alkeisoppijan tuotoksessa. Tarkastelussa kakkoskieliset sairaanhoitajaopiskelijat*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Eriksson, Päivi & Koistinen, Katri 2005: *Monenlainen tapaustutkimus*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Eskola, Jari 2010: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. – Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* s. 179–203. Jyväskylä: PS-kustannus.
- EVK = Eurooppalainen viitekehys 2003: *Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys*. Helsinki: WSOY.

- Forsander, Annika 2000: Työvoiman tarve ja maahanmuuttopolitiikka – Onko maahanmuuttajien osaaminen vastaus työvoiman kysyntään? – Marja-Liisa Trux (toim.), *Aukeavat ovet - kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä* s. 143–202. Helsinki: WSOY.
- 2001: Etnisten ryhmien kohtaaminen. – Annika Forsander, Elina Ekholm, Petri Hautaniemi, Anne Alitolppa-Niitamo, Eve Kyntäjä & Quong Quoc Nguyen (toim.), *Monietnisuus, yhteiskunta ja työ* s. 31–56. Helsinki: Palmenia-Kustannus.
- 2002: *Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D39/2002. Helsinki: Väestöliitto.
- Forsander, Annika & Alitolppa-Niitamo, Anne 2000: *Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto – keitä, miten ja minne?* Työhallinnon julkaisu 242. Helsinki: Työministeriö.
- Forsander, Annika & Ekholm, Elina 2001: Maahanmuuttajat ja työ. – Annika Forsander, Elina Ekholm, Petri Hautaniemi, Anne Alitolppa-Niitamo, Eve Kyntäjä & Quong Quoc Nguyen (toim.), *Monietnisuus, yhteiskunta ja työ* s. 58–82. Helsinki: Palmenia-Kustannus.
- Gateway: *GATEWAY– työperusteisen maahanmuuton edistäminen 2008–2011*. – http://www.tem.fi/files/33671/Gateway-projektin_tulokset_ja_tuotokset.pdf 28.2.2015
- Hall, Nigel & Sham, Sylvia 2007: Language brokering as young people’s work: evidence from Chinese adolescents in England. – *Language & Education: An International Journal* 21:1 s. 16–30.
- Harakkamäki, Liisa 2008: *Maahanmuuttajanaisen polku työhön: Tutkimus maahanmuuttajanaisten työllistymisestä Suomen työmarkkinoilla*. Lisensiaatintyö. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hartikainen, Mari & Heinonen, Annakaisa 2009: *Työntajien ja maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden käsitäksiä palvelualoilla vaadittavasta suomen kielen taidosta*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Hietanen, Minka 2013: Kielitaito on olennainen osa ammattitaitoa. – *Sutina: Suomi toisena kielen opettajat ry:n jäsenlehti* 3/2013 s. 21–23.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001: *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Holm, Pasi & Hopponen, Anneli & Lahtinen, Markus 2008: *Maahanmuuttajien työkyky 2008*. Helsinki: Pelleron taloudellinen tutkimuslaitos.
- Huotelin, Hannu 1992: *Elämäkertatutkimuksen metodologiset ratkaisut: esimerkkitapauksena ”Koulutuksen merkitystä etsimässä” -projektin menetelmälliset valinnat*. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Hutchinson, Tom & Waters, Alan 1987: *English for specific purposes: a learner-centered approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Härmälä, Marita 2008: *Riittääkö Ett oögonblick näytöksi merkonomilta edellytetystä kielitaidosta?: kielitaidon arviointi aikuisten näyttötutkinnoissa*. Jyväskylä Studies in Humanities nro 101. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 2010: Yleiskielitaitoa vai erityisalan kielitaitoa? Työelämän kielitaitovaatimukset kielitaidon arvioinnin näkökulmasta. – *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, joulukuu 2010.
- 2011: Kuinka vähäisellä kielitaidolla työelämässä voi selviytyäkään? *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, maaliskuu 2011.
- Härkönen, Anne 2011: *Suomen kielen sosiaalinen oppiminen työyhteisössä. IT-alan työperusteiset maahanmuuttajat suomalaisessa työyhteisössä*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

- ISIS 2011: Integroituminen ammattiyhteisöihin Suomessa. Transforming professional integration. – <http://isis.jyu.fi/> 14.11.2014.
- Jaatinen, Riitta 2007: *Learning languages, learning life-skills. Autobiographical reflexive approach to teaching and learning a foreign language*. New York: Springer.
- Joronen, Tuula 2005: Työ on kahden kauppa – maahanmuuttajien työmarkkina-aseman ongelmia. Seppo Paananen (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa* 59–82. Helsinki: Tilastokeskus.
- Jäppinen, Tuula 2010: Suomi (S2) korkeakoulutettujen työssä – millainen kielitaito riittää? Mikael Garant & Mirja Kinnunen (toim.) *AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia* 2 s. 4–16. – <http://ojs.tsv.fi/index.php/afinla/article/view/3872/3654> 3.3.2015
- 2011: Suomen kielen taidon riittävyys yritysten aikapaineisissa puhetilanteissa esimiesten ja työharjoittelijoiden kuvaamana. *Puhe ja kieli* 31:4 s.193–214.
- Kalaja, Paula & Alanen, Riikka & Dufva, Hannele 2011: Minustako tutkija? Johdattelua tutkimuksen tekoon. – Paula Kalaja, Riikka Alanen & Hannele Dufva (toim.) 2011: *Kieltä tutkimassa. Tutkielman laatijan opas* s. 8–32. Helsinki: Finn Lectura.
- Katajisto, Anni-Leena 2009: *Asioimistulkkauksen terveydenhuollossa – lääkärin näkökulma*. Maisterintutkielma. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- Kela, Maria & Komppa, Johanna 2011: Sairaanhoidajan työkieli – yleiskieltä vai ammattikieltä. Funktionaalinen näkökulma ammattikielen oppimiseen toisella kielellä. *Puhe ja kieli* 31:4 s. 173–192.
- Kelly, George 1995: *The psychology of personal constructs*. New York: Norton.
- Keesing, Roger 1987: Models, ”folk” and ”cultural” paradigms regained.– Dorothy Holland & Naomi Quinn (ed.) *Cultural models in language and thought* s. 369 – 393. Cambridge: Cambridge University Press
- Kohonen, Anssi 2007: Työperäinen maahanmuutto Euroopan unionissa BoF Online nro 13. Helsinki: Suomen pankki. – <http://www.suomenpankki.fi/pdf/155441.pdf> 14.11.2014
- Kokkonen, Marja 2007: Vaatimuksena sujuva suomi. *Virittäjä* 111 (2) s. 253–261.
- 2009: Työelämän kielitaito ääntäminen – työnantajien havaintoja. – Jyrki Kalliokoski, Tuija Nikko, Saija Pyhäniemi & Susanna Shore (toim.), *Puheen ja kirjoituksen moninaisuus – Variationriekedom i tal och skrift – The Diveristy of Speech and Writing* s. 97–117. AFinLA:n vuosikirja 2009/ n:o 67. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen yhdistys AFinLA.
- 2010: Taitotasot ja työelämän kielitaitovaatimukset. – Hanna Tani & Leena Nissilä (toim.), *Tasolta toiselle. Opas kielitaidon tasojen kuvausasteikon käyttöön suomi toisena kielenä -opetuksessa* s. 40–50. Helsinki: Opetushallitus.
- Komppa, Johanna & Jäppinen, Tuula & Herva, Marja & Hämäläinen, Taija 2014: *Korkeakoulutuksen ammatilliset suomi toisena kielenä -viitekehykset*. Metropolia ammattikorkeakoulun julkaisusarja Aatos-artikkelit 16/2014. – http://www.metropolia.fi/fileadmin/user_upload/Julkaisutoiminta/Julkaisusarjat/AATOS/PDF/METROPOLIA_AATOS_16.pdf 28.2.2015
- KOTI = *Kotimaisten kielten opetuksen kehittämishanke KOTI* 2012. Kielikoulutuspolitiikan verkosto. Hankkeet. – <http://www.kieliverkosto.fi/hanke/kotimaisten-kielten-opetuksen-kehittamishanke-koti/> 28.2.2015.
- Kozier, Barbara & Erb, Glenora & Berman Audrey & Snyder, Shirlee 2008: *Fundamentals of nursing. Concepts, process and practice*. London: Pearson.
- KS = Kielitoimiston sanakirja. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisu 166. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone 2012.

- Kurhila, Salla 2006: *Second language interaction*. Amsterdam: John Benjamins.
- Laihiala-Kankainen, Sirkka & Pietikäinen, Sari & Dufva, Hannele 2002: Kieli, kulttuuri ja identiteetti – ääniä Suomenniemieltä. – Sirkka Laihiala-Kankainen, Sari Pietikäinen & Hannele Dufva (toim.), *Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti* s. 9–20. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Latomaa, Sirkku 2007: Kotikielestä äidinkielen ja kaksikielisyyteen. – Sirkku Latomaa (toim.), *Oma kieli kullan kallis. Opas oman äidinkielen opetukseen* s. 36–40. Helsinki: Opetushallitus.
- Lave, Jean & Wenger, Etienne 1991: *Situated learning: Legitimate peripheral participating*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leppänen, Sirpa, Nikula, Tarja, Kääntä, Leila 2008: *Kolmas kotimainen: Lähikuvia englannin käytöstä Suomessa*. Tietolipas 224. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Liukko, Matti 2010: Suomen ikärakenteen muutos työvoiman saatavuuden ja huoltosuhteen haasteena. – Hannu-Pekka Huttunen & Suvi Äärillä (toim.), *Avoim Suomi – Kuka vastaa? Työperusteisesta maahanmuutosta* s. 38–51. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen julkaisuja. Helsinki: Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.
- Lähtenmäki, Mika 2009: Dialogisuuden lähteillä: Oppihistoriallinen näkökulma Bahtinin dialogiseen kielikäsitkseen. Jyväskylän yliopisto. Kielten laitos. *Puhe ja kieli* 29:2 s. 63–74.
- 2010: Heteroglossia and voice: conceptualising multilingualism from a Bakhtinian perspective. – Mika Lähtenmäki & Marjatta Vanhala-Aniszewski (ed.), *Language ideologies in transition: multilingualism in Finland and Russia* s. 17–34. Frankfurt am main: Peter Lange.
- Me laiskat maahanmuuttajat, blogikirjoitus. – <http://fifi.voima.fi/blogikirjoitus/2013/marraskuu/me-laiskat-maahanmuuttajat> 8.3.2014
- Mähönen, Elina 2014: *Maahanmuuttajalääkäriin kokemuksia ammatillisen kielitaidon kehittämisestä: ”no se mun kurssi oli töissä”*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Nieminen, Suvi & Henriksson, Lea 2008: Immigrant nurses in Finland: political negotiation on occupational membership. – Sirpa Wrede (toim.), *Care work in crisis* s. 199–218. Malmö: Studentlitteratur.
- Nieminen, Suvi 2010: Neuvotteluja ammatillisesta. Maahanmuuttajasairaanhoitajat terveydenhuollon työyhteisössä. – Sirpa Wrede & Camilla Nordberg (toim.), *Vieraita työssä – Työelämän etnistyvä eriarvoisuus* s.147–171. Helsinki: Gaudeamus.
- Nikula, Tarja 2009: Mitä kielitaito on? – Tuuli Daavittila, Irma Garam, Outi Jäppinen, Anni Kallio, Miika Kekki, Marjaana Kopperi, Sofia Lähdeniemi, Anne Siltala & Eva-Lena Wakonen (toim.), *Matkalla kansainvälisyyteen: kansainvälistymisen edellytykset koulusta työelämään* s. 23–28. Seminaarijulkaisu. Helsinki: Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO.– http://www.cimo.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/17459_Matkal_la_kansainvalisyyteen.pdf 14.11.2014.
- Nissilä, Leena & Martin, Maisa & Vaarala, Heidi & Kuikka, Ilona 2006: *Saako olla suomea? – Opas suomi toisena kielenä -opetukseen*. Helsinki: Opetushallitus.
- Nylander, Jouni 2010: *Itellan varhaisjakajina työskentelevien maahanmuuttajien ymmärrys- ja viestintäongelmia*. Maisterintutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- OKM 2014 = Opetus- ja kulttuuriministeriö: *Kielitaidon määrittäminen sekä kielitaidon ja kielitaidon ja EU/ETA-maiden ulkopuolella hankitun koulutuksen täydentäminen terveydenhuoltoalalla*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:5. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

- Paananen, Seppo 1999: *Suomalaisuuden armoilla: ulkomaalaisten työnhakijoiden luokittelu*. Helsinki: Tilastokeskus, Helsingin yliopisto.
- Palmanto, Mirja 2003: *Pakolaiset suomen kielen oppijoina ja kielenkäyttäjinä*. Maisterintutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Partanen, Maiju 2012: *Matkalla sairaalaan: maahanmuuttajien käsityksiä suomen kielen oppimisesta sisääntuloammatissa*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- 2013: Kieli tulee kielen päälle: kansainvälisten opiskelijoiden käsityksiä suomen kielen oppimisesta. – Maria Eronen & Marinella Rodi-Risberg (toim.), *Haasteena näkökulma, Perspektivet som utmaning, Point of view as challenge, Perspektivität als Herausforderung* s. 257–268. VAKKI-symposiumi XXXIII 7.–8.2.2013. Vaasa: VAKKI.
- Pavlenko, Aneta & Lantolf, James 2000: Second language learning and the (re)construction of selves. – James P. Lantolf (ed.), *Sociocultural Theory and Second Language Learning* s.155–178. Oxford: Oxford University Press.
- Pavlenko, Aneta 2007: Autobiographic narratives as data in applied linguistics. *Applies Linguistics* 28(2) s. 163–188.
- 3, Robert 2003: *English-only Europe? Challenging language policy*. London: Routledge.
- Pietikäinen, Sari & Dufva, Hannele & Mäntylä, Katja 2010: Monikielisyys liikkeessä: Monikielisen perheen kielelliset resurssit. *AFINLA-E: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia* 2 s.17–30. – <http://ojs.tsv.fi/index.php/afinla/> 15.11.2014
- Piikki, Anni 2010: Terveystuoltoalalla riittävä suomen taito – Mitä se on? *Sutina – suomi toisena kielen opettajat ry:n jäsenlehti* 1/2010 s. 30–33.
- Pöyhönen, Sari & Tarnanen, Mirja & Vehviläinen, Eeva-Maija, Virtanen, Aija & Pihlaja, Lenita 2010: *Osallisen Suomessa. Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielitutkimuksen keskus.
- Pöyhönen, Sari & Rynkänen, Tatjana & Tarnanen, Mirja, & Hoffman, David 2013: Venäjänkieliset IT-alan asiantuntijat työyhteisöissä – monikieliset käytänteet, identiteetit ja osallisuudenkokemukset integroitumisessa. – Tiina Keisanen, Elise Kärkkäinen, Mirka Rauniomaa, Pauliina Siitonen & Maarit Siromaa (toim.), *Osallistumisen multimodaaliset diskurssit* s. 77–102. AFinLAN vuosikirja 2013. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 71. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA.
- Riley, Philip 1997: 'BATS' and 'BALLS': Beliefs about talk and beliefs about language learning. *Mélanges CRAPEL* 23 s. 125–153.
- Rouhuvirta, Anja 2011: Samalle viivalle – Selvitys työnantajien halukkuudesta ja tarpeesta palkata maahanmuuttajataustaisia. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 2/2011 s. 60–65.
- Sairaanhoitaja Turkuun. – <http://www.tehy.fi/@Bin/22866278/SATU-koulutus+TEHY+27+4+2012.pdf> 28.2.2015
- Sandwall, Karin 2013: *Att hantera praktiken. Om sfi-studenrandes möjligheter till interaction och lärande på praktikplatser*. Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 20. Göteborg: Göteborg universitet.
- Shafae, Hamed 2010: Maahanmuuttajat ja työvoiman maahanmuutto. – Hannu-Pekka Huttunen, Suvi Äärilä (toim.), *Avoin Suomi – kuka vastaa? Työperusteisesta maahanmuutosta* s. 62–73. Helsinki: Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus.
- Shekan, Peter 1998: *A cognitive approach to language learning*. Oxford: Oxford University Press.

- https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104416/URN_ISBN_978-952-245-857-5.pdf?sequence=1
15.11.2014
- Sipilä, Annamari 2007: *Kielestä kiinni*. Kolumni. Helsingin Sanomat 15.4.2007.
- STM 2001a: *Sosiaali- ja terveystalouden strategiat 2010 – kohti sosiaalisesti kestävä ja taloudellisesti elinvoimaista yhteiskuntaa*. 2001:3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. –
<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112292/strategia2010.pdf?sequence=1> 14.11.2014
- STM 2001b: *Sosiaali- ja terveydenhuollon työvoimatarpeen ennakkointitoimikunnan mietintö*. Komiteamietintö 2001:7. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.–
<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112185/mietinto.pdf?sequence=1> 22.2.2015
- STM 2012 = Sosiaali- ja terveysministeriö 2012: Paunio, Riitta-Leena & Pelkonen, Risto 2012: *Terveydenhuollon valvontatyöryhmän mietintö*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012: 8
29.2.2012. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Suni, Minna 2008: *Toista kieltä vuorovaikutuksessa: kielellisten resurssien jakaminen toisen kielen omaksumisen alkuvaiheessa*. Jyväskylä studies in humanities 94. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 2010: Työssä opittua: työntekijän näkökulma ammatilliseen kieli- ja viestintätaitoonsa. – Mikael Garant & Mirja Kinnunen (toim.), *Ammatillinen viestintä, koulutus ja kulttuuri*. AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2 s. 45–58. Jyväskylä: AFinLA. –
<http://ojs.tsv.fi/index.php/afinla/article/viewFile/3875/3657> 14.11.2014
- 2011a: Sosiokognitiivinen näkökulma kieleen ja sen oppimiseen. *Sutina: Suomi toisena kielenä opettajat ry:n jäsenlehti* 3/2011 s. 24–28.
- 2011b: Missä ja miten maahanmuuttajat kehittävät ammatillista kielitaitoaan? *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 2/2011 s. 8–21.
- Suomalainen, Johanna 2002: Erikoiskielestä yleiskieleen – termeistä sanoiksi. *Kielikello* 2002/01 s. 18–21.
- Suomi työkielenä 2011: *Suomi työkielenä. Sosiokognitiivinen näkökulma maahanmuuttajien ammatilliseen kielitaitoon*. – <https://www.jyu.fi/hum/laitokset/kielit/tutkimus/suomityokielena> 14.11.2014
- SVT = Suomen virallinen tilasto: Työssäkäynti [verkojulkaisu]. ISSN=1798-5528. Ammatti ja sosioekonominen asema 2011, Liitetaulukko 1. 18–74-vuotiaiden ulkomaista syntyperää olevien työllisten yleisimmät ammattiryhmät vuonna 2011 1) . Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 16.11.2014].
Saantitapa: http://www.stat.fi/til/tyokay/2011/04/tyokay_2011_04_2013-11-06_tau_001_fi.html
15.11.2014
- Taalas, Peppi 2007: Joustavat oppimisen mallit ja teknologian integraatio – kielenopetuksen muuttuvat media-
maisemat. – Sari Pöyhönen & Luukka Minna-Riitta (toim.), *Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielitutkimuksen keskus.
- Tarnanen, Mirja & Pöyhönen, Sari 2011: Maahanmuuttajien suomen kielen taidon riittävyys ja työllistymisen mahdollisuudet. – *Puhe ja kieli* 31:4 s. 139–152.
- Tarnanen, Mirja & Suni, Minna 2005: Maahanmuuttajien kieliympäristö ja kielitaito. – Seppo Paananen (toim.), *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. s. 9–22. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tehy 2012: Koivuniemi, Sari (toim.): *Maahanmuuttajataustainen koulutettu hoitohenkilökunta sosiaali- ja terveydenhuollon työyhteisöissä*. Tehyn julkaisusarja B: 1/12 selvityksiä. –
<http://www.tehy.fi/@Bin/22825151/Maahanmuuttajataustaiset.pdf> 28.2.2015
- TEM 2013 = Työ- ja elinkeinoministeriö: Osallisena Suomessa hankkeen arviointiraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

- TEM 2014 = Työ- ja elinkeinoministeriö: Eronen, Antti & Härmälä, Valtteri & Jauhiainen, Signe & Karikallio, Hanna & Karinen, Risto & Kosunen, Antti & Laamanen, Jani-Petri & Lahtinen, Markus: *Maahanmuuttajien työllistyminen. Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja: Työ ja yrittäjyys. 6/2014. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Terveydenhuollon suomi 2014: *Terveydenhuollon suomi. Suomen kielen taidon kehittäminen ja arviointi terveydenhuollon alalla.* – <https://www.jyu.fi/hum/laitokset/kielet/tutkimus/hankkeet/thsuomi/suomi> 14.11.2014
- THL 2013 = Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos: Aalto, Anna-Mari & Elovainio, Marko & Heponiemi, Tarja & Hietapakka, Laura & Kuusio, Hannamaria & Riikka Lämsä: *Ulkomaalaistaustaiset lääkärit ja hoitajat suomalaisessa terveydenhuollossa. Haasteet ja mahdollisuudet*. Raportti 7/2013. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. – http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104416/URN_ISBN_978-952-245-857-5.pdf?sequence=1 14.4.2015
- Tiilikainen, Marja 2008: *Menestyvät maahanmuuttajanaiset*. Väestötutkimuslaitoksen Katsauksia E 33/2008. Helsinki: Väestöliitto.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli 2002: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Valtioneuvosto 2007: Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Valtioneuvosto 2011: Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto 2012: *Tuloksellisuustarkastuskertomus – Työperäinen maahanmuutto*. – https://www.vtv.fi/files/3181/VTV_13_2012_NETTI_12.10.2012.pdf 28.2.2015
- Valvira: Ohje lääkäreille. – http://www.valvira.fi/luvut/ammattioikeudet/hakemusohjeet/eu_eta_valtioiden_ulkopuolella_koulutetut/laakarit 28.2.2015
- van Lier, Leo 1996: *Interaction in the Language Curriculum: Awareness, Autonomy and Authenticity*. London: Longman.
- Virtanen, Aija 2010: *Onko filippiiniläisillä hoitajilla suomen kieli hallussa? Käsitteitä ammatillisesta kielitaidosta ja sen riittävydestä hoivatyössä*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- 2011. Käsitteitä kansainvälisesti rekrytoitujen hoitajien ammatillisesta kielitaidosta ja sen kehittymisestä. Mediakeskustelujen ja asiantuntijan haastattelun analyysia. *Puhe ja kieli* 31:4 s. 153–172.
- Vygotsky, Lev 1978: *Mind in society: the development of higher psychological processes*. (Ed.) Michael Cole, Vera John-Steiner, Sylvia Scribner & Ellen Superman. Cambridge: Harvard University Press.

LIITTEET

LIITE 1 Litterointimerkinnät

Litterointimerkkejä:

- (...) pitkä tauko
- ... puheenvuoro päättyy / hiipuu kesken lauseen
- , pilkkujen ja muiden välimerkkien käyttö perustuu soveltuvin osin kirjoitetun kielen konventioihin
- () teksti, jota ei ole sanottu ääneen, mutta jonka saattoi haastattelutilanteessa päätellä asiayhteydestä
- (nauria) naurua
- lihavointi** lainauksissa on lihavoitu analyysin kannalta keskeisiä asioita lukijan huomion kiinnittämiseksi

LIITE 2 Hoitajan haastattelurunko

Kuinka kauan sinä olet ollut töissä täällä?

- Milloin olet syntynyt ja missä?
- Milloin olet muuttanut Suomeen?
- Oliko sinulla sukua tai puolisoa täällä?
- Miten olet oppinut suomen kielen?
- Onko täällä töissä paljon maahanmuuttajia?

Millaisissa tilanteissa teette Sergein kanssa yhteistyötä?

Sergei kertoi, että alussa sinä ja muut venäjää puhuvat hoitajat olette olleet hänelle tärkeänä apuna suomen kielen kanssa.

Millaisia olivat alkuvaiheessa ensimmäiset tilanteet, jossa teit töitä hänen kanssaan?

Millaisissa asioissa/tilanteissa autoit häntä?

- Kerro konkreettisia tilanteita?
- Millaiset asiat olivat vaikeimpia?

Miten potilaat suhtautuivat Sergeihin?

- Turvautuivatko he sinuun?
- Kyseenalaistivatko he lääkärin ammattitaitoa?

Miltä työskentely Sergein kanssa tuntui?

- Millaiseksi koit oman roolisi?
- Oliko siinä jotain epätavallista?
- Miltä luulet sen hänestä tuntuneen?

Jos verrataan alkuun, niin miten olet huomannut Sergein kielitaidon siitä kehittyneen?

- Missä asioissa kehitystä on tapahtunut (esim. puhuminen, ymmärtäminen, lukeminen, kirjoittaminen)?
- Miten huomaa keskustelussa (ymm./puh.) potilaiden/kollegoiden/muiden hoitajien kanssa, kokouksissa, potilaspapereiden lukemisessa, sanelussa tai lääkemääräysten kirjoittamisessa?

Mitkä ovat sinun mielestä suomen kielessä hänen vahvuuksiaan tällä hetkellä?

- Entä yleisemmin kommunikaatiossa ihmisten kanssa?
- Kielen oppimisessa?

Mitä mieltä olet maahanmuuttajalääkärien tämänhetkisestä kielikoulutuksesta?

- Miten maahanmuuttajien kielikurssien antama kielitaito riittää työssä esim. täällä sairaalassa?

-Millaisena näet erityisesti maahanmuuttajalääkärien kielikoulutuksen riittävyyden työelämän kannalta?

-Miten kielikoulutusta voisi parantaa?

-Mihin asioihin olisi hyödyllistä kiinnittää enemmän huomiota?

Millaisia eroja olet Venäjään verrattuna huomannut hoidossa/anestesiassa?

-Mitä kulttuurisia eroja on lääkäreiden ja hoitajien suhteissa?

-Entä lääkärien ja potilaiden?

-Millaisiin asioihin venäjältä kotoisin olevan on mielestäsi täällä vaikeinta tottua?

Miten potilaat suhtautuvat maahanmuuttajataustaiseen lääkäriin?

Esiintyykö ennakkoluuloja

Entä suomalaiset hoitajat?

Suomalaiset lääkärit?

Oletteko te maahanmuuttajat, esim. venäläiset, keskenään läheisempiä kuin muiden kanssa?

-Pyrittekö jollain tavoin tukemaan toisianne? Auttavatko vanhat uusia?

Millaista maahanmuuttajan on päästä sisälle työyhteisöön?

-Miten maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden sopeutumista työyhteisöön voisi helpottaa?

-Onko lääkärien ohjaus ja perehdytys mielestäsi riittävää?

-Miten kullttuurien välistä vuorovaikutusta voisi parantaa?

Mitä hyvää maahanmuuttajat voivat työyhteisöön/suomalaiseen terveydenhoitoon tuoda?